

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Proměna v pojetí religiozity v populaci odsouzených po přechodu
do Otevřené věznice**

Bc. Aneta Leščinská

Plzeň 2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie a sociální práce

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

**Proměna v pojetí religiozity v populaci odsouzených po přechodu
do Otevřené věznice**

Bc. Aneta Leščinská

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D.

Katedra sociologie a sociální práce

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

Aneta Leščinská

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Lukášovi Dirgovi, Ph.D. za jeho cenné rady, které mi poskytoval v průběhu celého procesu. Také mu děkuji za jeho vstřícný přístup a ochotu mi vždy pomoci. Velké díky patří také vedení věznice, které mi umožnilo realizovat výzkum v prostorech Otevřené věznice, a všem respondentům, bez kterých by nemohla tato práce vzniknout. Obrovské díky patří mé rodině a mému příteli Josefovi, kteří při mně stáli a podporovali mě po celou dobu mého studia.

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. TEORETICKÁ ČÁST	3
1.1. Role a význam náboženství ve společnosti.....	3
1.2. Vývoj duchovenské služby v českých věznicích	9
1.3. Religiozita ve vězeňském prostředí	12
1.1.1. Motivace odsouzených	17
1.1.2. Role kaplana při utváření podoby religiozity odsouzených v českých věznicích	24
1.4. Otevřená věznice.....	29
2. METODOLOGICKÁ ČÁST	34
3. PRAKTICKÁ ČÁST	38
3.1. Duchovenská služba v Otevřené věznici	38
3.2. Vliv Otevřené věznice na religiozitu odsouzených.....	48
3.3. Podoba religiozity odsouzených v Otevřené věznici	59
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
RESUMÉ	83
PŘÍLOHY	84

ÚVOD

Sociální vědy se již dlouhodobě zabývají poznáváním vězeňského prostředí, přičemž se snaží objasňovat specifika života za mřížemi, odhalovat zde přítomné problémy a případně i nabízet možná řešení. Mezi významné výzkumníky, kteří ovlivnili obor penitenciární sociologie, můžeme zařadit Johna Howarda (1777), Donalda Clemmera (1940), Greshama Sykese (1958) a Ervinga Goffmana (1961). Penitenciární sociologie se dostala také do českého prostředí, když zde její základy položila Gerlinda Šmausová (1992; 1994). Pokud hovoříme o penitenciární sociologii, nemůžeme opomenout ani Kateřinu Nedbálkovou (2006), která uskutečnila etnografický výzkum v ženské věznici (Dirga 2021: 415-417). Dalšími výzkumníky zabývajícími se vězeňstvím jsou např. Lukáš Dirga (2017; 2020), Jan Váně (2016; 2020) a Andrea Beláňová (2018), kteří se zároveň zaměřují na téma religiozity v tomto specifickém prostředí. Nedávná publikace Dirgy a Váněho nazvaná *Náboženství za mřížemi: stále(é) i nestálé* (2023) představuje mezioborovou kolektivní monografii, na které se podílelo několik autorů s cílem vysvětlit podoby náboženství ve vězeňském prostředí.

Na věznice lze nahlížet jako na totální instituci, což je koncept vypracovaný Ervingem Goffmanem (1961). V těchto institucích dochází k izolaci jedinců od okolního světa a k omezení jejich přístupu k různým druhům zboží a služeb. Po dobu výkonu trestu odnětí svobody tak odsouzení výrazně pociťují různé druhy deprivací. K umírnění těchto deprivací se následně odsouzení učí nové vzorce chování a využívají různé techniky, které jim alespoň částečně umožní uspokojit jejich potřeby (Sykes 1958). A právě religiozita může představovat alternativní způsob, jak dosáhnout saturace potřeb a částečně zmírnit prožívané deprivace (Váně, Dirga 2016). Po druhé světové válce se však začal rozvíjet nový typ vězeňských zařízení. Tento nový formát je nazýván Otevřená věznice a svým prostředím a přístupem zacházení se výrazně odlišuje od klasických věznic představujících totální instituci (Prokopová 2021). Hlavní motivací k realizaci předloženého výzkumu je skutečnost, že téma religiozity v Otevřených věznicích nebylo doposud dostatečně prozkoumáno. Zároveň zde vycházím z předpokladu, že Otevřené věznice představují velice specifické prostředí, přičemž se tato specifická promítá i do podoby religiozity odsouzených. Cílem výzkumu tak je

analýza vlivu Otevřené věznice na podobu religiozity odsouzených, a to v porovnání s klasickými věznicemi, přičemž byla stanovena tato výzkumná otázka: „*Jaký má přechod do Otevřené věznice a její prostředí vliv na podobu religiozity v populaci odsouzených?*“

Předložená práce je rozdělena do tří částí. Prvně zde představím teoretickou část, kde na základě již uskutečněných výzkumů a teoretických koncepcí vysvětluji roli náboženství ve společnosti a specifika České republiky, která jsou důležitá pro pochopení religiozity ve zdejším vězeňském prostředí. Následující kapitola je věnována historickému vývoji duchovenské služby, přičemž se zaměřuji na důležité události, které ovlivňovaly její podobu. Dále se přesouvám k religiozitě ve vězeňském prostředí, kde vycházím z konceptu totální instituce (Goffman 1961) a deprivace teorie (Sykes 1958). Zároveň se zde zaměřuji na motivace odsouzených k náboženské angažovanosti, na roli kaplana a také na funkce, které religiozita v tomto prostředí plní. Poslední kapitola v teoretické části je věnována představení a vysvětlení specifík Otevřených věznic.

Druhá, metodologická, část slouží k představení zvolené metodologie a k jejímu zdůvodnění. V této části také popisuji celý průběh výzkumu, a to od navázání kontaktu s představiteli věznice přes realizaci studie ve věznici až po analýzu dat.

V poslední, praktické, části již předkládám výsledky zjištěné z polostrukturovaných rozhovorů s odsouzenými a zaměstnanci Otevřené věznice. První kapitola v této části je zaměřena na popis fungování a využívání duchovenské služby. Zde se soustředím na to, jak je duchovenská služba a religiozita vnímána zaměstnanci i odsouzenými, a jakými způsoby ji je možné zde praktikovat. V druhé kapitole se zabývám vlivem Otevřené věznice – jejím prostředím a přístupem k odsouzeným – na podobu religiozity, přičemž zde ukazuji hlavní odlišnosti od věznic klasických. V poslední kapitole již představuji podobu religiozity odsouzených v Otevřené věznici.

1. TEORETICKÁ ČÁST

Podkladem teoretické části se staly již uskutečněné studie a odborné texty zpracovávající téma religiozity¹ ve vězeňském prostředí. Teoretické koncepty a zjištění ze studií souvisejících s tématem práce následně využívám k interpretaci a komparaci výsledků získaných realizací vlastního výzkumu v Otevřené věznici. Pro pochopení religiozity v konkrétní věznici je však důležité vysvětlit, jakou roli hraje náboženství ve společnosti, a přiblížit specifika dané země, ve které je výzkum realizován.

1.1. Role a význam náboženství ve společnosti

Otázkami zaměřujícími se na příčiny vzniku náboženství a jeho význam pro společnost se zabývají myslitelé již od antiky. Obor sociologie náboženství se skládá z mnoha teorií, které nabízejí odlišná východiska, jak náboženství zkoumat a interpretovat. Všechny tyto teorie však nahlíží na náboženství jako na projev společnosti, kvůli čemuž ho zkoumají jako sociální dimenzi. Náboženstvím se zabývali také klasici sociologie, jako Karl Marx, Émile Durkheim a Max Weber. Pro Durkheima funkce náboženství spočívala v tom, že stanovuje a utváří morální, rituální a symbolický základ k udržení společenské solidarity (Váně 2014: 360). Náboženství tak představuje integrační mechanismus zajišťující zachování společenského řádu a podporu společenského souboru hodnot a přesvědčení (Clear, Sumter 2002: 127). Durkheim nahlížel na náboženství funkcionalistickou perspektivou. Zajímal se převážně o funkce, které pro společnost plní, spíše než o obsahy náboženských přesvědčení. Všichni lidé během svého života činí různé volby, avšak jednají na základě předem určeného sociálního rámce, který je člověku udáván ode dne jeho narození. Účelem náboženství tak je formovat emoční postoje, představy a rituály, dle kterých se řídí život každého člena společnosti. Dle Durkheima na obsahu jednotlivých náboženských přesvědčení ve velké míře nezáleží. Významnou roli zastávají právě obřady a rituály, které představují

¹ S pojmy religiozita a náboženství pracuji na základě definice, kterou nabízí *Sociologická encyklopedie*. Religiozita, také náboženskost, je „souhrnné označení vlivů náboženství na vědomí a chování jednotlivců i společenských skupin a celků, resp. souhrnný výraz pro náboženské cítění, postoje, chování“ (Foret 2017). Pojem náboženství představuje „v nejobecnějším smyslu vztah člověka k tomu, co ho přesahuje, představa nebo jen pocit, že vedle světa přirozeného existuje nadpřirozený svět (síly, bytosti, mocnosti), a víra, že je člověk na této transcendentní skutečnosti nějakým způsobem závislý“ (Hora 2020).

zdroj jednoty společnosti a jsou skutečnými pouty společenské soudržnosti (Pals 2015: 149-153).

Podobně jako Durkheim se Marx výrazně nezabýval obsahy náboženských představ, ale zajímal se o to, jakou funkci a roli zastávají ve společenském boji. Marx náboženství pojímá ve spojení s ekonomickými podmínkami společnosti a třídním bojem. Náboženství pro něho představuje pouhou iluzi. Jedná se dle něj o systém představ dovolující, aby bylo zachováno fungování společnosti dle přání utlačovatelů. Nauky různých náboženství jsou odlišné, avšak podoba náboženství se vždy odvíjí od podoby sociálního života určovaného materiálními silami konkrétní společnosti. Marx náboženství vnímá jako vedlejší produkt třídního boje, přičemž by mělo dojít k jeho zavržení. Náboženství nazval opiem lidstva, neboť tlumí bolest trpících vykořisťovaných jedinců a nabízí jim příslib nadpřirozeného světa, ve kterém neexistuje útlak a utrpení. Utlačovaným tak náboženství nabízí jistý únik a kompenzaci svého trápení, čímž přijímají stávající stav věcí, a utlačovatelům zase poskytuje ideologii, kterou mohou využít k připomenutí chudým, že takovéto fungování společnosti je správné a nemělo by docházet k jeho změně. V Marxově podání je tak ústřední rolí náboženství poskytování ospravedlnění stávající podoby lidského života a společenského uspořádání (Pals 2015: 180-188).

Náboženství ve Weberově pojetí představuje nositele a zdroj významů a motivací, které dohromady formují společenský rozvoj (Váně 2014: 360). Náboženství do společnosti přináší představu kosmického řádu, nabízející jedincům hodnotový systém a universální etiku. Dle Webera magie předcházela náboženství, přičemž vypomáhala jedincům v řešení praktických problémů (Pals 2015: 223-224). U magie nedochází k dodržování božích příkazů a etické poslušnosti. Mág své schopnosti nabízí jak jednotlivci, tak skupině. Tito lidé se však s mágem scházejí pouze, když vyvstane potřeba, přičemž zde neexistuje žádná kontinuita (Segal 1999: 66). Náboženství se tak od magie odlišuje v tom, že přináší stálý systém uctívání. Tento systém je spjat s rituály odehrávajícími se v pevně stanovenou dobu na daném místě, které jsou dodržovány konkrétním náboženským společenstvím. Tyto rituální zvyklosti jsou pak obstarávány specializovanými kněžími (Pals 2015: 224). Náboženství je dle Webera spjata

s metafyzikou a etikou, přičemž jej spojení těchto dvou aspektů činí racionálním a dochází tak k vytvoření daných norem a systematizaci lidského chování (Segal 1999: 66). Jádrem Weberovy teorie také tvoří spojitost náboženství s nástupem ekonomického kapitalismu a vznikem moderní civilizace v západní Evropě. Náboženství pro něho, na rozdíl od Durkheima a Marxe, nepředstavuje pouhý odraz společnosti či ekonomických podmínek. Dle Webera to byl právě protestantismus a jeho nově pojaté náboženské chování a myšlení, co proměnilo přístup k hromadění bohatství, z čehož následně vznikala kultura kapitalismu, na jejímž základě je postavena podoba současné západní civilizace (Pals 2015: 222).

V dnešní době se však jednotlivé země liší z pohledu přináležení k víře, přičemž i Česká republika má svá specifika (Hamplová 12-14). Pro vysvětlení těchto rozdílů zde představím další teoretickou tradici, která se zabývá náboženstvím ve spojení s modernou. Jádrem těchto teorií tvoří téma sekularizace. Za charakteristický rys moderní společnosti byl považován úpadek náboženství a v návaznosti na to začal vznikat sekularizační model. Sekularizace představuje významný prvek teorií modernizace, které předpokládají pokles významu náboženství ve společnosti a ztrátu jeho postavení při interpretaci reality. Podle těchto teorií se oslabování náboženských vazeb a pokles vlivu náboženských institucí v jednotlivých zemích nebude projevovat stejnou intenzitou, neboť bude závislé právě na stavu modernizace dané země. Teorie sekularizace představuje nejstarší model, který sociologie náboženství využívá, a má své zastánce i odpůrce. Oba tyto tábory však nachází společnou shodu v tom, že tento proces již několik staletí probíhá. Jisté ale není, zda sekularizace představuje lineární, cyklický či nezvratný proces (Váně 2014: 360-362).

V současnosti se však zvedá vlna kritiky ve vztahu k sekularizační tezi, neboť v zemích mimo Evropu dochází k oživení tradičních náboženství. Běžný příklad představují vysoce individualizované a modernizované Spojené státy americké, ve kterých však náboženství nadále hraje významnou roli, přičemž se návštěvnost bohoslužeb a počty členů církví během procesu modernizace prudce zvýšily. Dochází však k celkovému nárůstu světové křesťanské populace, což je zapříčiněno jak demografickými trendy, tak konverzemi. V Jižní Americe, jihovýchodní Asii a

subsaharské Africe dochází k masové konverzi ke křesťanství, a to hlavně evangelikálního typu. Rychlý nárůst zaznamenává i muslimská populace, což souvisí také s reislamizací společnosti, kterou arabský svět prochází od sedmdesátých let dvacátého století. Evropa tak představuje jistou výjimku, u které došlo k oslabení vlivu náboženství a jeho privatizaci v rámci procesu modernizace (Hamplová 2013: 12-14).

Druhým modelem je individualizační model. Do představitelů tohoto modelu spadá Thomas Luckmann (1967), Grace Davie (1994) a Danièle Hervieu-Léger (2000). Individualizační model předpokládá, že změnou prochází pouze forma závazků jedinců k náboženským institucím. V moderních společnostech tak můžeme zaznamenat pokles deklarované institucionální příslušnosti, avšak podle tohoto modelu bude osobní religiozita nadále přetrvávat. Předpokladem zde tedy je, že procesy modernizace zapříčiní proměnu sociální formy náboženství, nikoliv pokles jeho sociální významnosti (Váně 2014: 367).

Právě Grace Davie upozorňovala na narůstající rozpory mezi údaji týkajícími se náboženského života. Tyto nesoulady vznikají mezi proměnnými vztahujícími se k náboženským přesvědčením, zkušenostem a pocitům a souborem proměnných měřicím pravidelnou účast, náboženskou ortodoxii a členství v náboženských institucích. První skupina vykazuje ve většině západní Evropy značnou stálost, kdežto ta druhá naopak pokles. Tuto situaci Davie pojmenovala jako „věřit bez sounáležitosti“ („*believing without belonging*“) (Davie 1997: 17-18, Davie 1990: 455). Thomas Luckmann ve své knize *Neviditelné náboženství* (1967) pojímá religiozitu jako antropologickou konstantu. V tomto případě se tak náboženství vyskytuje v každé společnosti, ale jeho formy se liší. To znamená, že v moderních evropských společnostech sice klesá zájem o církevní náboženství, ale je nahrazováno novou individualizovanou formou. Součástí této teorie je také přesvědčení, že důraz na konzumerismus, a tedy i na individuální nezávislost a možnost individuální volby, vede k tomu, že si moderní člověk na základě subjektivních preferencí bude vybírat prvky náboženských systémů podle libosti. Na základě těchto preferencí, do kterých nespadá pouze religiozita, ale také např. volba životních partnerů či služeb a zboží, si jedinec vytváří vlastní významový svět (Hamplová 2013: 15-16).

Tato postupná proměna formy náboženství je typická pro Evropu, a tedy i pro Českou republiku. V Evropě dochází k oslabování vlivu institucionalizovaného náboženství, avšak Evropané masově věří v nadpřirozeno a působení nemateriálních sil. Česká společnost je považována za jednu z nejsekulárnějších zemí v Evropě. Pokud se religiozita měří podílem obyvatelstva hlásícího se k náboženskému vyznání či účasti na bohoslužbách, tak je toto tvrzení pravdivé. Religiozitu však můžeme klasifikovat podle obsahu náboženské víry, a to na tradiční a alternativní. V rámci sociálních věd existuje terminologická nejednotnost týkající se netradiční religiozity, přičemž se využívají pojmy jako alternativní religiozita, magie či spiritualita. Všechny tyto pojmy však charakterizuje jejich distance od oficiální věrouky historických náboženství. Jedná se o náboženské a kvazináboženské představy a činnosti, pro které je charakteristický synkretismus, zaměření na sebe sama, sebenaplnění a nízké morální požadavky. Pokud se tedy zaměříme na alternativní typy religiozity, jejíž projevy nespádají do věrouky tradičních historických náboženství, jako např. víra v nadpřirozené síly, horoskopy, amulety, či v nadání věštců předpovídat budoucnost, tak Česká republika patří mezi evropské země, ve kterých je tento typ víry poměrně rozšířený. Dále lze religiozitu klasifikovat dle míry institucionalizace, tedy dle míry závazku s církevní institucí, náboženskou společností, organizovaným hnutím či skupinou. Dle této klasifikace je alternativní religiozita často spjata s religiozitou deinstitucionalizovanou a religiozita tradiční právě s institucionální. To však není pravidlem, přičemž nová náboženská hnutí jsou jistým způsobem institucionalizovaná, i když obsahem víry spadají spíše do religiozity alternativní² (Hamplová 2013 14-32).

K statistickým ukazatelům příslušnosti k církvi v České republice lze využít sčítání lidu, domů a bytů, ve kterém se vyskytuje otázka na toto téma. Mezi lety 1991 a 2001 došlo k výraznému poklesu v počtech obyvatel hlásících se k některé z církví. V roce 1991 se 40 % populace označilo jako bez vyznání, přičemž v roce 2001 toto číslo stoupl na 59 %. Tento nárůst jedinců, kteří se nepřihlásili k žádné z církví, lze vysvětlit také politickým kontextem v roce 1991. Sčítání lidu probíhalo krátce po pádu komunistického režimu a někteří obyvatelé tak využili příslušnost k církvi k vyjádření

² Např. Scientologická církev, Wicca, Mezinárodní společnost pro uvědomění Krišny (Hamplová 2013: 33)

politických názorů, přičemž v roce 2001 tuto potřebu už nepociťovali (Hamplová 2013: 40). V roce 2011 se k některé z církví hlásilo 14 % obyvatel a 7 % se označilo jako věřící, ale nehlásící se k žádné církvi (ČSÚ 2023a). V roce 2021 se v České republice 9% obyvatelstva označilo jako věřící, ale nehlásící se k církvi, náboženské společnosti nebo směru a 13 % obyvatelstva se hlásí k některé z církví (ČSÚ 2023b). Zároveň česká populace dlouhodobě deklaruje nízkou důvěru v církevní instituce, přičemž tato nedůvěra prostupuje všechny sociální skupiny (Hamplová 2013: 49). Nedůvěru v náboženské organizace společně s nízkou mírou identifikace české populace s těmito organizacemi, odpor vůči církvím a neochotu přijmout vnější autority lze spojit právě s vysokým podílem věřících nehlásících se k žádné církvi (Fialová, Nešpor 2018: 210). Vysoký počet obyvatel na otázku týkající se náboženské víry ve sčítáních lidu neodpovídá. V roce 2011 neodpovědělo 45 % populace (ČSÚ 2023b) a v roce 2021 30 % (ČSÚ 2023a). Nevyplnění této otázky může být vysvětleno neochotou sdělovat citlivé informace či apatheismem, tedy lhostejností ve vztahu k náboženské víře, přičemž největší podíl v této skupině jedinců pravděpodobně tvoří právě apatheisté (Fialová, Nešpor 2018: 228). Vysoký nezájem o jakékoliv církevní záležitosti tak spíše vystihuje českou společnost lépe než aktivní odpor vůči náboženství (Beláňová 2018: 29).

I přesto je náboženství v českém prostředí poměrně rezistentní vůči tlakům. Následující kapitola znázorňuje tuto odolnost na příkladu specifického společenství vězňených osob a vězeňského prostředí, které prošlo několika fázemi a významnými událostmi, pro něž byla charakteristická snaha o vymýcení náboženství, které však nebyly úspěšné. Zde je důležité zmínit také teorii deprivatizace od Josého Casanovy (1994), který poukázal na to, že se náboženství od 80. let vymaňuje ze soukromé sféry a opět se dostává do veřejné sféry občanské společnosti, kde je schopno nastolit veřejná témata. Tato témata mohou souviset také s vězeňstvím, kdy např. na konci 80. let katolická církev v českém prostředí vznesla veřejný požadavek o umožnění vězňům projevat svou víru náboženskými symboly či povolení pořádání náboženských obřadů, navštěvování odsouzených knězem a vedení duchovních rozhovorů (Váně, Dirga 2020: 256-257)

1.2. Vývoj duchovenské služby v českých věznicích

Duchovenská služba ve věznicích prošla dlouhým vývojem, kdy na počátku bylo úlohou kněží nabízet vězňům útěchu před popravou či udělování posledního pomazání. Postupem času se ale úlohy duchovních rozrůstaly. Do jejich aktivit začala prostupovat také výuka náboženství a řešení komplikovaných situací význačných pro život ve vězeňském prostředí. Klíčové období pro vězeňské reformy, ve kterých duchovní hráli významnou roli, představovalo 19. století. Byli to právě oni, kteří nahlíželi na vězeňství jako na místo nápravy, nikoliv pouze jako na místo trestání a pomsty. Významnou osobu v tomto období představoval katolický kněz a duchovní správce v pražské svatováclavské trestnici František Josef Řezáč, který svými díly³ výrazně napomohl k reformaci českého vězeňství (Hladík 2023: 19).

Na počátku 19. století došlo k zavedení povinné náboženské výuky pro odsouzené a zároveň měli vězni nárok na návštěvu kněze, a to kdykoliv si o ní požádali či pravidelně o Velikonocích. Výuku upravovaly instrukce obsahující práva a povinnosti kněží jako učitelů ve věznicích a trestnicích⁴ a zaopatřovali ji členové některého z řeholních řádů či světských kněží (Hladík 2023: 20). Správa trestnice zabezpečovala konání bohoslužeb a náboženských cvičení, a to evangelických, katolických a židovských. Domácí řády jednotlivých trestnic odsouzeným umožňovaly, aby si účast na těchto aktivitách volili v závislosti na svém vyznání (Kýr 2013: 5). Věcný obsah domácích řádů trestnic se postupem času příliš neproměňoval, a to ani po vzniku Československa (Hladík 2023: 21).

Významnou roli sehrály také ženské řeholní řády, konkrétně Milosrdné sestry Kongregace sv. Karla Boromejského a Milosrdné sestry sv. Vincence z Pauly, které se zasloužily o zlepšení vězeňských podmínek. Mezi jejich úspěchy rozhodně patří zlepšení hygieny a stravování, péče o nemocné a hospodaření trestnice, jakož i zavedení

³ Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců (1852)

⁴ Termín trestnice byl využíván v Rakousko-Uhersku a do počátku padesátých let 20. století v Československu. Vězeňský systém v tomto období rozděloval vězeňské ústavy podle toho, k jakému soudu patřily. Na základě toho se odvíjela také délka trestů. Tresty od jednoho dne až po jeden měsíc byly vykonávány ve věznicích okresních soudů. Ve věznicích krajských soudů se vykonávaly tresty od jednoho měsíce po jeden rok. A právě zemské trestnice byly pro tresty delší než jeden rok (Hladík 2023: 20).

spravedlivého ústavního řádu v trestnicích a zajištění práce odsouzeným (Kýr 2013: 5-6).

Vězeňský systém monarchie převzalo i nově vzniklé Československo, které jej následně modernizovalo. Nové vězeňské předpisy se týkaly také duchovenské služby a stanovovaly povinnosti duchovních ve vězeňském prostředí. Některé z aktivit vězeňských duchovních byly činnostmi nynějších vězeňských psychologů. Duchovní se povinně scházeli s nově přichozími odsouzenými nejpozději do 24 hodin po jejich nástupu, přičemž cílem této návštěvy a rozpravy bylo vysvětlení mravního účelu trestu ze strany duchovního a uvědomění si viny a projevení lítosti ze strany odsouzeného. Následně se s odsouzenými setkával také měsíc před koncem trestu, kde si vyslechl obavy odsouzených ohledně života po propuštění, udělil mravní ponaučení a poskytoval rady. Důležitá je v tomto ohledu také katolická zpověď, jejíž jádro tvoří sebereflexe, účinná lítost a předsevzetí⁵ (Hladík 2023: 23). Podle nových vězeňských předpisů, které vycházely v prvním desetiletí po vzniku republiky, mělo být umožněno konání bohoslužby kterékoliv státem uznané konfese (Kýr 2013: 6).

Období Protektorátu Čechy a Morava představovalo pro duchovenskou službu velký zvrat. Toto období bylo totiž prvním, kdy se duchovní dostali do vězení nikoliv jako zaměstnanci, ale i jako vězni. Z důvodu podpory domácího odboje docházelo k jejich zatýkání, přičemž někteří byli převezeni do koncentračního tábora či popraveni. Po roce 1945 docházelo k obnově československého vězeňství. Duchovenská služba v tomto období fungovala podle předválečných tradic a pravidel (Hladík 2023: 23-24).

To však netrvalo dlouho, neboť v roce 1948 převzali moc komunisté, jejichž cílem bylo systematické pronásledování církve, následně její ovládnutí a rozložení veškerých náboženských struktur v Československu. Do roku 1950 však v některých věznicích duchovenská služba nadále fungovala. Přestože však nebyly bohoslužby zakázány, jejich konání nebylo vždy dodržováno a toto odpírání duchovního života odsouzeným bylo akceptováno. Přes jistá omezení v této době zatím neexistoval sjednocený centralizovaný postup řešení náboženských záležitostí. Fungování duchovenské služby

⁵ U evangelických odsouzených tuto úlohu mohl zastávat pastýřský rozhovor a zároveň svou vinu mohli vězni vyznat při vysluhování Večeře Páně u společné zpovědi (Hladík 2023: 23).

záleželo na konkrétních lidech a jejich ideologii⁶. V roce 1950 se však začal naplno prosazovat boj proti církvím, a tedy také duchovenské službě, který skončil až jejím zákazem. V tomto období mnoho duchovních představitelů skončilo ve výkonu trestu a otevřené nepřátelství začalo pronikat i k věřícím odsouzeným. Ve věznicích došlo k uzavření náboženských prostorů, jako jsou kostely a kaple, a také k odstranění modlitebních knih, breviářů a křížů. Bohoslužby vystřídaly výchovné přednášky, jejichž obsah se zaměřoval na škodlivost víry a církve. V tomto období sice ještě existovaly výjimky, kde výkon duchovenské služby nadále pokračoval, ale v roce 1951 byl vydán nový Vězeňský řád, který naprosto ignoroval fungování duchovenské služby ve věznicích, a nahradil ji politickými školeními. V tomto roce již všichni duchovní představovali nepřátele režimu, pročež byli pronásledováni a perzekuováni. I přesto se duchovní nevzdali svého poslání a ve věznicích, i když jako vězněné osoby, pořádali tajné a ilegální modlitební setkání a mše či nabízeli duchovní útěchu spoluvězňům (Hladík 2023: 24-33).

Situace se proměnila v roce 1989, kdy započaly vězeňské reformy, které opět navrátily duchovenskou službu a náboženský život do věznic. Po pádu komunistického režimu nástup duchovních do věznic probíhal zatím neorganizovaně a duchovenská služba fungovala několik měsíců bez právního ukotvení. Role duchovních a úprava společných náboženských obřadů byla vymezena v květnu roku 1990 novelou zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody⁷, a to ustanovením § 48 nazvaném „Účast církevních organizací a sdružení občanů“. V *Listině základních práv a svobod*⁸ byla následně zaručena svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání a také právo každého projevat své náboženství nebo víru. Zároveň obsahuje zákaz vázanosti státu na výlučnou ideologii či vyznání, což pro vězeňské prostředí znamená, že se ve věznicích nemůže vyskytovat nadřazenost jednoho náboženství či se nesmí umožňovat činnost pouze vybrané konfesi. V lednu roku 1994 uzavřela Vězeňská služba České republiky první dohodu s Ekumenickou radou církví v České republice a Českou

⁶ V některých věznicích, jako například v krajské soudní věznici v Táboře, došlo k ukončení bohoslužeb v dubnu 1948. Naopak ve znojenské či chebské věznici bohoslužby ve stejném roce nadále probíhaly beze změny (Hladík 2023: 27).

⁷ Zákon č. 179/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

⁸ V českém právním řádu jako: 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

biskupskou konferencí týkající se duchovenské služby. Tato dohoda upravovala podobu poskytování duchovenské péče jedincům ve vězení, přičemž vymezovala činnosti duchovních, do nichž spadají např. individuální rozhovory, pastorační návštěvy, konání bohoslužeb, uskutečňování přednášek či zajišťování duchovní a náboženské literatury, ale také podíl duchovních na přípravě odsouzených k propuštění a na uplatňování speciálních výchovných postupů. Dohoda rovněž posvětila existenci Vězeňské duchovenské péče, která má být uskutečňována v ekumenickém duchu. V letech 1999, 2008 a 2013 došlo k uzavření dalších dohod, které vznikly jako reakce na potřeby aplikační praxe, na vývoj právních předpisů či na změnu postavení duchovních. Duchovenská služba se těmito kroky stala ve věznicích institucionalizovanou, přičemž došlo k vymezení jednotlivých vztahů a rolí vězeňských subjektů (Nedvědický 2023: 46-48)

V české porevoluční historii se tak náboženství začalo postupně navracet i do prostředí, ve kterém předtím docházelo k jeho částečnému vytlačení. Následující kapitola přibližuje roli a význam náboženství ve vězeňském prostředí. Odsouzení se věnují náboženství z různých motivací a religiozita tak v tomto prostředí plní několik funkcí. Důležitou roli zde sehrávají také duchovní, kteří představují poměrně výjimečné osoby ve vězeňském systému.

1.3. Religiozita ve vězeňském prostředí

Vězeňské prostředí a náboženství jsou úzce provázány, což ukazuje Michel Foucault (2000) ve své analýze o vývoji vězeňského systému a jeho proměnách v utvářejících se moderních společnostech. Foucault ve své práci popisuje, jak se z věznic, jakožto míst, kde docházelo k fyzickým trestům a internaci pachatelů až do vykonání daného trestu, staly disciplinující instituce. Přechází se tak od trestání těla k trestání duše a instituce se snaží proniknout do soukromé sféry odsouzených, do jejich mysli a postojů (Becci 2015: 11), přičemž Foucault poukazuje na symbolickou roli náboženství, konkrétně křesťanství, v rámci tohoto procesu, neboť nové formy integrace společnosti nastolené sekulárním státem byly zavedeny po vzoru starých mocenských technik křesťanských institucí (Dirga, Váně 2023: 10). Ve vězeňském prostředí jsou i nadále využívány křesťanské pojmy, které nabývají sekularizované podoby. Takovým

termínem může být vzkříšení, které se proměnilo na pojmy jako transformace či změna. Křesťanství sehrálo také významnou roli při utváření věznice, jako místa „obrácení“, neboť přišlo s myšlenkou, že se odsouzení pokáním a uvězněním mohou zbavit své viny a projít proměnou. Sekularizovaná podoba této myšlenky přetrvává ve věznicích do dnes, kdy mezi cíle výkonu trestu odnětí svobody nadále patří rehabilitace odsouzených (Becci 2015: 11-12). Tuto podobnost je možné vidět i na konceptu Panoptikonu⁹, který Foucault vysvětloval jako efektivní zhmotnění principů sebedisciplinace, neboť odsouzení nikdy netuší, kdy jsou kontrolováni, což zapříčiňuje, že pocítují kontrolu neustále. Tato nepřetržitá a všudypřítomná moc a kontrola instituce představuje sekularizovanou podobu božské všemohoucnosti a všudypřítomnosti (Dirga, Váně 2023: 10)

Mezi významné výzkumníky zaměřující se na vězeňské prostředí patří Erving Goffman se svým teoretickým konceptem totální instituce, který rozpracoval v knize *Asylum* (1961). Goffman se ve své práci zabýval institucemi, ve kterých dochází k izolaci jedinců od světa vně instituce a veškeré aspekty jejich života jsou vedeny na jednom stejném místě. Mezi totální instituce patří právě vězení, ale také např. armádní kasárna či psychiatrická léčebna. V tomto typu instituce jsou veškeré aktivity předem naplánovány a prováděny v přítomnosti velké skupiny ostatních chovanců¹⁰ pod neustálou kontrolou autority. Tento soubor aktivit, které jsou jedinci nuceni splňovat, je ukládán shora na základě formálních pravidel, přičemž spadá do celkového racionálního plánu instituce, který má naplňovat její oficiální cíle. Totální instituce představuje formální organizaci a zároveň obytnou komunitu, což z ní dělá sociální hybrid. V rámci této instituce se objevují dvě skupiny lidí, a to vězni, kteří zde tráví veškerý svůj čas, a zaměstnanci, kteří ji mohou po své pracovní době opustit. Mezi těmito skupinami panují spíše hostilní vztahy¹¹ a sociální vzdálenost mezi nimi je i formálně předepsaná. V rámci vězeňského prostředí se tak utváří dva odlišné kulturní a sociální světy. Uvězněním dochází k oslabování jedincových sociálních rolí, neboť je izolován od vnějšího světa,

⁹ Jedná se o architektonický koncept budovy, který vytvořil Jeremy Bentham (2017).

¹⁰ V současném českém vězeňství je pojmem chovanec označován jedinec umístěný v zabezpečovací detenci (§ 2 zákona č. 129/2008 Sb.). V Goffmanově pojetí však představuje jedince přebývajícího v totální instituci, přičemž lze tento termín převést na současné označení vězněná osoba.

¹¹ Nepřátelské vztahy mezi těmito dvěma skupinami zaznamenávají výzkumníci i v současné době (Dirga 2020; Dirga, Hasmanová Marhánková 2014).

přičemž i návštěvy jsou omezeny či dokonce zakázány. Mezi cíle totální instituce patří resocializace chovanců. Po jejich příchodu do instituce prochází jedinec „umrtvováním vlastního já“ („*mortification of the self*“), což je proces, během kterého dochází k „programování“ a ponižování odsouzeného. Tímto procesem se chovanec stává snadno ovladatelným objektem v administrativním aparátu a jednoduše podléhá cíli vybudovat u odsouzených novou identitu. Totální instituce využívá různé praktiky, které zbavují vězně jakéhokoliv náznaku jejich individuality a osobnosti. Mezi tyto praktiky patří např. zabavení osobního oblečení a věcí či přidělení identifikačního čísla. Odsouzeným je také odebráno soukromí, přičemž jsou pod neustálým dohledem (Goffman 1961:16-26).

V rámci totální instituce dochází k postupnému proměňování vztahu odsouzeného jak k prostoru a času, tak k mezilidským vztahům a jejich dostupnosti. Zároveň toto prostředí nově definuje symbolický význam a smysl jednání odsouzeného. Náboženství se objevuje ve všech těchto dimenzích, přičemž zde dochází k formálnímu a jasnému rozlišení mezi sekulární a náboženskou sférou. Náboženství a duchovenská služba se ve věznicích provádí na základě předpisů a zákonu¹², dle kterých jsou řešeny osobní a prostorové otázky. Mezi práva odsouzených patří právo jedince na náboženskou svobodu¹³. Náboženské obřady jsou předem naplánovány a je pro ně vyhrazen určitý čas¹⁴. Náboženská sféra spadá pod kaplana, který ji má oficiálně na starosti, přičemž je religiozita institucionálně umístěna v rámci kaplanství. Ve věznicích je pro náboženské praktiky a obřady vyhrazeno dané místo, tedy kaple či modlitebny (Becci 2018: 126).

Další významnou osobou je Gresham Sykes, který se ve svém díle *The Society of Captives* (1958) zabýval deprivacemi a bolestmi („*pains of imprisonment*“), které odsouzení uvězněním zažívají. Ve věznicích jsou odsouzení výrazně izolováni od společnosti a jejich přístup k různým druhům zboží či služeb a k lidem je značně

¹² Duchovní a sociální službu ve výkonu trestu odnětí svobody upravuje § 20 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

¹³ „Odsouzený nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovoru s osobami pověřenými církví nucen. Požádá-li odsouzený o umožnění návštěvy církví pověřené osoby, je věznice povinna jí tuto skutečnost neprodleně oznámit“ (§ 20 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb.).

¹⁴ „Věznice umožňují konat zpravidla v době pracovního klidu společné náboženské obřady odsouzených. Účast na náboženských obřadech je dobrovolná. Dobu konání společných náboženských obřadů vymezí vnitřní řád věznice“ (§ 20 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb.).

omezen. Sykes mezi základní deprivace řadí ztrátu svobody, autonomie a bezpečí, odpírání zboží a služeb a nemožnost navazovat heterosexuální vztahy. Deprivace a bolesti výrazně působí na psychické i fyzické zdraví odsouzených, kteří se následně za pomoci nově vzniklých vzorců chování snaží adaptovat na prostředí věznice (Sykes 1958: 101–119). Podobně se zabýval adaptací také Goffman, který ve své práci zmiňuje sekundární úpravy. V rámci adaptace začínají odsouzení využívat nově naučené techniky a praktiky, díky kterým jsou schopni získávat zakázané zboží či služby, nebo povolená potěšení, ale zakázanými technikami. Sekundární úpravy také slouží k potvrzování vlastní identity, kterou se totální instituce snaží u odsouzených potlačit (Goffman 1961: 57). Aby bylo možné využívat tyto techniky a praktiky, tak se odsouzení řídí vězeňským kodexem, který stojí na vzájemné loajalitě mezi vězni, a který se učí během procesu prizonizace, při kterém jedinec integruje praktiky, zvyky, normy a hodnoty vězeňské subkultury do svého života v instituci (Clemmer 1940).

Povaha totální instituce tedy odsouzeným nedovoluje naplňovat řadu svých potřeb, v důsledku čehož jedinci hledají k jejich naplnění alternativní způsoby a snaží se tak kompenzovat deprivace zapříčiněné uvězněním. Mezi standardní formy kompenzace patří právě religiozita, která může sloužit jednak jako cíl, ale také jako nástroj ke zmírnění pocitu bolesti a deprivace. Výkon trestu odnětí svobody je pro odsouzené velice náročný a věznice tak jsou místem prožívání krizí, přičemž religiozita může představovat jakousi formu úniku či může sloužit jako jistá forma ochrany, kdy dochází ke spojení věřících jedinců (Váně, Dirga 2016: 644).

Teorie individualizace předpokládá, že proces modernizace povede k proměně společenské formy náboženství, nikoliv k poklesu jeho společenského významu, přičemž se individualizovaná religiozita bude často projevovat prostřednictvím tzv. brikoláže. Brikoláž představuje fenomén, při kterém jedinci kombinují různé prvky víry a praxe z různých náboženství a utváří si tak svou vlastní hybridní a individualizovanou víru. Jedinci tak zpracovávají vlastním způsobem náboženské praktiky a pojmy a pociťují loajalitu k různým náboženským postojům, které si mohou i vzájemně odporovat. V rámci brikoláže důležitou roli hrají také strukturální síly a zdroje, ze kterých mohou jedinci čerpat ve smyslu utváření si své vlastní individuální formy religiozity. Ve

vězeňském prostředí jsou tyto zdroje poměrně omezeny, přičemž mezi ty, které jsou odsouzeným k dispozici, může patřit např. dostupná náboženská literatura, denominace kaplanů v dané věznici či četnost jejich návštěv. České věznice spolupracují pouze s křesťanskými denominacemi, což znamená, že rozmanitost praktik různých typů náboženství je poměrně omezena (Váně, Dirga 2016: 644–656). Procesem individualizace ve společnosti také dochází k oslabování kontroly státu nad podobami religiozity. Ve věznicích však nadále stát svůj vliv a kontrolu uplatňuje a je schopen do jisté míry regulovat vliv náboženství. Religiozita odsouzených se tak odvíjí od formálních dohod uzavřených mezi státem a církvemi. To však nemění nic na její způsobilosti posloužit odsouzeným jako zdroj osobní identity (Dirga, Váně 2023: 14).

Během posledního půlstoletí došlo k rozvolnění náboženské správy, což odsouzeným zpřístupnilo širší škálu náboženských praktik a přesvědčení. Ve vězeňském prostředí se tak čím dál více vyskytují tendence k náboženské pluralizaci, individualizaci a privatizaci. Náboženství se tak začíná dostávat mimo prostory jemu určené, jako je kaple. Ekumenická kaple je sice schopna pojmut náboženskou pluralitu, avšak kvůli individualizaci a privatizaci lze náboženství obtížně prostorově omezit, neboť dochází k personalizování tradičních náboženských diskurzů jednotlivými odsouzenými mimo prostory kaple. Personalizované podoby religiozity mohou zahrnovat např. studium Bible nebo nově i využívání praktik, které stojí mezi náboženstvím a spiritualitou, jako např. voodoo, jóga či meditace. Tyto praktiky sice stojí mimo vyjednané hranice náboženství, je však vhodné jim při studiu religiozity v prostředí věznic věnovat pozornost (Becci, Dubler 2017: 246).

Náboženství ve věznicích lze popisovat ve dvou rovinách, a to v rovině individuální a kolektivní. V individuální rovině každý odsouzený prožívá náboženství svým vlastním osobním způsobem a význam náboženství je proto velice subjektivní. Ve věznici se tak vyskytuje tolik osobních významů náboženství, kolik zde pobývá vězňů. V rámci této úrovně lze hledáním podobností jednotlivých zkušeností vytvořit typologii náboženské zkušenosti. Zároveň se ve vězeňském prostředí utváří sítě sociálních skupin, a to i náboženských, které jsou vzájemně propojené, a náboženství tak představuje také skupinový fenomén. Propojení skupin je utvářeno jejich vzájemnými každodenními

interakcemi a jejich členskou základnou, jejíž složení je poměrně proměnlivé, a to např. vlivem nerovnoměrného překrývání dob výkonu trestu jednotlivých odsouzených. Kolektivní význam náboženství je tedy udáván vzájemnou interakcí odsouzených. Náboženské zkušenosti jak individuální, tak kolektivní se v průběhu uvěznění výrazně proměňují a ani jeden z těchto náboženských významů tak není statický (Clear a kol. 2000: 55-56).

Roli religiozity ve věznicích a její význam pro odsouzené je možné rozlišit podle konkrétních motivací vězňů k náboženské angažovanosti. Na základě daných motivací lze následně určit konkrétní funkce, které religiozita ve vězeňském prostředí plní.

1.1.1. Motivace odsouzených

Důvody, proč se odsouzení stávají ve vězení více nábožensky angažovanými, jsou různé a odvíjí se od upřímnosti jejich záměrů. Harry R. Dammer (2002) na základě svého etnografického výzkumu rozdělil odsouzené do dvou skupin dle jejich motivace na upřímné a neupřímné. Víra upřímných odsouzených je ostatními spoluvězni a zaměstnanci považována za legitimnější a opravdovější, přičemž se normy a pravidla daného náboženství promítají do jejich každodenního života. Neupřímní odsouzení se naopak účastní náboženských aktivit spíše z manipulativních důvodů a za vidinou zisku či prospěchu. Tito odsouzení se prohlašují za věřící, ale jejich chování neodpovídá normám náboženství, které vyznávají (Dammer 2002: 38). K podobnému rozdělení došli i Váně a Dirga (2016) při výzkumu v českých věznicích typu C¹⁵. V prostředí českých věznic také dochází ke zpochybnování víry odsouzených, kteří ji dle zaměstnanců a spoluvězňů využívají jako pragmatický nástroj, s cílem získat určité výhody. Vyskytují se zde opět dvě skupiny, a to odsouzení, kteří víru využívají jako prostředek ke změně svého života či jako způsob zpracování pocitu viny, a naopak ti,

¹⁵ V České republice se do 1. 10. 2017 členily věznice do čtyř typů: A) s dohledem, B) s dozorem, C) s ostrahou, D) se zvýšenou ostrahou. Po tomto datu však došlo k redukci základních typů věznic (Vězeňská služba 2024c). V současné době jsou věznice členěny na věznici s ostrahou a na věznici se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou se podle stupně zabezpečení dále člení na oddělení: A) s nízkým stupněm zabezpečení, B) se středním stupněm zabezpečení, C) s vysokým stupněm zabezpečení (§ 8 a § 12a zákona č. 169/1999 Sb.).

jejichž náboženská angažovanost vyplývá z pragmatických důvodů (Váně, Dirga 2016: 654-657).

Mezi důvody a motivace náboženské angažovanosti u upřímných věřících patří například to, že víra nabízí odsouzeným určitá pravidla, směr a smysl života. Vírou jsou odsouzení také schopni získat naději a duševní klid, zlepšit své negativní sebepojetí, naučit se sebeovládání a změnit svůj životní styl. Dané náboženství poskytuje odsouzeným určitá pravidla a způsoby chování, jejichž dodržováním se budou schopni v budoucnu vyvarovat ilegálnímu chování a trestným činům. Náboženská praxe tak udává odsouzeným „směr“ v životě, přičemž očekávají, že se díky jeho následování neocitnou opět za mřížemi. Významnou roli v motivacích odsouzených sehrává také naděje, kterou víra nabízí, a díky které jsou schopni si udržet optimismus ohledně budoucnosti a života po propuštění. Odsouzení mohou také uvěznění vnímat jako Boží vůli, díky čemuž jsou schopni zvládat obtížné situace, které pobyt ve vězení přináší. Výkon trestu odnětí svobody představuje pro odsouzené velkou psychickou zátěž, neboť prožívají bolesti spojené s uvězněním a intenzivní pocity, jako je odmítnutí, osobní selhání, vina a strach. Víra je schopna jedincům nabídnout řešení v podobě přijetí vyšší vůle a současného stavu okolností co nejlepším způsobem. Toto přijetí se následně projevuje pozitivně na jejich psychickém zdraví, dokáží se lépe vyrovnávat s každodenními tlaky a frustrací. Poslední motivací, kterou Dammer ve své práci zmiňuje, je zlepšení negativního sebepojetí. To může být zapříčiněno výčitkami svědomí ze spáchání trestného činu, ale také negativním vnímáním svého vzdělání či pracovních výsledků či dysfunkčním rodinným zázemím. Těmto jedincům může zapojení do náboženského života během výkonu trestu pomoci, neboť základem mnoha náboženských přesvědčení je láska a přijetí (Dammer 2002: 39-42). Náboženská skupina také odsouzeným nabízí sociální oporu. V rámci této skupiny dochází k propojení osob, které sdílejí společné zkušenosti a vypomáhají si ve stresových situacích, což ovlivňuje jejich psychickou pohodu (Drakeford 2019: 54). Snaha najít nový způsob života, způsob přijetí viny a naděje, že jim víra následně pomůže na svobodě vyhnout se páčání trestných činů a recidivě, se vyskytuje jako motivace odsouzených i v České republice (Váně, Dirga 2016: 649).

Náboženství také hraje významnou roli v procesu vypořádávání se s vinou za spáchaný trestný čin, kterou odsouzený cítí. Někteří odsouzení využívají myšlenku zla k ospravedlnění svých činů a zmírnění pocitu viny. Může jít například o názor, že odmítání náboženských povinností přivedlo odsouzeného ke kriminální činnosti, kdy nedokázal vzdorovat svým pudům. V tomto případě je zlo součástí každého z nás a k jeho poražení je za potřebí budovat vnitřní disciplínu, kterou může nabízet právě náboženství. Někteří odsouzení mohou vnímat zlo jako skutečného aktivního d'ábla, kterému dovolili působit v jejich těle, přičemž jim náboženství pomohlo ho z těla vyhnat. Oba pohledy na zlo, jako na příčinu kriminálního jednání, přisuzují vinu a odpovědnost za zločin vnějším silám, což může odsouzené zbavit zátěže viny. Další skupina věřících odsouzených naopak využívá náboženství jako způsob, jak odčinit zlo, které napáchali, a následně získat odpuštění. Učení např. islámu i křesťanství odsouzeným nabízí způsob, jak si přiznat a překonat svou vlastní vinu a využít ji k pozitivní proměně svého života (Clear a kol. 2000: 60).

Drakeford (2019) ve své studii také zmiňuje, že odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody pocítují pouze malou osobní kontrolu nad svým každodenním životem, neboť jsou povinni dodržovat přísně stanovené postupy. Právě religiozita vykazuje schopnost u odsouzených pozitivně proměnit vnímání osobní kontroly. Specifická náboženská přesvědčení, jako např. víra v posmrtný život, vzbuzují v jedinci pocit vyšší kontroly nad svým životem a jednáním. Odsouzení v tomto ohledu učiní rozhodnutí usilovat o odměnu ve formě posmrtného života plněním náboženských zásad, čímž obohacují pocit kontroly nad svým životem, což se pozitivně projevuje i na jejich psychickém zdraví. Ovšem některá náboženská přesvědčení naopak mohou snižovat pocit kontroly. Doslovný výklad Bible a vnímání božské kontroly u některých jedinců podporuje vzdávání se kontroly nad svým životem (Drakeford 2019: 53).

Náboženství a religiozita však nepůsobí vždy pozitivně na psychické zdraví odsouzených. Získání odpuštění od Boha za spáchaný trestný čin představuje významnou součást zvládnání morálních emocí. Významnou roli zde však hraje pojetí Boha, které následně ovlivňuje dopad náboženství na duševní zdraví v prostředí věznic (Drakeford 2019: 53). Pokud člověk vnímá Boha jako dobrotivého a milujícího, tak

náboženství působí pozitivně, a to na úzkost, psychickou pohodu a životní spokojenost. Naopak pojetí Boha jako trestajícího má negativní dopad na psychické zdraví, přičemž souvisí s depresí a úzkostí (Silton a kol. 2014: 1292). Odsouzení si také často učení své víry vykládají doslovně a náboženství tak prožívají jako základní pravdu bez složitostí, nuancí a dvojznačností, což může vést k netoleranci, neboť se navzájem snaží přesvědčit o přednostech vlastního výkladu (Clear a kol. 2000: 58).

Co se týče neupřímných věřících, tak Dammer jako nejvýznamnější motivaci identifikoval ochranu (Dammer 2002: 43). Jednání odsouzených se odvíjí od formálních pravidel instituce a neformálních pravidel vězeňské subkultury, v jejímž rámci si utváří vlastní sociální strukturu. Hierarchie se v tomto prostředí odvíjí převážně od diskurzu maskulinity, přičemž silnou a mocnou pozici zaujímají muži maskulinní a slabou muži femininní. Jedinci, kteří zastávají nižší postavení v hierarchii, jsou zranitelní, stávají se terčem šikany a ocitají se v nebezpečí (Dirga, Lochmannová, Juříček 2015; Nedbálková 2006; Lochmannová 2020). Slabší odsouzení se tak z tohoto důvodu přidávají k náboženským skupinám a členství zde funguje jako forma ochrany. Potřebu ochrany v rámci Dammerova výzkumu ovlivňovala kriminální minulost odsouzeného, jeho rasa a sexuální orientace. Afroameričtí odsouzení často vyhledávali útočiště u muslimských skupin, které ve věznicích nabízí silnou ochranu, čehož si jsou vědomi i ostatní spoluvězni (Dammer 2002: 43-44). Některé náboženské skupiny mohou ve vězeňském prostředí vzbuzovat takový respekt, že pouhé spojení s nimi zajišťuje potlačení agrese ze strany jedinců, kteří ke skupině nepatří (Clear a kol. 2000: 66). Ochranu u náboženských skupin vyhledávají také jedinci, jejichž trestný čin je ostatními vnímán jako opovržením hodný. Převážně sexuální trestné činy spáchané na dětech a ženách vedou k vytlačení jedince na okraj vězeňské subkultury, přičemž se pachatelé těchto trestných činů často setkávají s psychickým i fyzickým nátlakem. Pro tyto odsouzené představují náboženské obřady bezpečné útočiště, neboť předpokládají, že se zde ostatní odsouzení zdrží projevů agrese vůči jejich osobě. Ze stejného důvodu se náboženských obřadů účastní také odsouzení homosexuálové (Dammer 2002: 45-46).

Dále odsouzení využívají náboženské aktivity k setkávání se svými spoluvězni a k předávání zboží a různých komodit¹⁶. Účast na těchto aktivitách je dobrovolná a povolena pro všechny odsouzené, čehož tito využívají právě k interakci s ostatními jedinci, se kterými běžně nepřicházejí do kontaktu, ať už z bezpečnostních důvodů či kvůli rozvržení denních aktivit, které jsou nuceni splňovat. Během bohoslužby nezískávají jedinci tyto komodity pouze od spoluvězňů, ale také od kaplana, který jim občas nabídne něco k snědku či různé drobnosti jako např. psací potřeby. Hmotné výhody od kaplana a zdroje, které jsou přístupné pouze věřícím odsouzeným, jako jsou potraviny, hudební nástroje či knihy, tak utváří další důvod, proč se odsouzení stávají více nábožensky angažovanými (Dammer 2002: 46-52; Váně, Dirga 2016: 653-654). Mezi sociální výhody lze zařadit již zmíněnou možnost setkávání. Spadá sem ale také změna rutiny vězeňského života vzhledem k tomu, že odsouzení často ve výkonu trestu pociťují nudu. Bohoslužba tak slouží jako zábava a možnost vymanit se z monotónnosti každodenního života (Váně, Dirga 2016: 654; Beláňová 2018: 35). Odsouzení také využívají bohoslužby a náboženské semináře k setkávání s jedinci, kteří na těchto aktivitách vypomáhají, a to konkrétně s ženami (Dammer 2002: 49).

U dozorců se také objevuje obava, že odsouzení využívají víru a účast na náboženských aktivitách jako nástroj k „řízení image“ („*image management*“). Dozorci věří tomu, že vězni tyto aktivity využívají pouze k tomu, aby se vyhovělo jejich žádosti o předčasné propuštění (Váně, Dirga 2016: 648). Toto přesvědčení však panuje převážně mezi zaměstnanci věznice, kteří na víru odsouzených mnohdy nahlíží skepticky. Sami odsouzení nevěří, že by jim náboženská angažovat mohla jakýmkoliv způsobem pomoci ovlivnit názor soudů rozhodujících o podmíněném propuštění (Dammer 2002: 54-55; Clear 2000: 63).

Výše zmíněné strategie a motivace odsouzených úzce souvisí s teorií deprivace (Sykes 1958), neboť představují způsob, jakým si jsou vězněné osoby schopny do určité míry kompenzovat pociťované deprivace. Religiozita je schopna odsouzeným pomoci vyrovnat se se ztrátou svobody a s jejich současným životním stavem a přinést jim

¹⁶ Podrobné analýze vězeňského trhu a obchodování mezi odsouzenými se věnuje Alena Lochmannová (2016) ve své práci *Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic*.

určitou psychickou úlevu. Díky účasti na náboženských aktivitách jsou odsouzení schopni zmírnit další deprivace týkající se nedostatku zboží a služeb či heterosexuálních vztahů. Deprivaci bezpečí odsouzení mohou řešit přičleněním se k náboženské skupině, která jim je schopna nabídnout ochranu (Dammer 2002: 52-54).

Náboženství je výrazně ovlivněno vězeňskou kulturou konkrétní zkoumané věznice, která je utvářena právě deprivacemi společně s importovanými společenskými hodnotami¹⁷. Náboženské programy tak zapadají do vytvořených mechanismů, jejichž cílem je poskytnout odsouzeným podporu a zmírnit deprivace spojené s uvězněním. V různých věznicích tak například odsouzení mohou pociťovat různou míru ohrožení, od které se následně bude odvíjet míra využívání religiozity jako techniky k zajištění bezpečí. Pravděpodobně tak neexistuje univerzální vězeňské náboženství, ale spíše jeho varianty, utvářené zvláštnostmi dané věznice a jedinečností odsouzených v náboženských programech. V rámci náboženského života v prostředí věznic se však objevují i společná témata, která odsouzeným zprostředkovávají hodnotu náboženství. A právě motivace k náboženské angažovanosti mohou tato témata prezentovat.

Mnoho studií se také věnovalo vlivu religiozity na kriminální chování, recidivu a rehabilitaci pachatele (O'Connor, Perreyclear 2002; Johnson 1984; Clear, Myhre 1995; Clear a kol. 1992; O'Connor, Ryan, Yang, Wright, Parikh 1996; Young a kol. 1995). V rámci studia vlivu religiozity a náboženských programů na kriminální chování však neexistuje jednoznačná odpověď, neboť se tyto výzkumy ve svých výsledcích rozcházejí. Mezi výzkumníky, kteří neprokázali vztah mezi religiozitou odsouzeného a mírou kázeňských přestupků, patří Johnson (1984) (O'Connor, Perreyclear 2002: 13). Vztah mezi náboženským přesvědčením, návštěvou kostela a delikvencí se nepodařilo prokázat ani ve studii Hirschiho a Starka (1969), či Topallinu, Brezinovi a Bernhardtovi (2013), kteří se zabývali vlivem náboženského přesvědčení na jedince páchající pouliční kriminalitu (Ronel, Ben Yair 2018: 3). Naopak Youngovi a kol. (1995) se podařilo prokázat vliv dvoutýdenního semináře, uskutečněného ve Washingtonu D.C.,

¹⁷ Importační model vznikl jako reakce na model deprivací, který předpokládá, že vězeňská subkultura je utvářena nově vzniklými vzorci chování, které reagují na pociťované deprivace (Sykes 1958). Importační model stojí na předpokladu, že vězeňská subkultura je utvářena vnějšími faktory, což znamená, že odsouzení do vězení přináší již hotové normy a zvyklosti z života před uvězněním, což se následně promítá do podoby subkultury (Irwin, Creese 1962). Nyní se převážně využívá integrovaný model, který tyto dvě teorie propojuje (Dirga 2021: 415).

zacíleného na rozvoj náboženské víry odsouzených. Během této studie výzkumníci po dobu osmi až čtrnácti let sledovali opětovné zatýkání jedinců, kteří se semináře zúčastnili, zároveň s kontrolní skupinou, která tento program neabsolvovala. Výsledky této studie následně prokázaly, že skupina, která se zúčastnila semináře, vykazovala výrazně nižší míru recidivy nebo u ní recidiva trvala déle než u skupiny kontrolní. Clear a kol. (1992; 1995) zkoumali vliv religiozity na rehabilitaci odsouzeného, přičemž jako její měřítko využili přizpůsobení se vězeňskému prostředí a deprivacím společně s četností přestupků. I zde došlo ke zjištění korelace mezi vysokou religiozitou, přizpůsobením i četností přestupků, přičemž religiozita přímo předpovídala méně přestupků a nepřímo lepší přizpůsobení a lepší vyrovnání se s deprivacemi. Tento výzkum provedli ve dvaceti věznicích, přičemž se v závislosti na věznicích buď prokázal vliv náboženství na přizpůsobení, nebo na četnost přestupků. Oba účinky tak nebyly zjištěny společně, což znamená, že významnou roli při studiu této problematiky hraje kontext. O'Connor, Ryan, Yang, Wright, Parikh (1996) naopak zjistili, že náboženská angažovanost neovlivňuje počet spáchaných přestupků, ale na druhou stranu vykazuje určitý vztah k recidivě (O'Connor, Perreyclear 2002: 13-16). Ronel a Ben Yair (2018) poukazují na to, že novější studie spíše prokazují negativní vztah mezi náboženstvím či spiritualitou a kriminalitou. Mezi takové studie řadí např. práci od Chamratrithirong a kol. (2013), kteří zjistili, že spiritualita hraje u dětí významnou roli v prevenci kriminality v průběhu dospívání. Dále také studie od Salas-Wright, Olate a Vaughn (2013), kteří označili spiritualitu za ochranný faktor proti zapojení se do delikventního chování.

Teman a Morag (2021) se ve své studii zabývali motivacemi odsouzených v izraelských věznicích k účasti na vězeňském náboženském semináři a následně k přechodu do tzv. náboženského oddělení. V izraelských věznicích se mnoho odsouzených zapojuje do náboženského semináře, přičemž mezi jejich povinnosti spadá studium Tóry a účast na ranní modlitbě. Pro tyto odsouzené však nevzniká povinnost vést náboženský životní styl. Odsouzení, kteří pocítují hlubší zájem o praktikování a dodržování židovské praxe, mohou následně přestoupit do náboženského oddělení. Zde však odsouzení musí splňovat přísnější podmínky. Z důvodu náročnosti tohoto programu se na náboženském oddělení vyskytuje podstatně méně odsouzených než na

náboženských seminářích. Vliv na snížení rizika recidivy byl prokázán pouze u jedinců, kteří pobývali na náboženském oddělení. Autoři však poukazují na to, že se motivace v průběhu splňování seminářů proměňují. Jedinci, kteří do semináře nastoupili s neupřímnými záměry, začali postupem času přijímat náboženství jako součást jejich života a jejich motivace se staly upřímnými (Teman, Morag 2021: 2-3). Pozitivní vliv na snížení recidivy se tak projevuje spíše u upřímných věřících. Bylo by však nevhodné znevažovat odsouzené, jejichž prvotní zájem o náboženství vznikl ze zjištěných důvodů, neboť je možné, že se z nich postupem času stanou upřímní věřící, čímž se projeví i pozitivní vliv na budoucí recidivu (Zhřivalová, Raszková 2023: 76)

Významnou osobu v religiozitě odsouzených a nejčastějšího nositele náboženské víry ve vězeňském prostředí představuje kaplan. Ten v českých věznicích zřizuje duchovenskou službu, přičemž se jeho postavením v organizační struktuře a přístupem k odsouzeným značně odlišuje od ostatních zaměstnanců. Tato výjimečnost společně s vesměs negativními postoji české společnosti k náboženství však neutváří ideální prostředí pro kaplany, obzvláště v takto sekulárně definované instituci, kterou je věznice (Beláňová 2018; Beláňová, Trejbalová 2020).

1.1.2. Role kaplana při utváření podoby religiozity odsouzených v českých věznicích

V rámci českého vězeňství existují dva modely práce s odsouzenými, a to model standardizovaný a duchovní. První model je založený na standardizovaných programech, o které se starají odborní zaměstnanci vězeňské služby¹⁸, přičemž spočívá v povinnosti všech odsouzených splňovat alespoň minimální program zacházení. Duchovní model je založen na individuálním přístupu kaplanů a dobrovolníků k odsouzeným a jejich potřebám, přičemž je nutné, aby si sami vězni zažádali o participaci na těchto aktivitách. Duchovní model tak utváří jistou nadstavbu základního zacházení s odsouzenými a jejich rehabilitace. Pro naplnění cílů, do kterých spadá rehabilitace odsouzeného a příprava na jeho propuštění, využívá standardizovaný model program zacházení. Tento program obsahuje plán odborných činností, které je zapotřebí

¹⁸ Mezi odborné zaměstnance vězeňské služby patří speciální pedagog, sociolog, psycholog, pedagog/terapeut, sociální pracovník, vychovatel a volnočasový vychovatel (Váně, Dirga 2020: 260).

splňovat, aby odsouzený co nejvíce naplňoval účel jeho trestu. V rámci programu zacházení spadá duchovní péče do volnočasových aktivit¹⁹, přičemž jsou odsouzení povinni se duchovní službě věnovat ve svém volném osobním čase (Váně, Dirga 2020: 260-261).

Významnou postavu v náboženském životě odsouzených se tak stává kaplan, který je nejčastějším nositelem náboženské víry v prostředí věznice. Kaplan působí jako zaměstnanec v totální instituci, což znamená, že jeho činnosti jsou usměrňovány a kontrolovány autoritou věznice, tedy jejím vedením. Kaplan disponuje větší svobodou při definování náplně práce než řadový zaměstnanec oddělení výkonu trestu. Tuto svobodu kaplan získává svým postavením v organizační struktuře instituce, kde spadá přímo pod zástupce ředitele věznice. Vzhledem k nutnosti splňovat pravidla věznice společně se zásadami pastorační péče se kaplan ocitá mimo vězeňský systém, neboť se zodpovídá nejen řádu věznice, ale také požadavkům konkrétní církve. Toto netypické postavení mimo tradiční vězeňskou hierarchii, kde jsou veškeré role jasně definovány, způsobuje, že je kaplan vylučován z kolektivu a pociťuje osamělost v rámci systému. Z tohoto důvodu je kaplan v českém vězeňství nucen k vyjednávání vlastní role, přičemž se snaží o splňování očekávání ze strany věznice, vlastní církve a také odsouzených (Beláňová, Trejbalová 2020: 12-14).

Momentálně působí kaplani ve všech věznicích České republiky, přičemž se jejich práce a míra úvazku liší podle typu věznice. Ty větší z nich zaměstnávají více kaplanů²⁰, kteří zde vykonávají svou práci po celý týden. V menších věznicích většinou působí pouze jeden kaplan, který do ní dochází na několik hodin týdně. Funkci kaplana také čím dál více zastávají ženy. Pro to, aby jedinec směl být zaměstnán jako kaplan, je zapotřebí, aby měl dokončené vysokoškolské vzdělání teologického směru či obecně vysokoškolské vzdělání s teologickou specializací opravňující k samostatnému vykonávání kazatelského působení. Kaplan musí být schopen vnímat i jiné religiózní

¹⁹ „V osobním volnu se odsouzený podle své volby v rámci časového rozvrhu dne věnuje sebevzdělávání, uspokojování svých duchovních a kulturních potřeb, zájmové činnosti nad rámec programu zacházení nebo odpočinku“ (§ 22 odst. 2 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody).

²⁰ Ve věznicích zpravidla působí římskokatolický kněz a protestantský duchovní. Významnou roli hrají také duchovní pravoslavné církve, kteří poskytují své služby zejména rusky mluvícím odsouzeným (Vězeňská duchovenská péče 2024).

směry, které nespádají pod jeho konfesi, přičemž by své působení ve vězeňském prostředí neměl využívat k misijní činnosti (Vězeňská duchovenská péče 2024). Kaplani se sdružují v rámci ekumenického vězeňského kaplanství (Váně, Dirga 2020: 258) a utváří společně Vězeňskou duchovní službu. Ve věznicích působí také nevládní organizace Vězeňská duchovenská péče²¹, ve které se členové sborů a farností registrovaných církví i duchovenské osoby dobrovolně věnují duchovní i pastorační činnosti (Vězeňská služba 2024a).

Pro to, aby se kazatel, vysvěcený kněz či laický člen církve mohl stát kaplanem, je zapotřebí pověření danou církví, která také doporučuje umístění do konkrétní věznice, avšak daný jedinec se ke kaplanství rozhoduje dobrovolně. O potřebě přítomnosti kaplana a výši jeho úvazku rozhoduje vedení věznice, které v některých případech může usoudit, že činnosti nabízené kaplanstvím ve věznici vykonávají jiní zaměstnanci, jako psychologové, zdravotníci či sociální pracovníci. Překryv kompetencí tak může vyvolávat napětí mezi těmito zaměstnanci (Beláňová 2018: 27). Zároveň je tato skupina zaměstnanců, společně s vychovateli, speciálními pedagogy a terapeuti, označována jako „civilové“ a společně stojí v kontrastu k uniformovaným složkám, a to hlavně dozorcům. Toto rozdělení následně určuje mocenské vztahy v neformálním sociálním řádu věznice, od kterého se odvíjí konkrétní pravidla, jež mezi sebou zaměstnanci dodržují, např. pravidla vykání a tykání či zasedací pořádek během oběda. V rámci této hierarchie reprezentují kaplani spíše slabost, neboť poskytují odsouzeným útěchu a nedemonstrují svou nadřazenost, přičemž se k odsouzeným chovají jako k sobě rovným, což u dozorců vzbuzuje nedůvěru. Pro zlepšení vztahů se zaměstnanci kaplan využívá vlastní strategie, jako projevování zájmu o dozorce a jejich potřeby, přičemž dochází k ujišťování o společném cíli ze strany kaplana během společných interakcí. K získání důvěry kaplanovi také napomáhají pozitivní výsledky jeho práce, jako např. změna v chování odsouzených, kteří využívají jeho služby. Pro kaplana je tak nutností

²¹ „Vězeňská duchovenská péče je nadkonfesijním sdružením osob pověřených církvemi k duchovní službě ve věznicích a ústavech České republiky. Působí na základě spolupráce a vzájemné tolerance jednotlivých církví a spolupracuje s vězeňským personálem na všech úrovních řízení, zejména s kaplany, za účelem vytváření vhodných podmínek pro duchovní a pastorační činnost“ (čl. 5 odst 1 a 2 nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 67/2013, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě).

v průběhu svého zaměstnání adekvátně komunikovat potenciál své atypické role a určitým způsobem se osvědčit (Beláňová, Trejbalová 2020: 14-17).

Prioritu pro kaplany však představuje jejich práce s odsouzenými, spíše než vztahy s ostatními zaměstnanci věznice. Obsah kaplanovi práce je velice různorodý. Mezi činnosti, které vykonává, patří individuální a skupinová setkání s odsouzenými, organizace bohoslužeb, zpěvu a společných modliteb. Kaplan je také schopen pořádat akce v období Vánoc a Velikonoc, zařídit návštěvu významného hosta či účast odsouzených na Noci kostelů. Kaplan také vykonává mnoho aktivit, které s vírou a náboženstvím nikterak nesouvisí. Mezi takové činnosti spadá pomoc odsouzenému s přípravou na život po propuštění, a to např. hledáním ubytování. Dále také pořádání extramurálních aktivit, sportovních akcí, rukodělných kroužků či akcí pro děti odsouzených. O služby nabízené kaplanem se odsouzení vždy hlásí dobrovolně (Beláňová 2023: 148). Do obsahu jeho práce spadá také vyřizování administrativních úkonů, příprava a dekorace kaple, setkávání se s rodinnými příslušníky odsouzených či zajišťování náboženských obřadů, jako svatby, pohřby a křtiny (Beláňová 2018: 31).

Práce kaplana s odsouzenými je v některých ohledech výjimečná, a to hlavně v oblasti individuální práce s vězni, kdy jim kaplan věnuje více času než ostatní zaměstnanci. Kaplanovi je umožněno se volně pohybovat po věznici, což mu dovoluje oslovovat odsouzené. V harmonogramu odsouzených se snaží nalézat dostatek času pro kvalitní rozhovor, při kterém jedinci naslouchá a vnímá jeho potřeby. Snahou kaplana je tak s odsouzeným navázat důvěrný a dlouhodobý vztah, aby s ním mohl nadále pracovat. Cílem jeho práce je ulevit odsouzeným od deprivací způsobených uvězněním a také nabídnutí nového pohledu na smysl života a jejich trest. Dostatek času, který jedincům věnuje, představuje významný faktor i pro samotné odsouzené. Kaplani se tak stávají přímými aktéry osobního doprovázení odsouzených, přičemž zde důležitou roli hraje empatie, trpělivost, pocit porozumění a navázaná blízkost. Během společných interakcí se vzdává své mocenské výhody, jedná s odsouzenými jako se sobě rovnými a respektuje jejich potřeby. Jeho jedinečnost také spočívá v tom, že se s odsouzenými věnuje tématům např. smrti a smutku, kterými se jiní zaměstnanci nezabývají, a vyplňuje tak jisté mezery v systému (Beláňová 2023: 147-149; Beláňová 2018: 32-33).

Během rozhovorů nahrazuje kaplan některé náboženské termíny neutrálnějšími výrazy, které se spíše podobají přirozené mluvě odsouzených. Využití obecně přístupnějšího jazyka napomáhá přijetí kaplanovi role jak odsouzenými, tak zaměstnanci v poměrně sekulárním prostředí, kterým věznice je. Kaplan využívá různé strategie, jak oslovit odsouzené, kdy např. vybírá biblická témata, která se týkají jejich momentálního problému (Beláňová 2018: 36-37). Kaplan s odsouzenými vede převážně rozhovory podobající se běžné interakci, do kterých se však snaží zahrnovat obsah s duchovnějším rozměrem. Náboženství tak není nutně zdůrazňováno během každé konverzace, ale působí spíše implicitně ve formě hodnot a specifického přístupu k odsouzeným. Kaplan se snaží spolupracovat také s nevěřícími odsouzenými. Z tohoto důvodu je jim sdělován náboženský obsah s jistou opatrností, aby nedošlo k jejich odrazení a nadále chtěli spolupracovat (Beláňová 2023: 149). Z tohoto důvodu jsou ekumenicky zařízené prostory vyhovující i pro odsouzené, kteří se přímo neoznačují za věřící, neboť tyto prostory nedisponují výraznými náboženskými symboly (Beláňová 2018: 37).

V českých věznicích služby kaplana využívají spíše odsouzení s dlouhými tresty a pracovně nezařaditelní jedinci. Tito odsouzení mají více prostoru na volnočasové aktivity a mohou trávit více času nad úvahami o sobě a svém životě. Mezi faktory, které ovlivňují návštěvnost náboženských aktivit, patří také překryv s jinými činnostmi, počasí a teplota v kapli. Aktuálně prožívaná osobní tenze představuje nejčastější důvod, proč odsouzení vyhledávají kaplanské služby. Většina jedinců, kteří spolupracují s kaplanem dlouhodobě, měla před uvězněním pouze slabou vazbu na víru a náboženství. Podoba religiozity odsouzených může nabírat lidovějších forem víry, přičemž věří např. v uhranutí či využijí vysvěcení cely jako pomoc proti nočním můrám. Víra některých odsouzených se projevuje v podobě pasivní či účelové účasti na náboženských aktivitách. Vyskytují se zde rovněž jedinci, kteří projevují vážný zájem o křest. U odsouzených, kteří se začali vážně věnovat náboženství či prošli konverzí, představoval kaplan katalyzátor, který proměnil jejich sebevímání. Odsouzení, kteří navštěvují kaplana, si také osvojují náboženský jazyk, přičemž dochází k přijímání náboženských výrazů, které následně s jistou nadsázkou integrují do společných interakcí. Velký význam pro odsouzené představují také materiální formy religiozity,

jako kaple, Bible a růženec, který využívají jako ochranný předmět. Kaple může být ve vězeňském prostředí jediným místem, kde se odsouzení cítí v bezpečí a příjemně. Zároveň se zde však objevují i posměšky mířené na odsouzené navštěvující kaplanské aktivity, a to ze strany spoluvězňů i zaměstnanců, kteří zdůrazňují kontrast mezi náboženskou morálkou a kriminálním životem vězně. Důsledkem toho někteří jedinci přestanou na tyto aktivity docházet (Beláňová 2023: 150-153).

Veškeré poznatky popsané v teoretické části práce však pochází pouze z prostředí klasických věznic. Po druhé světové válce ale začal vznikat nový typ vězeňských zařízení, označován jako Otevřená věznice (Prokopová 2021). Tento formát vězeňství představuje v České republice poměrně nové téma. Otevřené věznice se výrazně odlišují od věznic klasických, a tak má následující kapitola za cíl přiblížit tyto rozdílnosti.

1.4. Otevřená věznice

Otevřené věznice představují součást nového moderního vězeňského systému, jež začal být rozvíjen jako reakce na nelidské způsoby zacházení s odsouzenými v období druhé světové války. Cílem vězeňských reforem, které po válce následovaly, bylo založení trestních systémů postavených na dodržování lidských práv odsouzených a humánnosti. Zároveň se hledal způsob, jak zajistit úspěšnou reintegraci odsouzených zpět do společnosti a efektivně snižovat rizika případné recidivy. Otevřené věznice tyto dvě snahy naplňují, neboť jsou založeny na respektu k lidským právům a lidské důstojnosti, a úspěšně napomáhají ke snižování recidivy. První z nich začaly fungovat ve Švédsku v roce 1945 (Prokopová 2021: 31-32).

Tento typ věznice se svým charakterem a prostředím výrazně odlišuje od věznic klasických, přičemž se vyznačuje absencí fyzických opatření proti úniku, jako jsou mříže, vysoké zdi či ostnaté ploty. V Otevřených věznicích dohled nad odsouzenými neuskutečňuje ozbrojená či jiná ostraha²². Tento systém je založen na sebekázni a odpovědnosti odsouzeného, který musí být schopen nezneužívat svobody, která mu je poskytnuta (Lopez-Rey 1957: 533). Z důvodu minimálního dohledu nad odsouzenými je zapotřebí, aby vztah mezi vězni a zaměstnanci byl založen na vzájemné důvěře a

²² V české Otevřené věznici je dohled nad odsouzenými vykonáván vychovateli (Prokopová 2021).

respektu. Výkon trestu v Otevřené věznici si odsouzení musí zasloužit řádným plněním všech povinností, přičemž jakékoliv porušení řádu vede k jejich přerazení zpět do klasické věznice (Prokopová 2021: 31-32). Splňování veškerých povinností a nezneužití poskytnuté svobody vyžaduje po odsouzených větší fyzické i morální úsilí než výkon trestu v klasické věznici, kde je po nich z velké části vyžadováno pouze automatické dodržování rutiny (Fox 1955: 22). Otevřené věznice představují součást funkčních a vyspělých vězeňských systémů. Zejména severské země v souvislosti s využíváním tohoto typu zařízení vykazují velmi nízkou míru recidivy a spadají tak mezi země s nejpokrokovějšími vězeňskými systémy (Dirga, Prokopová 2022: 133).

Česká Otevřená věznice²³ má dle nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 13/2019 podobu standardizovaného programu „Výstupní oddíl – Otevřená věznice“. Pobyť zde slouží jako přechodová fáze mezi hlavní částí trestu a propuštěním, jejímž cílem je minimalizovat rizika spojená s návratem odsouzeného do společnosti. Během výkonu trestu v Otevřené věznici mohou odsouzení interagovat s okolní společností díky možnosti opouštění prostorů věznice po vymezenou dobu za předem stanoveným účelem. Odsouzeným je umožněno komunikovat s potenciálními zaměstnavateli, shánět si ubytování a udržovat intenzivní vztahy s rodinou, čímž se postupně připravují na život po propuštění. V Otevřené věznici je také co nejvíce rozvíjena autonomie odsouzeného. Během pobytu v Otevřené věznici jsou odsouzení povinni plnit činnosti týkající se chodu běžné domácnosti, jako praní, žehlení, úklid a vaření. Všechny tyto aspekty napomáhají k efektivní reintegraci a následně ke snížení recidivy (Prokopová 2021: 31-42).

Otevřené věznice jsou ideálně zařízeny v oddělené oblasti v blízkosti místní komunity (Dirga, Prokopová 2022: 133). Otevřená věznice by neměla být umístěna ve velké vzdálenosti od centra města, neboť je za potřebí, aby byl odsouzeným poskytnut přiměřený přístup k rekreačním, vzdělávacím a sociálním kontaktům a nedocházelo tak k jejich vyloučení z komunity (Fox 1955: 18). Při zacházení s odsouzenými je důraz

²³ V České republice prozatím existuje pouze jedna věznice tohoto typu, která začala fungovat v roce 2017 a ve které vykonávají trest odnětí svobody muži (Justice 2024). Aktuálně se však připravuje další projekt Otevřené věznice, tentokrát pro ženy (Veselá 2024).

kladen právě na jejich pokračující účast v komunitě, nikoliv na jejich vyloučení z ní (Lopez-Rey 1957: 530).

V Otevřených věznicích dochází k uplatňování vyšší míry individuálního přístupu směrem k odsouzeným. V rámci české Otevřené věznice je využívána metoda „doprovázení“, při které se s odsouzenými pracuje dle jasně vymezených cílů a metod odborné intervence. Pro odsouzené se utváří individuální plán, který se odvíjí od jejich konkrétních potřeb (Prokopová 2021: 33). Z důvodu individualizace zacházení je zapotřebí, aby počty odsouzených nebyly příliš vysoké. Zaměstnanci musí být schopni věnovat dostatek času všem jedincům a jejich potřebám, čímž se zajišťuje co nejefektivnější rehabilitace (Lopez-Rey 1957: 530). Mezi oblasti, na které je u jednotlivých odsouzených kladen důraz, spadá např. posilování vlastních protektivních faktorů, práce se stresem a duševní hygiena, posilování vztahů s důležitými osobami mimo výkon trestu a hledání nových zdrojů opory či posilování motivace k pozitivní změně. Po odsouzených se také vyžaduje reflexe jejich obav ze selhání, vlastních očekávání pro období po propuštění či dosavadní práce, kterou odvedli na svých rizikových oblastech. Všichni odsouzení jsou také pracovně zařazeni, čímž si budují pracovní návyky a zároveň získávají mzdu. Tu následně mohou využít k případné úhradě nákladů trestního řízení a výkonu trestu či k uhrazení dalších pohledávek. Práci si odsouzení zaopatřují prostředky k řešení jejich finanční situace, přičemž zadlužení patří mezi nejčastější důvody recidivy, a je tak důležité tento problém řešit již během výkonu trestu. Odsouzeným je rovněž umožněno zúčastnit se kvalifikačních a rekvalifikačních odborných kurzů. Dále během svého pobytu v Otevřené věznici povinně absolvují kurz právního minima, finanční gramotnosti, sociálně právní gramotnosti a sebe prezentace. (Prokopová 2021: 21-53).

V české Otevřené věznici jsou odsouzení ubytováni v malých domech skládajících se ze čtyř oddělených dvoulůžkových pokojů. Otevřená věznice formálně patří ke klasické Věznici Jiřice a byla postavena na nevyužívaném a odděleném prostoru mimo její areál. Na úpravě pozemku a jeho přípravě pro vybudování Otevřené věznice spolupracovali odsouzení, kteří již v této době byli vybráni pro umístění do projektu, což pozitivně ovlivnilo jejich vztah k projektu a také vazby mezi nimi a zaměstnanci

(Dirga, Prokopová 2022: 130-132). Na základě zkušeností z norských Otevřených věznic došlo také k využívání principů Human Ecology²⁴ a k zavedení pracovních zón, a to okrasné zahrady a chovatelské a pěstitelské zóny. Tyto zóny slouží k posilování pracovních kompetencí, ale také obsahují významný terapeutický prvek. Odsouzení se zde učí novým dovednostem, což v nich vyvolává pozitivní emoce, jako např. hrdost (Prokopová 2021: 50). Díky kontaktu se zvířaty²⁵ se odsouzení učí spolehlivosti, zodpovědnosti, empatii a trpělivosti. Programy se zvířaty také napomáhají odsouzeným s jejich psychickým zdravím, cítí se uvolněnější a méně agresivní. To se pozitivně promítá i do jejich vztahů se spoluvězni a zaměstnanci (Ormerod 2008: 289). Mezi další pozitiva zařazení zvířat do programu zacházení spadá také lepší sebehodnocení odsouzených a zvýšená sebeúcta či získání pozitivnějšího pohledu na svět (Furst 2011: 116). Prostory Otevřené věznice, včetně ubytování, tak slouží ke snižování nežádoucích účinků uvěznění a pozitivně ovlivňují chování odsouzených a jejich mezilidské vztahy (Prokopová 2021: 39).

Odsouzení v Otevřené věznici stále pocítují deprivaci svobody, avšak v mnohem nižší intenzitě. Deprivace jsou zde zmírňovány výše popsaným přístupem k odsouzeným, větším množstvím kontaktu s rodinou a blízkými a snižováním pocitu izolace a odmítnutí. Snižování deprivací působí nejen pozitivně na psychické zdraví odsouzených, ale do značné míry omezuje také negativní reakce spojené s vysokou deprivací, jako např. vězeňská vzpoura, viktimizace či utváření neformálních systémů (Jovanić, Petrović, Macanović 2020: 186-187).

Formát Otevřených věznic umožňuje praktické zavádění progresivních penitenciárních prvků postavených na respektu k lidské důstojnosti odsouzených a lidským právům. Příklady ze zahraničí ukazují, že se jedná o efektivní a prověřený

²⁴ Přístup Human Ecology nahlíží na člověka jako na sociální bytost a biologický organismus, přičemž se zaměřuje na jeho interakci s okolním prostředím (Bubolz, Sontag 2009: 419). Spojení s přírodou, kterého je dosahováno např. využíváním zvířat ve výkonu trestu či starostí o rostliny, tak představuje maximální využití principů Human Ecology (Dirga, Prokopová 2022: 134).

²⁵ V české Otevřené věznici od roku 2019 probíhá projekt Tlapka v dlani. V rámci tohoto projektu se vybraní odsouzení zapojují do výchovy budoucích vodících psů pro nevidomé (Škola pro výcvik vodících psů, s.r.o. a spolek VODÍČI PES, z.s. 2024).

způsob výkonu trestu, díky němuž se daří snižovat recidivu a následně tak chránit i společnost (Prokopová 2021: 32).

Výše představené výzkumy se zaměřovaly na religiozitu pouze v klasických věznicích. Otevřená věznice je však natolik specifické prostředí, že lze oprávněně předpokládat, že uvedená specifičnost může dopadat i na oblast víry. Cílem této práce tak je komparace podoby religiozity v klasických a Otevřených věznicích. Přejít do Otevřené věznice představuje pro odsouzené významnou změnu při jejich výkonu trestu odnětí svobody a dosud nezmapovanou otázkou tak je, zda a případně jak tato změna může dopadat na víru vězňů osob.

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

Cílem mého výzkumu je analýza vlivu Otevřené věznice na podobu religiozity odsouzených, a to v porovnání s klasickými věznicemi. Všichni odsouzení před zařazením do Otevřené věznice vykonávali svůj trest v klasické věznici, díky čemuž je možné zkoumat, zda přechod do Otevřené věznice ovlivňuje podobu jejich religiozity. Výzkumná otázka tedy zní: *„Jaký má přechod do Otevřené věznice a její prostředí vliv na podobu religiozity v populaci odsouzených?“* Práce je tak koncipována jako komparativní studie, neboť zjištění týkající se podoby religiozity v Otevřené věznici porovnávám s podobou v klasických věznicích, a to na základě již uskutečněných výzkumů a také výpovědí respondentů.

Pro zodpovězení výzkumné otázky a k naplnění cíle práce jsem využila kvalitativní metodologii založenou na polostrukturovaných rozhovorech. Kvalitativní metodologie v rámci mého výzkumu byla zvolena z důvodu, že umožňuje *„postupně a systematicky odkrývat zprvu neviděné dimenze studovaných jevů a procesů, poznat a porozumět významům, které aktéři přisuzují jednotlivostem a postupně si skládat obraz studované problematiky“* (Dirga 2016: 4). Výzkum využívající kvalitativní metody se zaměřuje především na pohled jednotlivých aktérů. V tomto typu výzkumu se cílí na porozumění významu, který aktéři přikládají daným jevům, interakcím a jednáním (Dirga 2013: 25). Při polostrukturovaném rozhovoru si tazatel na základě předchozího studia dané problematiky připraví důležité okruhy otázek nabízejících jistou strukturu rozhovoru, která by však neměla být striktně dodržována. Polostrukturovaný rozhovor tak dává prostor pro improvizaci, kdy tazatel může upravovat či přidávat otázky na základě odpovědí respondentů (Kallio a kol. 2016: 2).

Výzkum jsem realizovala v mužské Otevřené Věznici, a tak mými respondenty z řad odsouzených byli pouze muži. Celkově jsem uskutečnila deset rozhovorů. Z toho jsem vedla rozhovor se sedmi odsouzenými, terapeutkou, speciálním pedagogem a kaplanem. V Otevřené věznici jsem již v roce 2021 realizovala výzkum ke své bakalářské práci. Při získání povolení vstupu do věznice a uskutečnění výzkumu před třemi lety mi byl velice nápomocný vedoucí mé práce, který obeznámil vedoucí oddělení výkonu trestu pro objekt Otevřené věznice o záměru mé práce a předal mi na ni kontakt. S paní vedoucí

jsem se nadále domlouvala o podrobnostech týkajících se navštívení Otevřené věznice. Už před třemi lety byla věznice otevřená mému výzkumu a bez jakýchkoliv problémů mi ho umožnili realizovat. Při současném výzkumu jsem paní vedoucí kontaktovala rovnou sama, seznámila jsem ji s cílem mé práce a informovala ji o typu a počtu respondentů, se kterými bych si přála hovořit. Paní vedoucí mi opět rychle odpověděla a okamžitě vyhověla mé žádosti. Do terénu jsem vstupovala s mnohem příjemnějšími pocity než před třemi lety, neboť jsem toto prostředí do jisté míry již znala. Nyní jsem už věděla, co očekávat. Během prvního výzkumu jsem také zjistila, že přístup zaměstnanců ke mně je velice vstřícný, přičemž se mi vždy snažili co nejvíce vyhovět a pomoci mi, díky čemuž jsem byla mnohem klidnější.

Všechny polostrukturované rozhovory jsem realizovala v jeden den. Do věznice jsem dorazila v devět hodin ráno. Při vstupu do věznice jsem neprocházela žádnou kontrolou. Prošla jsem hlavní bránou a zamířila rovnou za paní vedoucí, která mě usadila u ní v kanceláři, a krátce jsme probraly cíle mé práce. Zpočátku se jevilo, že jsme narazily na problém, neboť to vypadalo, že nebude možné sehnat tolik respondentů, kolik jsem si naplánovala, a to z důvodu, že odsouzení byli buď v práci na ranní směně či spali po směně noční. Nakonec jsem však byla schopna uskutečnit všech sedm rozhovorů s odsouzenými. Rozhovory s odsouzenými, terapeutkou a speciálním pedagogem probíhali v jedné z místností a bez dozoru. Po dokončení těchto rozhovorů jsem jela za kaplanem na farnost do sousedního města. Rozhovor zde probíhal v kuchyni, a to pár minut za přítomnosti kaplanova známého a následně o samotě.

K rozhovorům jsem si na základě prostudované literatury zaměřující se na religiozitu ve vězeňském prostředí připravila topic guide²⁶ s otázkami. Topic guide mi sloužil jako jakási připomínka okruhu témat, na která se jsem se chtěla při rozhovoru zaměřit, avšak nedržela jsem se jeho struktury bezvýhradně. Z rozhovorů vždy vyplynuly nové otázky, které jsem předem připravené neměla nebo jsem vzhledem k předchozímu průběhu rozhovoru některé vynechala. Rozhovory trvaly od deseti minut po jednu hodinu. Během mého výzkumu jsem narazila na problém, že někteří odsouzení se mnou o tématu víry nechtěli hovořit či nevěděli, co k danému tématu říci. Dva

²⁶ Topic guide lze nalézt v příloze práce.

rozhovory tak proběhly velmi krátce, kdy jsem se snažila odsouzené na téma určitým způsobem navést, pokládala jim otázky různými způsoby, a i přesto se nám nepodařilo najít společnou řeč. Zde spatřuji znatelný rozdíl oproti mému prvnímu výzkumu ve věznicích. Před třemi lety jsem s odsouzenými řešila vězeňskou hierarchii. Toto téma zaujalo všechny odsouzené, přičemž se se mnou bavili s poměrně velkým nadšením. Toto nadšení jsem při současném výzkumu pocítila pouze jednou. Velice často jsem se setkávala s jednoslovnými odpověďmi, kdy odsouzení působili až podrážděně. Nabízí se zde vysvětlení, že je téma mé práce jednoduše nezajímalo.

Sedm rozhovorů bylo se souhlasem respondentů zaznamenáváno na diktafon v telefonu. Tři respondenti s nahráváním nesouhlasili, a tak jsem si během rozhovoru zapisovala poznámky a po jeho skončení jsem si sepsala všechny důležité informace. Rozhovory probíhali víceméně neformálně, respondenty jsem do žádných odpovědí netlačila a dávala jim prostor k zamyšlení. Rozhovor s kaplanem probíhal trochu odlišně. Kaplan si ode mne pár dnů před rozhovorem vyžádal topic guide. Když jsem dorazila na farnost, předal mi papír s odpověďmi na mé otázky. Následně mi dal pár minut na pročtení jeho odpovědí, které jsem s ním poté probírala a doptávala jsem se. Také jsem se ptala na otázky, které topic guide neobsahoval, ale které vyplynuly s předchozími rozhovory s odsouzenými a zaměstnanci Otevřené věznice. Všechny respondenty jsem informovala o tom, že vše, co mi sdělí, slouží pouze pro účely mé práce a také jsem zdůraznila, že budou anonymizováni²⁷. U odsouzených často pocítuji určitou míru strachu či nejistoty, že informace, které mi sdělují, následně předám vedení věznice. Během rozhovorů jsem tak cítila potřebu jim opakovaně zdůrazňovat, že k tomu nedojde, a to hlavně v momentech, kdy jsme řešili citlivé informace či negativní pocity a zkušenosti týkající se věznice. Vždy poté, co jsem odsouzeným připomněla, že je rozhovor veden pouze pro účely diplomové práce, cítila jsem z nich jisté uvolnění a většinou se rozpovídali.

²⁷ Z důvodu sdělování citlivých a tajných informací je při výzkumech zaměřených na vězeňské prostředí velice důležité, aby z publikovaných výsledků nebylo možné odhalit konkrétního respondenta či věznicu (Dirga 2016: 8). V mém případě však není možné anonymizovat zkoumanou věznicu, neboť je jedinou svého druhu v České republice.

Po odchodu z věznice jsem si sepsala všechny mé poznatky a pocity. Následně jsem přepsala všechny nahrávané rozhovory do programu Word a začala s analýzou dat. Odpovědi respondentů jsem postupně třídila do tematicky podobných kategorií. Během třídění jsem se pokoušela nalézat podobné vzorce týkající se jejich zkušeností s religiozitou. Zaměřovala jsem se na jejich jednání, hodnoty a postoje související s vírou, a to před uvězněním, v klasické věznici a následně po přechodu do Otevřené věznice. V některých případech jsem pracovala také s rozhovory, které jsem realizovala v roce 2021 při výzkumu k bakalářské práci. Důvodem toho je, že rozhovor se speciálním pedagogem a terapeutkou jsem vedla již při minulém výzkumu, kdy mi vysvětlovali, jak vše v Otevřené věznici funguje. Při realizaci aktuálního výzkumu jsem s nimi tedy otázky chodu věznice nerozebírala podrobněji, neboť jsem na ně již znala odpovědi. Z rozhovorů k mé bakalářské práci jsem využila i ty s odsouzenými, a to v případech, kdy mi pomohly lépe objasnit situaci v Otevřené věznici. Použité úryvky z těchto rozhovorů jsou v praktické části vždy označeny rokem realizace výzkumu (př. Speciální pedagog – 2021).

3. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část se skládá z analýzy dat a interpretace výsledků, které jsem získala realizací vlastního výzkumu za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s odsouzenými a zaměstnanci v Otevřené věznici. Tato část je členěna do tří podkapitol, přičemž nejdříve přiblížím fungování a vnímání duchovenské služby a religiozity v Otevřené věznici. V následující podkapitole vysvětlím, jaký vliv má specifické prostředí Otevřené věznice na religiozitu. V poslední podkapitole již představím a zdůvodním konkrétní podoby religiozity odsouzených vykonávajících svůj trest v tomto typu vězeňského zařízení.

3.1. Duchovenská služba v Otevřené věznici

Pastorační péče spadá do nabídky programu zacházení již od počátku fungování Otevřené věznice. Tuto službu zajišťuje kaplan, který působí jak v Otevřené věznici, tak také ve vedlejší klasické věznici. Kaplan však přebývá převážně v klasické části věznice, přičemž Otevřenou věznici navštěvuje párkrát do měsíce či přichází na sjednanou schůzku s odsouzeným, který si ho vyžádá. Přímo v Otevřené věznici se nevyskytuje žádný vyhrazený prostor pro náboženské praktiky. V původních architektonických plánech pro výstavbu Otevřené věznice byla část jedné z budov vyhrazena pro kapli. Tento plán však nebyl zachován a v současné době se v Otevřené věznici kaple nevyskytuje, a to dle slov zaměstnance pravděpodobně z finančních důvodů. Pokud odsouzení projeví zájem o navštívení bohoslužby, jednou z možností je zavedení odsouzeného vychovatelem do klasické věznice, ve které je kaple k dispozici a kde se bohoslužby uskutečňují. Po ukončení bohoslužby vychovatel odsouzeného opět vyzvedne a společně odchází zpět do Otevřené věznice. Dále mají odsouzení možnost docházet na bohoslužby mimo věznici v rámci vycházek či přerušení výkonu trestu²⁸.

Odsouzení v Otevřené věznici vyžadují pohovory s kaplanem či účast na bohoslužbách jen velmi zřídka, což z pastorační péče činí poměrně okrajovou záležitost. Na druhou stranu se aktivně zapojují do projektů pořádaných Mezinárodním vězeňským

²⁸ Dle § 45 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., lze odsouzeným za řádné plnění jejich povinností udělit odměnu. Touto odměnou může být dle odst. 2 jmenovaného ustanovení vycházka až na 24 hodin či přerušování výkonu trestu.

společenstvím, což je sociální křesťanské hnutí. Mezinárodní vězeňské společenství si dává za cíl pomáhat všem, kterých se zločin jakýmkoliv způsobem týká a ovlivňuje je. Spadají sem tedy oběti trestných činů, odsouzení, propuštění a rodiny všech těchto skupin. Zároveň toto společenství patří k největší světové křesťanské dobrovolnické organizaci Prison Fellowship International (Mezinárodní vězeňské společenství 2024a). Odsouzení se účastní projektu Building Bridges, během kterého se po dobu osmi týdnů setkávají anonymní oběti a pachatelé. Tito jedinci spolu vedou restorativní dialog, jež obsahuje témata jako odpuštění, náhrada viny, přijetí odpovědnosti či rozpoznání falešné viny. Jedinci se snaží navzájem pochopit své jednání a pocity, které zde následně společně prožívají. Pachatel vnímá oběť jako skutečného člověka, kterému bylo ublíženo. Oběť během těchto setkání začne vnímat zranitelnost pachatele, sděluje mu své pocity a traumata, což ji může následně pomoci je překonat (Mezinárodní vězeňské společenství 2024b). Dále se v Otevřené věznici realizuje projekt Den s dítětem, který také zajišťuje toto společenství. V rámci tohoto projektu dochází za pomoci celodenního programu k intenzivnímu budování vztahu mezi dětmi a odsouzeným rodičem. Rodiny si zde mohou popovídat s poradci o tom, jak s dítětem hovořit o takovéto situaci a jak ji zvládat (Mezinárodní vězeňské společenství 2024c). Se společenstvím spolupracuje také kaplan při projektu Věžňova cesta, v jehož rámci dostávají odsouzení příležitost proměnit vnímání ostatních, sebe sama i Boha. Během tohoto kurzu se využitím restorativních principů majících svůj základ v Markově evangeliu cílí na vnitřní proměnu odsouzených (Mezinárodní vězeňské společenství 2024d). Nejaktuálnější spolupráce mezi Otevřenou věznici a Mezinárodním vězeňským společenstvím se odehrála dne 19. 2. 2024 a nesla název „Akt omluvy“. Patnáct odsouzených během této události nejdříve diskutovalo nad tématem „moje oběť“ a následně se se svíčkou v ruce symbolicky omluvili svým obětem, které svým trestným činem zasáhli (Mezinárodní vězeňské společenství 2024e).

Dle zaměstnance tyto projekty představují velmi silný zážitek. I přesto, že odsouzení téměř vůbec nevyužívají pastorační péči, účastní se těchto aktivit, které jsou v podstatě založeny na víře, a mají potenciál výrazně ovlivnit jejich smýšlení a jednání. Ani jeden z mých odsouzených respondentů se však o těchto projektech nezmiňoval. Je tak možné, že si tyto události nespojují s vírou a nevnímají je ve spirituální či duchovní rovině.

Zároveň se ale odsouzení dosud těchto projektů nemuseli účastnit. Důležitým zjištěním však je, že v Otevřené věznici upadá zájem o běžnou nabídku náboženských služeb, což může být způsobeno tím, že kaplan přebývá převážně v klasické části věznice, a kontakt s ním je tak ztížen. Na druhou stranu odsouzení projevují velký zájem o služby nabízené neziskovými organizacemi, v tomto případě Mezinárodním vězeňským společenstvím, které aktivně vstupují do prostoru věznice. To znamená, že aktivita ze strany poskytovatele, která je v případě Otevřené věznice a kaplana minimální, je zřejmě u odsouzených způsobila zvýšit zájem o víru a náboženské služby.

Zaměstnanci věznice, se kterými jsem vedla rozhovory, vnímají pastorační péči jako standardní součást programu zacházení. Na rozvíjení náboženských přesvědčení zde není kladen velký důraz. Nedochozí zde k povzbuzování odsouzených k účasti na náboženských aktivitách či k rozpravě s kaplanem a religiozita zde tak hraje spíše okrajovou roli. Někteří odsouzení ani nevěděli, že zde tyto služby mohou využívat a popřípadě jakým způsobem by mohli své náboženské potřeby uspokojovat. Věznice tak pravděpodobně v některých případech sama od sebe odsouzené o těchto záležitostech neinformuje. Reakce některých zaměstnanců na téma mé práce, a to i těch, se kterými jsem nevedla rozhovory, ale pouze jsem se o tématu zmínila, mi naznačily, že zde tomuto tématu není věnována velká pozornost. Někteří ani nechápali, z jakého důvodu se o toto téma zajímám, neboť zde údajně žádná religiozita není, a pokud někdo věří, tak se jedná pouze o víru pragmatickou, kdy se jedinec snaží získat určité výhody. Je možné, že tento skeptický pohled jistým způsobem ovlivňuje přístup k využívání pastorační péče, přičemž se věznice nesnaží výrazně její využívání odsouzenými iniciovat. Samozřejmě zaměstnanci připouští, že se ve výkonu trestu nachází i odsouzení, jejichž víra a záměry jsou upřímné. V klasické věznici se však setkávali s odsouzenými, kteří náboženství využívali např. ke změně stravy či k setkávání se spoluvězni, se kterými se z důvodu bezpečnostních opatření za normálních okolností setkat nemohou. Tyto zkušenosti tak mohou způsobovat jistou nedůvěru. Ovšem pokud jedinec v Otevřené věznici projevuje zájem o náboženství a pastorační péči, tak rozhodně není zpochybňován a zaměstnanci se mu snaží vyjít co nejvíce vstříc.

„Já osobně jsem tedy ateista. Nikomu nerozmlouvám víru. Nikoho nepřesvědčuji. Vnímám to, že to je nedílnou součástí toho výkonu trestu a těch aktivit, které odsouzení mohou využívat. Takže já to ze své pozice vnímám, že to tvoří součást mé nabídky. A v momentě, kdy o to odsouzený projeví zájem, tak ho v tom podpořím. Zaznamenám to do programu zacházení a dále to řeším právě s kaplanem, jak budou ty služby zajištěny, jak často a kdy a další aktivity. Což vlastně bylo i u toho odsouzeného, který nám tvořil tu první skupinu, když se ten objekt otevřel. A tam právě jsme spolupracovali, že jsme dohadovali konkrétní časy schůzek těch hovorů. A u odsouzeného jsem inicioval možnosti opuštění věznice k účasti právě na bohoslužbách venku, což se bez problému realizovalo. Takže u mě ta pastorační péče... já ji vnímám jako jakoukoliv jinou další službu, kterou tady nabízíme odsouzeným.“ (Speciální pedagog)

Důležitou roli zde tedy hraje projevený zájem ze strany odsouzených, kteří musí jako první iniciovat rozhovor týkající se jejich možností a vynaložit určitou snahu. Pokud odsouzený požádá o rozhovor s kaplanem či o účast na bohoslužbě, věznice udělá vše pro to, aby jeho potřeby byly uspokojeny. V Otevřené věznici jsou podmínky pro jejich uspokojování poměrně odlišné od těch v klasické věznici, neboť odsouzení mohou na svátky jako Velikonoce a Vánoce opouštět prostory věznice. Věznice by se v případě projeveného zájmu snažila co nejvíce zařizovat odsouzeným vycházky, během kterých by mohli docházet na bohoslužby a za duchovním. Přejedem do Otevřené věznice se tak religiozita jistým způsobem přesouvá za její zdi ve smyslu, že odsouzení mohou uspokojovat své duchovní potřeby mimo prostory věznice. Zaměstnanci ve značné míře na tuto skutečnost spoléhají, což také zapříčiňuje, že je využívání duchovenských služeb v rámci běžného výkonu trestu poměrně nízké. Zároveň zaměstnanci tento způsob uspokojování náboženských potřeb podporují, neboť tak odsouzení přicházejí do kontaktu s venkovním prostředím a civilními osobami, čímž se již během výkonu trestu zapojují do společnosti. Pokud ovšem jedinec neprojeví zájem o služby pastorační péče či vycházky za účelem navštívení bohoslužby, tyto možnosti mu nebudou nabízeny. Jestliže je zájem odsouzeného o náboženství vysoký a začne vyhledávat způsoby, jak se mu věnovat, tak věznice disponuje takovými prostředky a možnostmi, kterými jsou schopni náboženské potřeby uspokojit velice dobře i přesto, že přímo v Otevřené věznici není kaple. To také souvisí se způsobem zacházení

s odsouzenými. Otevřená věznice se snaží, aby odsouzení nebyli pouze pasivními příjemci nabízených služeb. Metodou doprovázení se zaměstnanci snaží, aby odsouzený sám identifikoval svůj problém, o dané problematice přemýšlel a pokusil se vymyslet možné způsoby řešení. V rámci coachingu se s odsouzeným řeší oblasti, které jemu samotnému přijdou důležité, a věznice se snaží mu nic nepodsouvat. Pokud se tak odsouzený začne věnovat náboženství a chtěl by pomoci s uspokojováním náboženských potřeb, musí za zaměstnanci zajít on sám.

Sami odsouzení s jistotou věří, že pokud by se chtěli začít věnovat víře, tak by to v Otevřené věznici šlo bez problému zařídit. Tato důvěra k vedení věznice souvisí s tím, jak zaměstnanci s odsouzenými jednají a jak je celkově veden výkon trestu v tomto typu věznice. Jako významný faktor, který odlišuje Otevřenou věznici od té klasické, odsouzení často zmiňovali právě vztahy se zaměstnanci a formu jejich jednání. Odsouzení pocítují, že mohou se zaměstnanci jednat o situaci, která je momentálně tíží. Nejenže mohou za zaměstnanci přijít se svým problémem, ale vždy se setkají se snahou i ze strany zaměstnanců danou situaci vyřešit. Tato percepce zaměstnanců jako lidí, kteří naslouchají a snaží se pomoci, způsobuje, že i odsouzení, kteří nevěděli o možnosti využívat pastorační péči, věřili, že pokud by projevili svůj zájem zaměstnancům, šlo by to jednoduše vyřešit.

„Tam na tom béčku²⁹ to bylo složitější, protože tam bylo také plno aktivit napsaných, ale nikdo se nám nevěnoval. Tam jsme šli třeba za paní vychovatelkou ohledně nějakých papírů a hned to bylo „Neotravujte, nemáme čas“. Takže ti vychovatelé tam, to je úplně na nic no.“ (Odsouzený 6)

„Tak asi ten nejzásadnější bod bude ten kontakt tady s těmi vychovateli. Chtějí s námi prostě řešit veškeré problémy a všechno, co potřebujeme vyřešit. Tady prostě naslouchají. Tam na tom béčku, tak cokoliv, co člověk potřeboval, nebo něčemu nerozuměl, tak to byl jako problém tam. Tam říkali, že nestíhají. Když jste slušně zaklepal, že něco potřebujete, tak Vás seřvali.“ (Odsouzený 5)

²⁹ Věznice s ostrahou se středním stupněm zabezpečení (§8 a §12a zákona č. 169/1999 Sb.).

V rámci svého výzkumu jsem uskutečňovala rozhovor také s terapeutkou pracující v Otevřené věznici, k čemuž jsem měla dva důvody. V literatuře se hovoří o překryvu kompetencí kaplana právě s psychology a terapeuty (Beláňová 2018: 27). Zajímalo mě, zda paní terapeutka pocítuje podobnost mezi svou prací a kaplanovými službami či zda s ním nějakým způsobem spolupracuje. Dále mě zajímalo, zda v Otevřené věznici využívá k terapii různé spirituální programy nebo do svých sezení vkládá nějaké spirituální či náboženské prvky a zda se snaží nějakým způsobem v odsouzených toto podporovat. Mezi vězeňské spirituální programy spadá například jóga a meditace, které odsouzeným mohou přinášet spirituální prožitek. Ve vězeňském prostředí je využívána např. traumasenzitivní jóga. Ta propojuje fyzickou a psychickou stránku člověka a stojí na předpokladu, že se trauma projevuje na psychické i tělesné úrovni, přičemž se prací s tělem následně proměňuje i duševní rozpoložení jedince. Jóga a meditace učí odsouzené pracovat s emocemi, vede ke snížení impulzivity, agrese či úzkostí. Praktikování jógy mohou odsouzení dospět k sebereflexi a vnitřní změně. Pomáhá jim také k nalezení sebedůvěry a vlastních hodnot a vede je ke vnímání vlastního těla adresování svých potřeb a přijmutí odpovědnosti. Jóga jakožto terapeutická intervence je schopna napomoci k úspěšné resocializaci odsouzeného a snížit riziko recidivy (Dleščíková 2022: 2-9). V Dánsku holisticko-spirituální intervenční program založený na józe, meditaci a technikách dynamického dýchání prokázal pozitivní výsledky u skupiny propuštěných jedinců, kteří v minulosti spáchali násilnou trestnou činnost a čin související s trestnou činností gangů. Tento kurz u jedinců snížil úzkosti, deprese a reaktivní chování včetně násilí. Věřící účastníci pocítovali upevnění své víry a ostatní vnímali existenci „vyšší síly“. Absolvování tohoto kurzu u účastníků proměnilo také vnímání maskulinity, kdy přestali cítit potřebu vyhledávat nebezpečí, násilně reagovat a vydělávat ilegálně peníze. Tento typ programů tak může sloužit k posílení desistenčních³⁰ faktorů a zároveň nabízí jisté řešení problému toxické maskulinity (Deuchar 2020: 80).

³⁰Desistence je termín označující „ukončení kriminální kariéry, respektive proces, jehož podstatou je dlouhodobé zdržení se kriminálního chování u jedinců, pro něž bylo až dosud příznačné“ (Tomášek a kol. 2017: 12).

Hned na počátku rozhovoru mi paní terapeutka sdělila, že mi k tomuto tématu nemá co říci, neboť religiozita nespadá do jejího pole působnosti, nikdy ji s odsouzenými neřešila a ani by ji s nimi řešit neměla. Během svých terapií zde nevyužívá žádné spirituální praktiky. Otevřená věznice nabízí odsouzeným aktivitu „relaxace“, která by se mohla podobat meditaci, ale nemá však žádný spirituální přesah, který by vedl k duchovnímu rozvoji. Sám odsouzený tuto aktivitu popsal takto: „*No, tak tam si lehnete a odpočíváte*“ (Odsouzený 3). Pro ni jako terapeutku religiozita nehraje vůbec významnou roli. Nikdy ji s odsouzenými neřešila a pokud by během sezení o ni odsouzený projevil zájem, odkázala bych ho na kaplana. Víra odsouzených pro ni začíná být důležitá v momentě, kdy ovlivňuje jedincovo psychické zdraví. Téma religiozity však sama terapeutka nikdy neotevřívá a odsouzeným se o tom nezmiňuje.

„Pokud by odsouzený byl například homosexuál a zároveň věřící, kdy by jeho víra byla v rozporu s jeho sexuální orientací a ovlivňovalo by to jeho psychické rozpoložení, tak bych to s ním řešila.“ (Terapeutka)

V Otevřené věznici pravděpodobně dochází k využívání jiných praktik, které odsouzené učí pracovat se svými emocemi a zvládají u nich snižovat agresi, úzkosti či impulzivitu. Velice pozitivně odsouzení hodnotili práci se zvířaty a v okrasné zahradě, kde jsou v kontaktu s přírodou, a sami přiznali, že při samotné práci pociťují uklidňující účinky. Dále také kurzy, během kterých odsouzení vyrábí produkty a učí se novým schopnostem, které mohou následně využít, pozitivně ovlivňují jejich sebevědomí. Prostředí Otevřené věznice a aktivity, které odsouzeným nabízí, dokáže poskytnout stejné či podobné účinky na psychické zdraví jako terapeutické intervence založené na spirituálních programech. Na odsouzené zde působí hodně pozitivních vjemů, kdy samotná práce jim dává pocit relaxace, přičemž následně nevyhledávají jiné způsoby, jak by si mohli oddychnout. V klasické věznici je velice náročné, až nemožné, odsouzeným zpřístupnit některé aktivity nabízené Otevřenou věznicí, např. ty, při kterých dochází ke kontaktu s přírodou a které jsou způsobily pozitivně ovlivnit psychické rozpoložení jedinců. V klasické věznici je také velký problém věnovat dostatek času a pozornosti všem odsouzeným ze strany vychovatelů a terapeutů, neboť mají na starosti velké množství jedinců, v porovnání s Otevřenou věznicí. V klasické

věznici tak spirituální programy mohou představovat významnou terapeutickou intervenci, kdežto v Otevřené věznici nevzniká potřeba jich využívat.

„Ted' jsem dodělal kurz mléčných výrobků. To bylo docela zajímavé. Tam jako nejzajímavější z toho bylo, že ty velké bílé jogurty, co si člověk kupuje, tak si vlastně udělá doma z mléka sám. A dělá se to i z toho jogurtu, že si ho koupíte a pak si to tím jenom namnožíte. Nebo potom nějaké tvarohy. Jsem tu začal i trochu cvičit, takže k tomu je to taky dobré. Jako některé věci vyjdou ve výsledku stejně draze, jako kdybyste si to musela koupit. Ale třeba u těch bílých jogurtů a tvarohu je to dobré, že si to člověk udělá sám. To bylo prostě takové zajímavé. Ted' nedávno jsem byl také pracovat v té botanické zahradě a psali mi hodiny, jako bych pracoval tady. Tak to se mi taky hodně líbilo. Já jsem takový, že se hodně zajímám o přírodu, jsem rybář, takže mě to docela zajímá. Takže to bylo pěkný, i když jsme jakoby pracovali, tak jsem si svým způsobem oddechl, no. Poté tady dělám ještě finanční gramotnost a počítače. Tak tam je to taky dobré, tam děláme ten Excel a Word. Člověk si prostě myslí, jak je to jednoduché něco napsat, ale pak se u některých blbostí úplně trápí, přitom na to existuje jednoduchá zkratka. Takže to jsou taky takové věci, co se hodí.“ (Odsouzený 5)

Po celou dobu fungování Otevřené věznice zde prozatím využívali intenzivně pastorační péči pouze dva odsouzení. Zároveň se zatím nestalo, že by odsouzený začal věřit či být nábožensky angažovaný až v Otevřené věznici. Statisticky se zde tak věřící odsouzení vyžadující tento typ služeb nevyskytují. Nevzniká zde tedy potřeba přizpůsobovat program zacházení či prostory věznice věřícím odsouzeným. Sama Otevřená věznice nevyhledává spirituální a náboženské aktivity a bez zájmu ze strany odsouzených nebude aktivně využívat pastorační péči a náboženství k rehabilitaci. Ráda bych zde uvedla porovnání s USA, kde programy založené na víře nabývají na významu a jsou ve věznicích často využívané k rehabilitaci odsouzených a k jejich reintegraci zpět do společnosti. Náboženské programy se ukázaly být levnější než programy provozované státem a zároveň vykazují slibné výsledky při snížení recidivy, čímž si zde začaly získávat svou oblibu. Účinnost náboženských programů přisuzují přístupu motivovaných dobrovolníků, kteří s odsouzenými jednají z důvodu osobního zájmu a individuálního odhodlání, a vnášejí do vězeňského prostředí prvek duchovní obnovy a

morální výzvy. V USA tak náboženské programy patří k nejběžnějším formám rehabilitačních programů. Tyto programy se mohou soustředit také na mentoring, prevenci zneužívání návykových látek, posilování vazeb s rodinnými příslušníky a na vzdělávání odsouzených v oblasti životních dovedností a skupinové odpovědnosti. Náboženské programy se pokouší odsouzeným pomáhat v oblasti bydlení, zaměstnání a dopravy, čímž se snaží zajistit jejich úspěšný návrat do společnosti. Zároveň jsou také schopni takto navázat spojení s místními církvemi, které zajišťují následnou péči po propuštění (Hallett, Johnson 2014: 668-675).

Česká republika je však v porovnání s USA velice sekulárním státem, což následně ovlivňuje využívání náboženských programů a pastorační péče ve vězeňském prostředí. I přesto si zde duchovenská služba vydobyla své místo, což ukazuje fakt, že ve všech věznicích na území České republiky působí alespoň jeden kaplan (Vězeňská duchovenská péče 2024). V klasické části věznice také funguje oddíl s rozšířenou psycho-spirituální péčí zaměřující se na obohacení odsouzených o duchovní hodnoty. Účelem tohoto oddílu je rovněž pomoci odsouzeným vést samostatný a morální způsob života, a to i po dokončení výkonu trestu (Vězeňská služba 2024b). Z výpovědi odsouzených však vyplývá, že populace věřících ve vězeňském prostředí představuje spíše minoritu a náboženství zde nehraje až tak významnou roli. Na otázku, zda si dokáží představit život ve vězení, kde by bylo zakázané jakékoliv praktikování náboženství, většina odpověděla, že ano. Někteří zmiňovali, že se s náboženstvím během výkonu trestu téměř nesetkali a celkový počet věřících v dané věznici byl velmi nízký, takže by to ovlivnilo pouze malou část uvězněných. Samozřejmě toto prohlašovali nevěřící odsouzení. Pouze se na tomto tvrzení snažím ukázat, že se v českých věznicích může stát, že se odsouzený během výkonu svého trestu vůbec s otázkou náboženství či programy a aktivitami s ní související nesetká.

Důvodem nevyužívání náboženských programů v Otevřené věznici může být sekulární povaha České republiky. Myslím si však, že se zde vyskytuje ještě další neméně významná příčina. Funkce, které plní náboženské programy v USA, pokrývá mnoho programů nabízených Otevřenou věznicí. Cílem Otevřené věznice je odsouzené co nejlépe připravit na život po propuštění, čehož dosahují rekvalifikačními kurzy,

pracovním zařazením a různými výcvikovými programy, jako např. Zastav se, Zamysli se, Změň se, při kterém se odsouzení snaží identifikovat a pochopit vzorce svého jednání a svou trestní minulost, a na základě toho se naučit řešit problémy jiným způsobem. V tomto programu se odsouzení učí správné plánování cílů a postupných dílčích kroků. Zároveň se v Otevřené věznici intenzivně řeší zajištění zaměstnání, ubytování, dokladů a upevňování sociálních vazeb. Otevřená věznice tak vkládá důvěru a úsilí do těchto programů, které se od jejího otevření velice osvědčily³¹. V podstatě se mnoho cílů Otevřené věznice kryje s cíli náboženských programů. Tím, že jsou všechny tyto oblasti zabezpečeny, Otevřená Věznice nepocituje potřebu využívat náboženství. Zároveň jsou zde zaměstnanci motivováni plnit svou roli při pomoci odsouzeným, čímž se mohou podobat motivovaným dobrovolníkům v amerických věznicích, kteří se odlišují od personálu klasických věznic. V České republice je také problémem to, že velké množství odsouzených po propuštění přestává žít náboženským životem a využívá tak stejné vzorce jednání jako před uvězněním (Váně, Dirga 2016: 650). Samotné náboženství tak nemusí vždy představovat efektivní metodu k nápravě pachatele. V úryvku z rozhovoru se speciálním pedagogem lze vidět, jak např. využívání zvířat ve výkonu trestu zajišťuje učení zodpovědnosti a prohlubuje pracovní návyky. Otevřená věznice tak má zajištění jednotlivých oblastí důležitých pro efektivní reintegraci velmi dobře naplánované a nepotřebuje náboženské programy pro splnění těchto cílů.

„My teda garantujeme 100 % zaměstnanost. Ono se na to nabalují další věci. A jedna z nějakých reintegračních snah je samozřejmě zachování a posilování těch pracovních návyků a všechno to souvisí se vším, takže tady usilujeme o to, aby všichni byli pracovní zařazení. Ale aby se i učili nové pracovní návyky, takže proto jsou tady ty zóny, aby si ti mladí třeba uvědomili, že ta rajčata nerostou v tom marketu, že to začíná tím semínkem a to rajče, které si utrhnou je fakt na konci. Zodpovědnost, samostatnost, hlavně ta zodpovědnost třeba při péči o ta zvířata. Musím je vyčistit, musím je nakrmit. Když budu schopen zodpovědně se starat o králíky, tak třeba jednou budu schopen se

³¹ V roce 2022 prošlo Otevřenou věznicí 195 odsouzených, z čehož se 89 % úspěšně reintegrovalo do společnosti. Míra recidivy se v České republice pohybuje kolem 65 %. Pouze 11 % odsouzených, kteří byli zařazeni do programu Otevřené věznice, se následně ocitli zpět ve vězení. Toto snížení míry recidivy lze tak považovat za úspěch (Advokátní deník 2024).

starat i o své děti budoucí. Všechno to tady opravdu je promyšlené jako do detailu. Všechno tady má svůj smysl no.“ (Speciální pedagog – 2021)

Otevřená věznice se svým prostředím a zacházením s odsouzenými značně odlišuje od klasické věznice. Následující kapitola je věnována jednotlivým faktorům, které zde ovlivňují víru odsouzených, neboť typické podoby religiozity, které byly zjištěny při výzkumech klasických věznicích, se v tomto prostředí nevyskytují.

3.2. Vliv Otevřené věznice na religiozitu odsouzených

Významným faktorem ovlivňujícím náboženskou angažovanost odsouzených v Otevřené věznici je čas. Všichni odsouzení během svého výkonu trestu v Otevřené věznici musí splňovat poměrně náročný harmonogram. Všichni odsouzení pracují mimo areál věznice. Následně také zajišťují pracovní činnosti v areálu věznice, přičemž by měli odpracovat dvacet hodin měsíčně pro věznici. Během dne také dochází na dané aktivity, kurzy a projekty, a to jak vzdělávací, tak terapeutické a speciálně výchovné, a tudíž mají minimum prostoru na volnočasové aktivity. Pro odsouzené je tak splňování programu fyzicky, ale i psychicky náročné a může pro ně být těžké ve svém harmonogramu najít čas např. na individuální rozhovor s kaplanem či je ani nenapadne vyhledávat ještě nějaké aktivity na víc a volný čas využijí k odpočinku. Zaneprázdněnost odsouzených také může způsobovat, že se nad těmito otázkami ani nezamýšlí.

„Ted' tedy jsem na nemocenský. Ale když chodím do práce, tak v pět ráno vstávám, jedu do práce, dojedu něco zpátky něco málo po druhé hodině. Pak třeba když máme nějaké kroužky, tak ty bývají od tří hodin, třeba literární kroužek, nebo nějaké aktivity, co máme. Tak to máme od tří do čtyř. Potom, když má tedy službu náš baráček, tak 16:15 nejpozději odjíždíme pro večeri. A pak prostě večere. Pak v 6 hodin jeden sčíták. Pak druhý je v 7 hodin a potom už máme volno.“ (Odsouzený 6)

V klasické věznici odsouzení disponují velkým množstvím volného času a není zde dostatek podnětů, které by jedince zabavily. V těchto věznicích tak odsouzení využívají bohoslužby a náboženské aktivity jako určitou formu zábavy. V některých případech bohoslužba představovala jedinou aktivitu, které se mohli účastnit. Tuto motivaci

jmenoval jeden z mých respondentů, který není věřící, ale i přesto docházel na bohoslužby. Důležité je zde zmínit, že tato zkušenost se odehrála během jeho pobytu ve vazební věznici. Na bohoslužby zde docházelo velké množství jedinců, neboť představovaly jedinou možnost, jak se vymanit z monotónnosti každodenního života. Po delší době toto prostředí jedince až donucovalo k účasti na těchto aktivitách, pokud se chtěli nějakým způsobem zabavit. Ve většině případů zde tedy byla víra využívána z pragmatického důvodu. V Otevřené věznici časová vytiženost odsouzených způsobuje, že jsou dostatečně zaneprázdněni a v některých případech až vyčerpáni, že nepocítují potřebu vyhledávat jiné aktivity. Díky otevřenosti a volnosti se odsouzení také mohou zabavit jinými způsoby, pokud pocítují nudu, přičemž se mohou např. koukat na televizi. Zaneprázdněnost odsouzených tak mnohdy brání tomu, aby se zde vyskytovala pragmatická víra za účelem rozptýlení.

„Ale zase přiznávám, že to bylo z důvodu, že jsme tam prostě neměli co dělat. Na té vazbě to je prostě otravné. Tam Vás zavřou a jste tam třeba 3 měsíce. Tam je to fakt džungle, když to takhle řeknu. Takže jsme byli rádi, když jsme se dostali z té cely třeba na tu hodinku. Takže jsme se tam s panem farářem domluvili. Tak jako jo, já jsem si to poslechl. Nemám na to nějaký kladný názor. Ale bylo to prostě jenom z toho důvodu, abych jako něco dělal.“ (Odsouzený 5)

Prostorové uspořádání věznice společně s větší množností volného pohybu a nízkým stupněm střežení dle zaměstnance odsouzeným pomáhá s uvolněním napětí a psychické tenze. V klasické věznici dochází k výrazné izolaci odsouzených od světa vně instituce, ale také např. od přírody. Zároveň ve vyšším stupni zabezpečení jsou odsouzení v neustálém kontaktu s velkým množstvím spoluvězňů. Oproti Otevřené věznici, kde jeden pokoj obývají dva odsouzení, jsou klasické věznice přeplněné. Neustálý kontakt s velkou skupinou stejných lidí a nemožnost prostor opustit může u odsouzených způsobovat „ponorkovou“ nemoc a negativně ovlivnit jejich psychické rozpoložení. V Otevřené věznici však vykonává svůj trest malý počet odsouzených, kteří přes den splňují mnoho aktivit na různých místech. Zároveň jsou schopni si zde i najít místo, kde mohou být o samotě, což je v klasických věznicích až nemožné. Práce ve venkovních prostorách, kde dochází ke kontaktu s přírodou, společně s prací se zvířaty u

odsouzených vyvolává rovněž pocit uvolnění. Psychosociální klima v klasických věznicích tak působí na odsouzené více negativně než v Otevřené věznici. Z tohoto důvodu může v klasické věznici spíše vznikat potřeba realizovat určité potřeby prostřednictvím pastorační péče. Netýká se to však pouze pastorační péče, ale celkově odsouzení v Otevřené věznici využívají méně různých druhů služeb než v klasické věznici. Výkonem trestu v Otevřené věznici, kde se určitým způsobem zmírňují deprivace z uvěznění, tak dochází k proměně potřeb odsouzených. Duchovenská péče tedy patří mezi ty služby, pro které odsouzení často nenalézají využití.

„Já to třeba pozoruji i na využívání knižního fondu. Že v tom vysokém stupni zabezpečení je mnohdy menší nabídka aktivit programu zacházení. A to, jak tam je větší taková ta izolace na tom omezeném prostoru, vlastně i přístup k těm informacím, že ti odsouzení nemají možnost si hodně věcí zařídit zvenčí, nedostanou možnost té vycházky, tak se tam třeba využívá daleko více té knihovny než v Otevřené věznici. A myslím si, že z tohoto důvodu se to odráží i v té pastorační péči.“ (Speciální pedagog)

Dle uskutečněných výzkumů (Váně, Dirga 2016; Dammer 2002; Clear a kol 2000) a také výpovědi jednoho ze zaměstnanců Otevřené věznice, odsouzení bohoslužby využívají k setkávání se spoluvězni, se kterými by jinak do kontaktu nepřišli. V Otevřené věznici se mohou odsouzení mezi sebou bez jakýchkoliv problému navštěvovat. Pokud se tedy odsouzený s někým chce setkat a pobavit se s ním, není nutné pro to vymýšlet jiné strategie než za odsouzeným jednoduše dojít. V klasické věznici toto setkávání sloužilo také ke směně a obchodování. V Otevřené věznici všichni odsouzení pracují a získávají mzdu, za kterou si mohou nakoupit potraviny v obchodech mimo areál věznice. Všichni odsouzení zde tak mají přístup ke zdrojům, které mohou být ve vězeňském prostředí vzácné. Komodity jako cigarety a káva zde tedy neslouží k obchodování a ztrácejí svou vysokou hodnotu. Pravděpodobně zde neprobíhá obchodování se zakázanými předměty, jako např. s drogami, neboť za jejich držení by došlo k vyřazení odsouzeného z programu a k přesunutí zpět do klasické věznice. Všichni odsouzení, se kterými jsem vedla rozhovory, si váží možnosti vykonávat svůj trest právě zde a nepřáli by si být přerazeni zpět do vyššího stupně zabezpečení, z čehož soudím, že takovýto typ obchodování zde neprobíhá, a pokud ano, tak ve velmi malé

míře. Pokud by zde však nějaké obchodování mělo proběhnout, tak k tomu odsouzení nemusí využívat bohoslužbu, ale mohou se spolu bez problému sejít, kde se jim zachce. Směnu zboží jsem také řešila s odsouzenými při výzkumu ke své bakalářské práci, neboť obchodování představuje důležitou složku vězeňské hierarchie. Již při tomto výzkumu jsem zjistila, že zde takovéto obchodování nefunguje.

„Ne, jako říkám, že tady tím, že všichni pracují, takže jako ty nákupy... Jako samozřejmě někdo přijde a od někoho si půjčí tabák, ale zase ten člověk ví, že mu to ten člověk vrátí a není to jako ve vyšších stupních, kde ti lidi nepracují a nemají příjmy, mají jenom stovku sociálky, nebo nic nemají.“ (Odsouzený – 2021)

V klasických věznicích odsouzení náboženství také využívají jako způsob zvyšování materiálního pohodlí. Ve věznicích se odsouzeným nedostává dostatek materiálního komfortu, z čehož vzniká potřeba si ho zajistit nějakým jiným způsobem. Věznice zajišťují pouze základní životní potřeby odsouzených a v porovnání se mzdou, pokud nějakou dostávají, jsou ceny produktů poměrně vysoké. Odsouzení si tak hledají způsoby, jak zmírnit dopad materiální deprivace. Právě náboženské aktivity představují vhodné místo, kde odsouzení mohou získat určité zboží zadarmo. Kaplan na těchto aktivitách podává něco k jídlu a pití, poskytuje poštovní známky či může věřícím umožnit extra telefonní hovor (Clear a kol 2000: 67). S tímto se v klasických věznicích setkali i odsouzení, se kterými jsem vedla rozhovory. Setkali se také s tím, že se jejich spoluvězni účastnili náboženských aktivit z důvodu získání růžence od kaplana. Odsouzený, který docházel na bohoslužby ve vazební věznici, také zmínil, že jim kaplan pouštěl film a bohoslužba zde představovala jedinou aktivitu, kde jedinci mohli koukat na televizi. Přístup k televizi tak představoval jistý „luxus“, který se dostával pouze odsouzeným, kteří docházeli na bohoslužbu. V Otevřené věznici, jak je vysvětleno výše, je odsouzeným dopřáván větší přístup k různému druhu zboží a služeb. Co se týče televize, tak zde k ní odsouzení mají přístup bez omezení. V Otevřené věznici tak dochází ke zmírňování deprivace týkající se zboží a služeb, kvůli čemuž odsouzení nemusí vymýšlet alternativní způsoby, jak tyto své potřeby uspokojit. Materiální výhody, které přináší náboženské aktivity v klasických věznicích, zde pro odsouzené již

nejsou atraktivní, neboť jim je věznice sama nabízí či si je jsou schopni bez problémů zaopatřit nákupem.

„Máme no (přístup k televizi – poznámka autorky). Ke všem programům i k filmům.“
(Odsouzený 6)

„No, přesně. To (materiální výhody – poznámka autorky) tady všechno máme.“
(Odsouzený 5)

Ve výzkumech zaměřujících se na motivace odsouzených k účasti na náboženských aktivitách bylo zjištěno, že někteří jedinci dochází na tyto aktivity, neboť jim poskytují přístup k jiným osobám, a to hlavně k ženám (Dammer 2002; Clear a kol. 2000). V totální instituci dochází k výrazné izolaci odsouzených od světa vně instituce, a tedy i od osob v něm žijících (Goffman 1961). Nevyskytuje se tak zde mnoho možností, při kterých se odsouzení mohou setkat s novými lidmi, jež nejsou součástí instituce. Právě účastí v náboženském programu se odsouzeným občas podaří setkat se s dobrovolníky, kteří do věznice dochází. Odsouzení tyto lidi „zvenčí“ vyhledávají, neboť pouhá konverzace s tímto člověkem je schopna u odsouzeného zmírnit pocit, že na něho společnost zapomněla. Pokud je dobrovolníkem žena, odsouzení jsou touto interakcí schopni jistým způsobem zmírnit deprivaci heterosexuálních vztahů. Sice se jedná o částečný a zkreslený úspěch, avšak pro odsouzené jakýkoliv kontakt se ženou během výkonu trestu hraje významnou roli. Pokud se tedy vyskytne možnost se s nimi během náboženské aktivity setkat, využije toho velké množství odsouzených (Clear a kol. 2000: 67-68). V Otevřené věznici odsouzení přichází do kontaktu s civilními osobami poměrně často. Všichni pracují mimo věznici a zároveň se účastní mnoha jiných aktivit, které nejsou náboženské, při kterých se jim dostává přístupu k cizím osobám. Odsouzení za odpracované hodiny také získávají možnost vycházky či je možné dosáhnout na přerušování výkonu trestu. Cílem Otevřené věznice je připravit odsouzené co nejlépe na život po propuštění a zajistit co nejefektivnější reintegraci do společnosti. Věznice tak tyto interakce velice podporuje. Z tohoto důvodu nemají odsouzení v Otevřené věznici zapotřebí využívat náboženské programy za účelem interakce s lidmi zvenčí, neboť s nimi přichází do kontaktu v podstatě na denní bázi.

„ ...tady vlastně, když jsou s vámi spokojení, pracujete, máte dané jakoby, že byste měla udělat dvacet hodin extra pro tady věznicí a za těch dvacet hodin vám oni umožní jakoby vycházku, navíc 24hodinovou. Takže mně to vychází vždycky tak, že já si to udělám v tom měsíci, takže já v tom měsíci jezdím dvakrát domů vždycky na dvacet čtyři hodin.“ (Odsouzený - 2021)

O využívání náboženství jako způsobu, jak si ve vězeňském prostředí zajistit ochranu, se nezmínil nikdo z mých respondentů. Zajištění ochrany během výkonu trestu však představuje důležité téma a v již uskutečněných výzkumech bezpečnost spadala mezi významné důvody, proč se odsouzení stávali více nábožensky angažovanými (Dammer 2002; Clear a kol. 2000). Klasické věznice představují silně hierarchicky rozvrstvené prostředí, ve kterém probíhá neustálý boj o moc. Odsouzení, kteří se ocitají na spodku hierarchie, jsou nuceni využívat různé mechanismy a strategie, díky kterým si jsou schopni zajistit ochranu a bezpečí (Dirga, Lochmannová, Juříček 2015). Na základě teorie deprivace dochází ke vzniku této vězeňské subkultury využíváním nově vzniklých vzorců chování, které mezi sebou odsouzení vytváří, a které využívají ke zmírnění prožívaných deprivací. Mezi odsouzenými v rámci této subkultury panuje jistý pocit sounáležitost, avšak každý zde primárně usiluje o uspokojení svých vlastních potřeb (Sykes 1958). V Otevřené věznici se však tento typ sociální struktury nevyskytuje. Jak již bylo zmíněno, dochází zde ke zmírňování deprivací, což způsobuje, že potřeby odsouzených jsou jistým způsobem naplněny a nevzniká zde nutnost „bojovat o přežití“. Zároveň zde vykonává svůj trest mnohem menší počet odsouzených, kteří jsou neustále zaneprázdnění a nejsou spolu v neustálém kontaktu, díky čemuž mezi nimi nevznikají tak časté a velké konflikty. Celkové prostředí věznice pozitivně ovlivňuje psychické rozpoložení odsouzených. Dochází také na aktivity, které se zaměřují na snižování agrese a učí odsouzené zamýšlet se nad svým jednáním a řešit problémy jinými způsoby, než na které jsou zvyklí. Mezi odsouzenými a zaměstnanci zde také funguje silná spolupráce postavená na vzájemném respektu. Zaměstnanci se také snaží, aby zde nevznikala hierarchie typická pro klasické věznice. Nejsou zde tolerovány žádné z forem šikany či ponižování. Odsouzení si toho jsou vědomi a tomuto typu chování se vyhýbají, neboť nechtějí být vyřazeni z programu. Dobré vztahy se zaměstnanci také způsobují, že zde není uplatňován vězeňský kodex, který zakazuje

informovat personál o těchto problémech, jako je tomu v klasické věznici. Pokud by se stal někdo z odsouzených terčem šikany, pravděpodobně by o tom informoval zaměstnance, kteří by danou situaci řešili (Leščinská 2022). V Otevřené věznici se však také nevyskytuje žádná náboženská skupina, ke které by se mohl odsouzený přidat za účelem zajištění ochrany. Kdyby se zde však taková skupina objevila, pravděpodobně by se k ní odsouzení z důvodu ochrany nepřidávali, neboť zaměstnanci zajišťují, aby se mezi vězni šikana neobjevovala. Odsouzení tak nejsou nuceni vymýšlet různé strategie k zajištění vlastního bezpečí. V klasické věznici pro některé odsouzené může kaple představovat útočiště a místo, kde se cítí bezpečně a příjemně (Beláňová 2023). V Otevřené věznici sice kaple není, ale pro tento důvod by zde pravděpodobně ani nenašla využití, neboť zde nedochází k žádným útokům. Také je zde mnoho jiných příjemných míst, kde odsouzení mohou trávit čas o samotě a relaxovat. Jako příklad zde využívám úryvek z rozhovoru, který jsem vedla před třemi lety, neboť téma ochrany a podoby konfliktů jsem podrobně řešila s odsouzenými během výzkumu k bakalářské práci.

„Tady za prvý je málo lidí, tady je to jednání prostě jiný. Tam za zavřenými dveřmi, když někdo prostě přijde a něco udělá, tak tam to nikdo neřeší. Kdežto tady už ty lidi musí přemýšlet, že když tady bude nějaký problém, tak je pro mě jednodušší vyříkat si to s tím člověkem nebo prostě jít tady a říct: „Podívejte se, já s tím člověkem mám takový a takový problém a nechci, aby to vyústilo nějak v to, že bych byl já nějak trestaný nebo něco.“ Takže se to řeší domluvou. Člověk se tu prostě bojí, aby ho znovu nedali tam (do klasické věznice – poznámka autorky). A tady je to hodně rychlý, tady uděláte jakýkoliv průšvih a šupem zpátky do vyššího stupně a už nemáte možnost se sem zpátky dostat. Tady můžete být prostě jenom jednou.“ (Odsouzený - 2021)

V Otevřené věznici je odsouzeným věnováno mnoho pozornosti. Zaměstnanci spolupracují s každým odsouzeným jednotlivě, přichází spolu hodně do kontaktu a zaměřují se na důležité oblasti týkající se úspěšné reintegrace. V klasické věznici docházelo pouze k minimálnímu kontaktu s odbornými zaměstnanci, vychovateli a terapeuti. Pokud odsouzení potřebovali pomoci s nějakým problémem, museli čekat někdy i měsíce, než byli vyslyšeni. Zaměstnanci v klasické věznici však neprojevovali

žádnou ochotu, kvůli čemuž jim odsouzení tolik nedůvěřovali a vyhledávali je, pouze když to bylo nutné, a neutvářel se mezi nimi pevný vztah. V Otevřené věznici zaměstnanci, konkrétně terapeutka, za odsouzenými sami dochází a zajímají se o situace, které je tíží a které by chtěli řešit. Odsouzení zaměstnancům důvěřují a pokud nastane problém, kterému by se chtěli věnovat, tak ví, že se na personál mohou obrátit a budou vyslyšeni. Práce s odsouzenými funguje na principu doprovázení a case managementu, díky kterému jsou zaměstnanci schopni podchytit řadu situací tak, aby odsouzení nepocíťovali potřebu je řešit s někým dalším. Zajištěním daných oblastí tak odsouzený nevyhledává pomoc u duchovenské služby, neboť spolupráce se zaměstnanci v Otevřené věznici je pro něho dostačující. Pokud je jedinec věřící, tak spíše svou náboženskou potřebu uspokojí mimo areál věznice a nemusí již využívat pastorační péči nabízenou Otevřenou věznici. V literatuře se také vyskytuje zmínka o tom, že kaplan může představovat jedinou osobu z řad zaměstnanců, která odsouzeným věnuje čas, upřímně se o ně zajímá a jedná s nimi jako se sobě rovnými. Kaplan s odsouzenými navazuje blízké a důvěrné vztahy. Pracuje s nimi individuálně, projevuje vůči nim empatii, naslouchá a vnímá jejich potřeby. V tomto případě kaplan představuje přímého aktéra osobního doprovázení odsouzených (Beláňová 2018: 32-33). Otevřená věznice je v podstatě postavena na tomto typu jednání s odsouzenými. Nízký počet odsouzených umožňuje, že všichni zaměstnanci jsou schopni odsouzeným věnovat dostatek času a naslouchají jim. Pokud odsouzený v klasické věznici vyhledával kaplana z důvodu, že jako jediný ve věznici o něho projevil zájem, v Otevřené věznici tuto potřebu již pocíťovat nemusí, neboť takovýto vztah navazuje s jinými zaměstnanci.

„Pracují tady s vámi. Takže se vlastně už připravujete na ten odchod. Ty vztahy jsou určitě jiné. Je to také tím, že je tady vlastně méně lidí, takže mají víc času na to, aby s námi mohli pracovat. V tom béčkovém režimu, tak tam je problém to, že vlastně tam je osmdesát až sto lidí a těch vychovatelů tam není tolik. Takže se Vám nemůžou ani věnovat. Někde nefungují ani takové ty aktivity, co máme tady v Otevřené věznici. Takže je to hodně velký rozdíl.“ (Odsouzený 4)

Zaměstnanci a někteří odsouzení také věří tomu, že práce, kterou odvádí terapeut v Otevřené věznici, nahrazuje roli kaplana. O překryvu kompetencí kaplana

s terapeutem se hovoří i v literatuře (Beláňová 2018: 27). Kaplan, se kterým jsem realizovala rozhovor, také souhlasil s tím, že se náplň jeho práce kryje s psychologií a terapeuty. Odsouzení věří, že jedinci využívající služby kaplana se k němu chodí pouze vypovídat, když je něco trápí, a z tohoto důvodu tuto funkci může plnit i terapeut. Dle speciálního pedagoga je terapeutka v Otevřené věznici schopna pokrýt velkou část problému odsouzených, kteří za ni mohou kdykoliv dojít. Pokud jsou odsouzení smutní, mají nějaké starosti či řeší nějaké náročné situace, tak terapeut či odborní zaměstnanci s těmito tématy v rámci jejich odborného působení standardně pracují. Je tak možné, že z tohoto důvodu v Otevřené věznici nezačínají odsouzení věřit či projevovat zájem o náboženské aktivity, neboť o jejich psychické zdraví je zde postaráno. Odsouzený, který v klasické věznici jednou navštívil kaplana z důvodu prožívání těžké životní situace, však nesouhlasil, že by terapeut v Otevřené věznici byl schopen úplně nahradit kaplana. Do kaplana odsouzený vkládá větší důvěru než do terapeutů, že obsah jejich setkání nikomu nevyzradí a pouze ho vyslechne. I přesto, že v Otevřené věznici panují pozitivní vztahy mezi zaměstnanci a odsouzenými, mohou občas nastat situace, které s terapeutem nechtějí sdílet. Odsouzený kaplanův slib mlčenlivosti vnímal jako významný důvod, proč vyhledávat právě jeho, pokud se jedinec potřebuje vypovídat. Cokoliv, co kaplanovi sdělí, zůstane pouze u něj, přičemž kaplanovo cílem je odsouzené hlavně vyslechnout. Informace, které s ním odsouzený sdílí nepředává dalším zaměstnancům, se kterými by společně řešil rehabilitaci daného jedince. S pouhým vyslechnutím by se dle odsouzeného člověk u terapeutů neseťkal. Kaplan tak v některých případech získává od odsouzených větší důvěru než terapeut a v tomto ohledu ho nelze nahradit. Tato důvěra z kaplana činí výjimečnou postavu, neboť ve vězeňském prostředí odsouzení důvěřují pouze hrstce jedinců. Věřící odsouzený také zastával názor, že terapeut či psycholog není schopen pokrýt témata, kterými se zabývá kaplan, neboť při sezeních vůbec nejde o víru. Je možné, že pro nevěřící odsouzené, pro které kaplan představoval člověka, který jim pomůže s těžkými životními situacemi a psychickou nepohodou, mohou terapie přinést stejné výsledky jako setkání s kaplanem. Pro věřícího jedince, který hledá jistý duchovní přesah a rozpravu o jeho víře, jsou terapie však v tomto ohledu nedostačující. V tomto případě sezení s terapeutem nemůže nahradit konverzaci s duchovní osobou.

„To bylo vlastně, když mi umřeli rodiče, tak to jsem se s ním jednou setkal. Potřeboval jsem se prostě vypovídat. A hlavně vypovídat se někomu, u koho jsem věděl, že to nepůjde dál.“ (Odsouzený 4)

„A myslíte si, že tuto roli kaplana mohou nahrazovat psychologové? I tady v Otevřené věznici? Že je mohou využít odsouzení také pro vypovídání se?“ (Autorka)

„Myslím si, že ne. U kaplana máte prostě jistotu, že má nějaký slib mlčenlivosti. Psycholog jako taky. Ale tady to musíte brát z hlediska toho, že jste prostě ve věznici, a to co se tady děje a psycholog se dozví, tak se to prostě řeší. Takže si myslím, že tam je hodně velký rozdíl mezi tím.“ (Odsouzený 4)

Významnou roli v tom, proč odsouzení v Otevřené věznici nezačínají věřit či jsou méně nábožensky angažovaní, hraje také zbývající délka trestu. Odsouzeným, kteří jsou zařazeni do tohoto programu zbývá do očekávaného konce výkonu trestu minimálně 6 měsíců a maximálně 18 měsíců (Prokopová 2021: 42), což je poměrně krátká doba. Beláňová (2023) při svém výzkumu zjistila, že kaplanské služby využívají spíše odsouzení s dlouhými tresty. Také speciální pedagog Otevřené věznice zastává názor, že pastorační péči využívají hlavně odsouzení s dlouhodobými tresty za závažnou trestnou činnost. U těchto odsouzených tak víra společně s náboženskými aktivitami jistým způsobem supluje terapii. Vytváří prostor pro setkávání věřících, kteří se mohou navzájem podporovat. Víra tak může odsouzeným pomáhat překonávat úskalí výkonu trestu. Odnětí svobody představuje velice náročnou životní situaci a víra odsouzeným může pomoci se s danými okolnostmi, trestem či vinou vyrovnat. Odsouzení v Otevřené věznici už v podstatě svůj trest dokončují, přičemž se zde zaměřují na zcela jiná témata a řeší praktické otázky týkající se zaměstnání, ubytování apod. Zároveň jsou zde zmírňovány deprivace a negativní dopady uvěznění. Prostředí věznice a aktivity, které věznice nabízí, pozitivně ovlivňují psychické zdraví odsouzených, přičemž zde dochází k uvolnění napětí. Odsouzení se také častěji setkávají se svými blízkými. Všechny tyto faktory společně s vidinou blízké budoucnosti, ve které bude odsouzený již na svobodě, způsobují, že již nevzniká potřeba obracet se k víře pro psychickou oporu a naději.

„Když má v sobě ten člověk duchovní smysl, tak si myslím, že mu to prostě nějaký čas nahradí a má se čeho chytout a jako pomáhá mu to. Jako já nevím. My tady určitě nemáme nějaký roky. Když to jsou pak odsouzení na delší čas, nebo provedou fakt něco otřesného, tak tam si myslím, že to smysl má velký no. Ale jako tady jsou kluci, co jsou tu na 3 roky za defacto nesmysl, tak jako. Tady si myslím, že pro ty kluky, co jsou zavřeni tady, tak těch se to vůbec netýká no. Tady se také rychle točíme. Většinou jsou tady tak do toho roka. Takže když mají rok do konce, tak asi to pro ně není no.“ (Odsouzený 5)

S tím také souvisí fakt, že se do Otevřené věznice často nedostávají odsouzení z vysokého stupně zabezpečení, kde je pastorační péče odsouzenými využívána v daleko větší míře. Konkrétně např. v klasické části věznice funguje již zmiňovaný oddíl s rozšířenou psycho-spirituální péčí, ve kterém je řada činností orientována na duchovenskou péči a aktivity s ní související. Do Otevřené věznice se ovšem mohou postupně propracovat i odsouzení z vysokého stupně zabezpečení. Avšak spíše jsou sem zařazeni jedinci ze středního či nízkého stupně zabezpečení, kde víra nehraje až tak významnou roli, což lze poznat i z výpovědí odsouzených, kteří se během svého trestu s náboženstvím téměř nesetkali. Není to tedy tak, že by odsouzení po přechodu do Otevřené věznice ztratili svou víru a přestali docházet na bohoslužby a komunikovat s kaplanem. Spíše zde vykonávají trest jedinci, kteří nikdy věřícími nebyli a náboženských aktivit se neúčastnili, neboť v daném typu věznice, ve které vykonávali trest před přechodem, religiozita nehrála tak zásadní roli.

To, že odsouzení v Otevřené věznici nezačínají být věřícími, pravděpodobně způsobuje to, že zde není žádný impulz, který by je k tomu přivedl. V českých věznicích se většina věřících odsouzených před uvězněním náboženství nevěnovala či měla pouze slabou vazbu na víru. V klasických věznicích kaplan často představuje katalyzátor, který u odsouzených vzbudí zájem o toto téma (Beláňová 2023: 150-153). V klasické věznici působí kaplan přímo na místě, kde je mu povoleno se pohybovat po věznici a oslovovat odsouzené, přičemž jejich rozhovory následně mohou vést k dlouhodobé spolupráci. Kaplan, který se stará o odsouzené v Otevřené věznici, působí převážně ve vedlejší klasické věznici. Což je ovšem pochopitelné, neboť v Otevřené věznici vykonává svůj trest velmi malý počet odsouzených a zájem o jeho služby je také nízký. Do Otevřené

věznice tak dochází převážně na vyžádání či o svátcích, jako jsou Vánoce. Nevyskytuje se zde tak mnoho situací, kdy by kaplan mohl vést s odsouzenými delší rozhovory, díky kterým by se zamýšleli nad tématy víry a náboženství. Zároveň zde není vymezený prostor pro náboženské aktivity a zaměstnanci věznice o těchto činnostech odsouzené neinformují. Využívání pastorační péče tedy závisí na projeveném zájmu ze strany odsouzeného. Tento zájem projeví pravděpodobně pouze odsouzený, který byl věřícím již před přechodem do Otevřené věznice. Tím, že zde chybí nějaký impulz, který by vedl odsouzeného k zamýšlení se nad vírou, společně se všemi výše zmíněnými faktory způsobuje to, že je zde pouze malá šance, že přímo v Otevřené věznici začne být odsouzený věřícím. Takovýto impulz by mohl představovat i věřící odsouzený. Těch je zde však velmi málo a zároveň svou víru nesdílí s ostatními, čímž se zabývá následující kapitola.

3.3. Podoba religiozity odsouzených v Otevřené věznici

Vzorek respondentů tvořili dva odsouzení, kteří věřili v karmu, jeden křesťan a čtyři nevěřící odsouzení, přičemž se jeden z nich přímo prohlásil za ateistu. Odsouzený křesťan byl ve vyšším věku, přičemž je křesťanem již od svého narození a věřícím je celý život. V jeho dětství prošel náboženskou výchovou, neboť jeho rodiče i sourozenci jsou také věřícími. Během rozhovoru však odsouzený působil velmi podrážděně a měl problém mi sdělovat informace týkající se jeho víry. Lužný (2012) hovoří o tom, že sekulární prostředí České republiky jistým způsobem znevažuje téma náboženství u většiny populace, přičemž u věřících jedinců posiluje pocit ohrožení. Z tohoto důvodu se lidé často zdržují odpovídání na dotazy týkající se jejich náboženského přesvědčení. Někteří mohou reagovat až zděšeně a nedůvěřivě, pokud jsou dotazováni na jejich náboženský život. Je tak možné, že z tohoto důvodu se odsouzený obával se mnou hovořit o tomto tématu. Zároveň jsem pro něho mohla představovat hrozbu, která svá zjištění následně předá vedení věznice i přesto, že jsem ho v průběhu rozhovoru mnohokrát ujistovala, že informace, které mi sdělí, slouží pouze pro účely mé práce, ve které bude anonymizován. Tento odsouzený si v klasické věznici prošel šikanou za svou víru, což pravděpodobně také hraje významnou roli v jeho nedůvěře.

Tento odsouzený při prvním výkonu trestu odnětí svobody před několika lety využíval duchovenskou službu, docházel na bohoslužby a komunikoval s kaplanem. Při posledním uvěznění v klasické věznici se však setkal s posměšky a šikanou ze strany spoluvězňů kvůli jeho víře. S touto šikanou se potýkal téměř pokaždé, když se o své víře někomu zmínil. Toto jednání způsobilo, že se odsouzený uzavřel a své náboženské přesvědčení přestal sdílet s ostatními. Důležitou roli zde také sehrál vztah s kaplanem působícím v dané věznici, přičemž odsouzený nesouhlasil s jeho způsobem práce, zaměřením a formou komunikace.

„Já vůbec nechápu, jak to teď funguje, to je fakt hrozné. Před X lety, když jsem byl poprvé ve vězení, tak ten kaplan chodil třeba o Vánocích mezi ty vězně, s každým si podal ruku, popřál nám a dával třeba i nějaké dary. Teď se tohle prostě neděje. Ani o těch Vánocích za námi nepřišel. Já jsem si s ním prostě vůbec nesesl a hrozně mi vadil. Prostě ani to kázání nebylo pravé kázání. On furt hrozně tlačil na tu nápravu a snažil se jenom přilákat nové lidi.“ (Odsouzený 7)

Clear a kol. (2000: 72) hovoří o tom, že se ve věznicích vyskytují jedinci, kteří věří, ale neúčastní se náboženských programů a aktivit. Důvody tohoto jsou však různé a nejasné. Těmto odsouzeným například nemusí nutně vyhovovat využívání kaple jako bezpečného útočiště odsouzenými, kteří ve vězeňské hierarchii zastávají podřadné postavení, jako např. sexuální delikventi. Věřícím odsouzeným tak může připadat, že nejsou splňovány náboženské funkce tohoto zařízení, což je následně odrazuje od účasti na tomto typu aktivit. Důvody distance od náboženských programů se však různí, např. náboženské názory odsouzeného mohou být jednoduše v rozporu s náboženským učením a praxí v dané věznici. Toto je tedy případ i věřícího odsouzeného v tomto výzkumu. Odsouzený věří celý svůj život, avšak během výkonu trestu začal odmítat duchovenskou službu. Důvodem mu byla již výše zmíněná šikana a způsob práce kaplana. Odsouzený však měl velký problém také s akceptací neupřímných věřících, kteří na bohoslužby docházeli z důvodu získání určitých výhod. Tito jedinci se účastnili náboženských aktivit, avšak po jejich skončení se v jejich každodenním životě neřídili náboženskými pravidly. Pro odsouzeného účast na náboženských aktivitách nepředstavuje až tak důležitou část jeho víry. On sám si zakládá převážně na tom, jak

člověk žije, smýšlí a jedná. Pro odsouzeného tak kaple společně s bohoslužbami a kázáními nesplňovala náboženské funkce, neboť se zde převážně shromažďovali jedinci, kteří se o víru nezajímali, přičemž jejich cílem pouze bylo se nějakým způsobem zabavit či získat jiné výhody. Kaplan to těmto neupřímným odsouzeným umožňoval a zároveň přizpůsoboval svá kázání, která pro upřímného věřícího nebyla dostačující, neboť se z nich vytrácel jejich pravý smysl. O přizpůsobování mluvy a kázání nevěřícím odsouzeným píše Beláňová (2023), která poznamenává, že náboženství není vždy nutně zdůrazňováno během interakce s odsouzenými. Kaplan se snaží pomoci všem odsouzeným. V českých věznicích tvoří nevěřící odsouzení většinu, a tak dává smysl, že se kaplan dle toho přizpůsobuje. Věřící odsouzení však může přizpůsobování kázání jedincům, kteří dané náboženství neberou vůbec vážně, velice odrazovat od využívání těchto služeb.

„To je prostě o tom, jak člověk žije, a ne o tom, jestli se přihlásím na bohoslužbu. To je prostě ve mně, jak se chovám a jak přemýšlím. Oni se tam přihlásí na bohoslužbu a potom jdou fetovat. Vždyť to je hrozný, to vůbec nedává smysl. Oni vůbec nemají respekt nebo pokoru. Před tím, než je zavřeli, tak vůbec nikdy na kázání nebyli a tady chodí jenom kvůli tomu, aby se nenudili, nebo aby se tam s někým bavili, nebo já nevím.“
(Odsouzený 7)

Z těchto důvodů odsouzený nikdy nezažádal v Otevřené věznici o setkání s kaplanem či o možnost docházet na bohoslužby, ať v rámci pastorační péče, tak v rámci vycházky. I přesto, že odsouzení v Otevřené věznici mají několik možností, jak uspokojit své náboženské potřeby, přičemž by jim věznice vždy vyšla vstříc, jak nejlépe by to šlo, tak zde věřící odsouzený pociťuje i jisté nedostatky. Během rozhovoru zmínil, že se zaměstnanci žádným způsobem nekomunikuje potřeby týkající se jeho víry, neboť zde není ani žádné místo, kde by se mohl pomodlit či vyzpovídat. Odsouzený je schopen tyto potřeby uspokojovat i jinými způsoby, avšak absenci kaple přímo ve věznici, kam by mohl zajít kdykoliv během dne, jistým způsobem pociťuje. V tomto případě tak Otevřená věznice bez kaple nemusí být tak ideálním místem, jak zaměstnanci předpokládají. Otázkou však je, zda by ji vůbec tento konkrétní odsouzený využíval. Z jeho výpovědi bylo patrné, že zkušenosti s duchovenskou službou negativně ovlivnily

jeho pohled na ni. Odmítal svou víru jakkoliv se zaměstnanci řešit a ani nedocházel na bohoslužby či setkání s duchovním během svých vycházek. Velký problém měl také s tím, že ve věznici, ať už v klasické nebo Otevřené, si vždy musí jedinec o tyto aktivity zažádat a bez této žádosti není možné je využívat. Pastorační péče v Otevřené věznici však funguje pouze na zájmu ze strany odsouzeného, kdy je zapotřebí, aby svou potřebu komunikoval s personálem a zažádal o možnost vycházky či setkání s kaplanem. Odsouzený tak pravděpodobně pocítuje jistý odpor k celkovému systému vedení pastorační péče ve věznicích, kvůli čemuž ji nevyužívá v žádné z věznic.

„Na všechno se musíte zapisovat. To by mělo být všechno dobrovolné. Ne, že se musím zapisovat na bohoslužby, nahlašovat to, žádat si to. Prostě by to mělo být tak, že si na to můžu zajít kdykoliv chci. Prostě dobrovolné, a ne to někomu nahlašovat.“
(Odsouzený 7)

Víra tohoto odsouzeného se přechodem do Otevřené neproměnila. Odsouzený věřil již před uvězněním a jeho víra přetrvává doteď. Proměnil se však jeho pohled na duchovenskou službu při druhém uvěznění v klasické věznici, kde ji přestal využívat, což se nezměnilo ani po přechodu do Otevřené věznice. Také se proměnila sdílnost jeho víry s ostatními spoluvězni. Před přechodem do Otevřené věznice odsouzený svou víru sdílel s ostatními, ale setkal se velice negativními reakcemi, kvůli čemuž se uzavřel. V Otevřené věznici kvůli prožitě šikaně již s nikým svou víru nesdílí. Někteří odsouzení, se kterými jsem vedla rozhovory, tvrdili, že zde nevykonává trest žádný věřící jedinec, což tedy potvrzuje, že se věřící respondent o své víře nezmiňuje a je to pro něho soukromá záležitost.

Další dva odsouzení v mém výzkumu věřili v karmu. Jeden z těchto odsouzených na ni začal věřit až po uvěznění v klasické věznici, kdy samotný trest představoval jeho karmu. V klasické věznici se tomuto tématu začal také věnovat, a to hlavně studiem knih. Jeho víra přetrvala i po přechodu do Otevřené věznice, kde si knihy o této tematice čte ve svém volném čase po večerech. Víra v karmu pro něho představuje způsob, jak přijmout odpovědnost za své činy a proměnit své chování. Druhý odsouzený, který zmínil víru v karmu, mi nebyl schopen sdělit konkrétní informace, přičemž nevěděl např. daný moment, kdy na ni začal věřit. Tento odsouzený během rozhovoru několikrát

zmínil, že v nic nevěří, i přesto, že mu bylo vysvětleno, že se víra nemusí týkat pouze tradičních náboženství, ale čehokoliv nadpřirozeného. V průběhu rozhovoru však zmínil, že v karmu docela věří společně s tím, že něco nad námi asi být musí a nemůžeme tu být sami. Někteří odsouzení tak pravděpodobně v „něco“ věří, avšak to nejsou schopni reflektovat a primárně víru spojují s Bohem a učením tradičních náboženství. Tato víra v jejich životě nehraje významnou roli, neovlivňuje ve velké míře jejich chování a představuje tak spíše okrajovou záležitost. V České republice vzrůstá obliba decentralizované a privatizované religiozity, s čímž se pojí právě tzv. „něcismus“, kdy jedinci nevěří v konkrétního Boha, ale pouze v to, že něco nad námi existuje a přesahuje nás. V české společnosti převládá spíše náboženství v podobě individuální víry bez pevné vazby na konkrétní instituci, přičemž neochota konkrétně definovat víru v „něco“ vystihuje postoje většiny české populace (Beláňová 2018: 29). Zároveň si jedinci, dle individualizační teorie, vybírají prvky náboženských systémů dle libosti na základě subjektivních preferencí (Hamplová 2013: 16). To se ukazuje i u těchto dvou odsouzených, kteří si z daného náboženství vzali určitý prvek, v tomto případě karmu, o který se zajímají, avšak o jiná učení buddhismu či hinduismu nejeví zájem.

„Já jsem na to (karmu – poznámka autorky) začal spíše věřit až v kriminále. To se mi vlastně z normálního života začali vracet staré věci a problémy, tak od té doby jsem tomu začal věřit. Že jsem tu karmu hodně zažil, nebo pocítil na sobě.“ (Odsouzený 4)

„Čtu si knížky o životě. Za první je to zajímavé a baví mě to. A teď vlastně, co mám rozečtené, tak je právě také karma. A v hodně věcech by se dalo říct, že jsem se tam prostě našel. Na jednu stranu mi to i hodně pomohlo, že si člověk jako hodně uvědomí. Takže je to dobré.“ (Odsouzený 4).

V Otevřené věznici odsouzení svou víru s nikým nesdílí. Víra pro ně představuje soukromou záležitost. Důvody odsouzeného křesťana byly zmíněny již výše. Odsouzený, který začal po uvěznění věřit v karmu, ani v klasické věznici svou víru nesdílel ve velké míře se svými spoluvězni, avšak čas od času se o tom s někým pobavil. V Otevřené věznici toto téma však neotevívá s nikým. Všichni odsouzení tvrdili, že zde náboženství není nikdy řešeno. V klasické věznici odsouzení společně dochází na bohoslužby a následně společně hovoří o svých pocitech z dané akce. Mezi

odsouzenými se také ví, kdo z nich na tyto akce dochází. Zároveň se tam utváří také skupiny věřících odsouzených, kteří spolu tráví čas. V klasické věznici tak často funguje „sdílená“ víra, kdy odsouzení společně dochází na kolektivní aktivity a spojuje je téma náboženství a religiozity.

„Na béčku jsem se setkal s tím, že drželi jako spolu. To tam měl ten kaplan a těch bylo hodně no. On měl furt nějaké aktivity, sezení, měli tam speciální místnost a byli takhle spolu no.“ (Odsouzený 3)

„Jo, tak to bylo vždycky takové, že třeba barákový přišel a ten, kdo chce, tak že ve tři hodiny dojde kaplan, tak ve tři hodiny mají být dole v kapli. Tak tam všichni, co se napsali, tak tam šli.“ (Odsouzený 6)

„Na tom béčku to bylo takové, jakože tam byly hromadné ty akce s kaplanem. Měli tam třeba vystoupení, zpívalo se, kaplan přišel a měli nějaké zpovědi. Je to prostě rozdíl, to áčko³² a béčko. Také je kaplan na béčku přímo ve věznici a tady jako není no.“ (Odsouzený 4)

V Otevřené věznici k tomuto sdílení víry však nedochází. Odsouzení spolu o tomto tématu nehovoří, neúčastní se kolektivních náboženských aktivit a víru prožívají v soukromí. Pokud jedinec projeví zájem o tyto aktivity, řeší to v soukromí s personálem věznice a o této potřebě se nemusí dozvědět žádný jiný odsouzený. V Otevřené věznici však odsouzení neprojevují velký zájem o své spoluvězně a nesdílí mezi sebou celkově soukromé informace, nikoliv pouze záležitosti týkající se víry. Už při mém prvním výzkumu v Otevřené věznici zaměřeném na hierarchii v populaci odsouzených jsem se setkala s tím, že odsouzení spolu moc nekomunikují a nezajímají se o ostatní. Odsouzení mezi sebou neutvářejí pevné vazby či blízká přátelství. Soustředí se zde převážně sami na sebe, na řádné plnění svého trestu, na záležitosti týkající se života po propuštění a splňování aktivit. V klasické věznici jsou odsouzení uzavřeni na jednom místě s vysokým počtem dalších spoluvězňů, a tak jsou nuceni spolu trávit čas a i komunikovat. V Otevřené věznici všichni pracují a dostávají se mimo areál věznice. Zároveň zde vykonává trest pouze malý počet odsouzených, kterým prostředí věznice

³² Věznice s ostrahou s nízkým stupněm zabezpečení (§ 8 a § 12a zákona č. 169/1999 Sb.).

umožňuje trávit svůj čas o samotě. Zmírňováním deprivací nejsou odsouzení nuceni ani komunikovat či spolupracovat s jiným vězněm, aby získali nějaké výhody. Trestem v Otevřené věznici tak odsouzení prochází spíše sami. U odsouzených tak nevzniká touha svou víru sdílet či se zajímat o víru jiných. V klasické věznici tedy dochází k prožívání víry kolektivně, kdežto v Otevřené věznici spíše individuálně, kdy jedinci stále věří, ale „uzavírají svou víru do sebe“.

„No. Tady prostě si každý jede svoje. Moc to (víra – poznámka autorky) tu není.“
(Odsouzený 4)

„Popravdě jsem se o tom s nikým nebavil. Jako ptali se mě třeba kluci, co čtu za knížky a takhle. Ale neprobírali jsme to jako takhle. Vlastně fakt s nikým no. Tady si většinou každý hledí svého. Vůbec si jako nezasahujeme do věcí.“ (Odsouzený 4)

„Ne. Jako já se o ostatní moc nezajímám. Mám svůj vlastní trest, takže.“
(Odsouzený 3)

Ani zaměstnanci Otevřené věznice neregistrují žádné náboženské projevy odsouzených. Neslychají, že by vedli odsouzení o víře rozhovory či zde vyjadřovali své náboženské postoje a názory, a to např. slovně či za pomoci předmětů. Dva odsouzení v Otevřené věznici vlastnili růženec, který nosili na krku, avšak schovaný pod trikem, přičemž se o něm ostatním spoluvězňům nezmiňují. Oba odsouzení růženec vlastnili ještě před přechodem do Otevřené věznice. Pro křesťanského odsouzeného je růženec spojen s jeho vírou. Pro druhého odsouzeného růženec představuje spojení s jeho zesnulým rodinným příslušníkem, který mu ho daroval. Růženec v tomto případě nepředstavuje křesťanský předmět a modlitební počítadlo, ale spíše duchovní talisman a připomínku blízké osoby. Odsouzení vlastní také již výše zmíněné knihy týkající se jejich víry, jako Bible či knihy zaměřené na karmu. Jejich četbě se však věnují pouze v soukromí a jejich studium s ostatními nesdílí. Významnou roli zde hraje nezájem odsouzených o záležitosti ostatních popsány výše. Zároveň nevěřící odsouzení vyjadřovali jisté nesympatie k tradičním náboženstvím, jakými jsou křesťanství a islám. Také se vyjadřovali poměrně skepticky k jedincům, kteří se začali věnovat náboženství až po uvěznění, přičemž zastávali názor, že ve věznicích převažuje spíše víra

pragmatická. V Otevřené věznici by se sice věřící odsouzení pravděpodobně nesetkali s šikanou, ale bylo by zde pravděpodobně těžké najít někoho, kdo by se chtěl věnovat tématu náboženství a spirituality a upřímně by naslouchal. V Otevřené věznici také vykonává svůj trest nízký počet věřících odsouzených. Věřící tak nemohou utvářet jistou komunitu založenou na jejich víře. Pro věřící může být tedy problém u ostatních v tomto směru nalézat porozumění.

„Jako mně se zdá, že tady začne každý věřit, jo? Když přijde do vězení. Takže začne jako najednou věřit, i když venku to vůbec nedělal. A tady pak začnou najednou věřit, takže mi to přijde jako úplná blbost.“ (Odsouzený 3)

„No, potkal jsem pár lidí, ale většinou to z mého hlediska byli lidé, kteří to dělali jenom proto, aby třeba měli lepší hodnocení a tak.“ (Odsouzený 4)

„Jako dá se něco poslechnout, ale mám na to takový názor, že defacto celá staletí jsou kvůli tomu jenom války. A to mi přijde takové jako na prd, no. V tomhle ohledu to docela odsuzuji, no.“ (Odsouzený 5)

„To si nemyslím. Ale, co jsem tak poslouchal lidi, tak venku do kostela nepáchli a v kriminále chodí. To si myslím, že tam chodí jenom jako, jo jsou věřící, ale jenom aby zabili čas.“ (Odsouzený 6)

Váně a Dirga (2016) využili k popisu víry odsouzených v klasických českých věznicích metaforu s autobusem. V této metafoře autobus znázorňuje institucionalizované náboženství. V řízení tohoto autobusu se střídají různí řidiči, kteří představují kaplany různých náboženství. Cestující zde představují odsouzené, kteří mohou nastupovat a vystupovat pouze předními dveřmi v blízkosti řidiče. Jedinci, kteří necestují daleko pobývají v blízkosti řidiče, se kterým vedou časté rozhovory, a snaží se na něho zapůsobit. Tito cestující však po opuštění autobusu téměř nevyužívají poznatky poskytnuté řidičem, tedy kaplanem. Druhá skupina cestujících je tvořena jedinci cestujícími delší vzdálenost, kteří se však nezdržují v blízkosti řidiče, neboť je u něho poměrně rušno. Tito cestující studují různé materiály a informace nabízené během jízdy. Následně si organizují svůj čas dle nabídky, svých potřeb a rozvahy. Odsouzení, kteří využívají víru spíše z pragmatických důvodů a vnímají ji jako způsob, jak získat sociální

a materiální výhody, zažívají pouze krátké epizody religiozity. Tato skupina tak po nějaké době autobus opouští. Upřímní věřící zůstávají na svých místech, autobus neopouští a neustále projevují zájem o náboženské aktivity (Váně, Dirga 2016: 656-657).

Na základě rozhovorů, které jsem v rámci tohoto výzkumu vedla, to vypadá, že přechod do Otevřené věznice „přežije“ pouze víra upřímná. Vyskytují se zde tedy pouze věřící odsouzení, kteří v dané metafoře představují cestující sedící na zadních sedadlech. Tito odsouzení se své víře věnují ve svém volném čase v soukromí a představuje pro ně určitý životní smysl, přičemž jim neslouží k získávání sociálních či materiálních výhod. Neupřímní odsouzení či cestující sedící v blízkosti řidiče pouze po krátkou dobu se v Otevřené věznici nevyskytují. Konkrétní důvody, proč se zde pragmatická víra nevyskytuje, byly již probrány v předchozí kapitole. V Otevřené věznici odsouzení již nepocítují takovou potřebu zaopatřovat si výhody, které jim nabízí v klasických věznicích právě religiozita, neboť zde dochází ke zmírňování deprivací. Zároveň zde odsouzení musí vyvinout jisté úsilí, svou potřebu musí s personálem komunikovat a náboženské aktivitě obětovat určitý čas, což pro ně nemusí být vyhovující kvůli velké časové vytíženosti. Odsouzení, pro které religiozita měla spíše pragmatický význam, v Otevřené věznici přestávají komunikovat s kaplanem a docházet na náboženské aktivity.

Míra využití duchovenských služeb je zde poměrně nízká i u skupiny upřímně věřících. Tuto skutečnost potvrdil také kaplan, dle kterého víra v odsouzených nadále po přechodu do Otevřené věznice přetrvává, avšak nedisponují dostatkem času na to, aby se s ním setkávali tak často jako v klasické věznici. V Otevřené věznici tak odsouzení nadále projevují zájem o víru, kterou však s nikým nesdílí a prohlubují ji pouze v soukromí. V Otevřené věznici po dobu jejího fungování prozatím nezačal být žádný odsouzený nábožensky angažovaný. Věřící odsouzení sem pouze přicházejí a závisí na míře jejich upřímnosti, zda jejich víra přetrvá i zde či nikoli.

ZÁVĚR

Duchovenská služba v České republice prošla různými fázemi a historickými událostmi, které výrazně ovlivňovaly její podobu. Na jejím počátku a v průběhu 19. století představovali duchovní významné osoby, které odsouzeným nabízely útěchu, rady a mravní poučení a také zajišťovaly náboženskou výuku. Duchovní byli mezi prvními, kteří na vězení nahlíželi jako na místo nápravy, a výrazně se zasloužili při zlepšování vězeňských podmínek. Období německé nacistické okupace a následný komunistický režim však pro duchovenskou službu představoval velmi temné časy. V tomto období docházelo k represi duchovenské služby a náboženství obecně, protože se duchovní dostávali do věznic již jako vězni, nikoli zaměstnanci. Duchovní i jako vězněné osoby nadále konali modlitební setkání a nabízeli své služby spoluvězňům, čímž udržovali víru při životě, avšak ilegálně. Po listopadu 1989 se duchovenská služba opět navrátila do věznic, kde si postupně vydobývá své místo (Hladík 2023: 19-34). Momentálně v každé věznici v České republice působí alespoň jeden kaplan nabízející své služby odsouzeným (Vězeňská duchovenská péče 2024). Duchovenská služba tedy funguje i v Otevřené věznici, která se však výrazně odlišuje od věznic klasických, což ovlivňuje i podobu religiozity odsouzených.

Na klasické věznice můžeme nahlížet jako na totální instituce (Goffman 1961), ve kterých odsouzení prožívají různé druhy deprivací a „bolestí z uvěznění“ (Sykes 1958). Na základě deprivacní teorie pak religiozita pro odsouzené představuje jistou formu kompenzace deprivace a alternativní způsob, jak naplňovat své potřeby (Váně, Dirga 2016). Dammer (2002) na základě motivací k náboženské angažovanosti rozdělil odsouzené na upřímné a neupřímné. Podobné rozdělení uvedli také Váně a Dirga (2016), kteří zjistili, že v českých věznicích vykonávají svůj trest odsouzení, pro které religiozita představuje cestu k novému životu, společně s těmi, kteří ji využívají pouze jako pragmatický nástroj k zajištění výhod. Na základě svého výzkumu také dospěli k závěru, že v českých věznicích odsouzení s pragmatickou vírou tvoří většinu. Religiozita se tak ve vězeňském prostředí pro odsouzené stává nástrojem, jak upokojit své potřeby (Váně, Dirga 2016: 658). V Otevřených věznicích dochází k jistému zmírňování deprivací, neboť mají odsouzení snazší přístup ke zdrojům a službám a také

k okolnímu světu. Prostředí Otevřené věznice založené na přístupu Human Ecology se také výrazně odlišuje od klasických věznic, kdy odsouzení přichází do kontaktu s přírodou, bydlí v rodinných domech a mohou se volně pohybovat po areálu, což na jejich psychické zdraví působí více pozitivně než pobyt v klasické věznici. Toto prostředí se společně s větším kontaktem s okolním světem a celkovým způsobem zacházení s odsouzenými promítá také do podoby religiozity odsouzených.

Za dobu fungování Otevřené věznice zde svůj trest vykonával poměrně nízký počet věřících odsouzených, přičemž duchovenskou službu využívali pouze dva jedinci. Domnívám se, že pokud zde pobývá věřící odsouzený, jeho motivace a víra jsou vždy upřímné. Jedinci s pragmatickou vírou po přechodu do Otevřené věznice přestanou pastorační péči využívat. Důvodem toho je, že výhody, které získávali účastí na náboženských aktivitách, zde již nejsou relevantní, neboť jim jsou volně přístupné. Velký vliv má také čas, neboť jsou odsouzení časově velmi vytížení. Odsouzení tak disponují poměrně omezeným množstvím volného času, který by mohli využívat k docházení na náboženské aktivity, což se týká jak odsouzených s pragmatickou vírou, tak upřímných věřících. Velké množství aktivit, které odsouzení splňují, také zajišťuje, že duchovenskou službu nevyužívají pouze k zabavení, což v klasických věznicích představuje běžnou motivaci, neboť je tam pouze omezené množství činností, které by odsouzeného dostaly z monotónnosti jejich každodenního vězeňského života.

V klasických věznicích převládají mezi odsouzenými a zaměstnanci spíše hostilní vztahy. Odsouzení často pociťují ze strany zaměstnanců nezájem ohledně jejich problémů a starostí, přičemž často nejsou ani vyslyšeni. Kaplan však může představovat výjimku, neboť odsouzené sám oslovuje, naslouchá jim a snaží se vymýšlet smysluplné aktivity. Jako velkou výhodu kaplana vnímám to, že mu odsouzení důvěřují, že nikomu jinému nebude sdělovat obsah jejich společné rozpravy. V Otevřené věznici je přístup k odsouzeným postaven na vzájemném respektu, důvěře a snaze z obou stran. Zaměstnanci se intenzivně věnují všem odsouzeným, což samozřejmě dovoluje poměrně nízký počet jedinců vykonávajících zde svůj trest. Takovýto systém zacházení tak může nahrazovat kaplana, a to pro ty odsouzené, kteří s ním spolupracovali z důvodu rovného jednání a projeveného zájmu o jejich osobu. V Otevřené věznici se odsouzeným

také věnuje terapeutka, za kterou mohou kdykoliv dojít. U terapeutky tak mohou nacházet pomoc s jejich psychickým zdravím, kterou jim v klasické věznici nabízel kaplan. V některých ohledech však není sezení s terapeutkou schopno plně nahradit práci kaplana. Terapeut v očích odsouzených nemá tak velkou důvěru jako kaplan v tom, že nebude informace řečené během sezení předávat dál. Dále terapie postrádají jakýkoliv duchovní přesah, takže pro věřící představují sezení s terapeutem a rozhovor s kaplanem dvě rozdílné záležitosti.

Dle slov zaměstnanců v Otevřené věznici prozatím nezačal žádný odsouzený věřit. Zároveň sem mnoho věřících odsouzených ani nepřichází, neboť religiozita hraje významnější roli spíše ve vyšším stupni zabezpečení, ze kterého se do Otevřené věznice dostane pouze hrstka jedinců. Svůj trest zde vykonává pouze pár věřících odsouzených, kteří věřili ještě před přechodem. V Otevřené věznici se také nevyskytuje žádný impulz, který by odsouzené nějakým způsobem k víře navedl a donutil je se nad tímto tématem zamýšlet, neboť pro věznici religiozita a duchovenská péče představuje spíše okrajovou záležitost a začne se jí věnovat pozornost až v momentě, kdy o ni odsouzený projeví sám zájem. Důležitou roli ve zvyšování zájmu odsouzených o víru hraje také aktivita ze strany poskytovatele služeb. Kaplan je usídlen v klasické části věznice, a tak s ním odsouzení z Otevřené věznice často nepřichází do styku, o jeho službách tím pádem nevědí a nezajímají se o ně. Jsou zde však hojně využívány služby nabízené Mezinárodním vězeňským společenstvím, které naopak aktivně vstupuje do prostoru Otevřené věznice. Odsouzení tak dochází spíše na aktivity, které jim jsou nabízeny, a které se v daném prostředí vyskytují častěji. Duchovenské služby tyto podmínky však nesplňují, a to z důvodu nepřítomnosti kaplana a nízké informovanosti ze strany zaměstnanců věznice o možnostech týkající se těchto služeb. Zároveň zde dochází k přesunutí religiozity mimo prostory věznice, neboť odsouzení mohou uspokojovat své náboženské potřeby v rámci vycházek, na což zaměstnanci věznice spoléhají, čímž se také snižuje zájem o duchovenské služby ve věznici.

Podoba religiozity je velice individuální záležitostí. V mém výzkumu jsem vedla rozhovor s odsouzeným, který je křesťanem již od narození. Tento odsouzený nepřikládá tak velký význam náboženství v jeho institucionalizované formě, kdy docházení na

náboženské aktivity nepředstavuje důležitou část jeho víry. V jeho pojetí hraje zásadní roli spíše to, jak se víra promítá v jedincově způsobu smýšlení a jednání. Další odsouzený po uvěznění začal věřit v karmu, o které se vzdělává a na jejímž základě se snaží proměnit své chování. Třetím a posledním odsouzeným, který projevil jakousi známku religiozity byl jedinec, který také věřil v karmu a v „něco nad námi“. Tento odsouzený svou religiozitu zprvu nedokázal ani pojmenovat a reflektovat, přičemž v jeho životě hraje spíše okrajovou roli a ve velké míře ho neovlivňuje. Religiozita jednotlivých odsouzených je tak poměrně rozmanitá. To, co však všechny odsouzené spojuje, je nesdílení své víry s okolím a její prožívání a praktikování výhradně v soukromí. V klasických věznicích lze religiozitu vnímat ve více kolektivním a sdíleném smyslu, kdy odsouzení dochází na skupinové aktivity a ostatní spoluvězni vědí, kdo se těchto aktivit účastní. V Otevřené věznici se odsouzení zaměřují hlavně sami na sebe a na řádné plnění programu. Odsouzení tak neprojevují zájem o záležitosti svých spoluvězňů a zároveň nemají potřebu své záležitosti s ostatními sdílet. Víra se zde tak stává individuální a soukromou záležitostí, kterou odsouzení prožívají spíše vnitřně.

Dalo by se říci, že Otevřená věznice svým pojetím nahrazuje víru, neboť plní podobné funkce, které zajišťuje religiozita v klasických věznicích. V klasické věznici odsouzeným religiozita nabízí materiální a sociální výhody, psychickou oporu, životní směr a nové vzorce chování. Cílem Otevřené věznice je připravit odsouzené co nejlépe na život po propuštění a zajistit úspěšnou reintegraci zpět do společnosti. Toho se dociluje intenzivní prací s odsouzenými. Odborní zaměstnanci a terapeuti s odsouzenými řeší řadu jejich problémů a životních situací. Zároveň Otevřená věznice funguje jako jistý „trenažér života“. Odsouzení zde tak mají k dispozici více zdrojů než ve věznici klasické. Materiální a sociální výhody, které nabízela religiozita, zde představují každodenní záležitost. Z toho důvodu o ně odsouzení již nemusí usilovat. Také se zde uskutečňuje mnoho aktivit a projektů, které se zaměřují na proměnu myšlení odsouzených a posilování protektivních faktorů.

Na základě deprivace teorie v Otevřené věznici upadá zájem o religiozitu z důvodu, že dochází k dostatečné saturaci potřeb odsouzených. Nevyhledávání různých druhů kompenzace deprivace se však netýká pouze religiozity. Otevřená věznice se snaží co

nejvíce minimalizovat negativní dopady uvěznění, do čehož spadá např. i proces prizonizace. Odsouzení zde tak přestávají využívat mechanismy a strategie, které pro ně v klasických věznicích představovaly způsob, jak zmírnit deprivace a uspokojit své potřeby. V Otevřené věznici tak nedochází ani k utváření klasické vězeňské hierarchie, k obchodování, šikaně, násilí či k dodržování vězeňského kodexu. Religiozita tak přetrvává pouze u odsouzených, kteří se jí věnovali z upřímných důvodů ještě před přechodem.

Tématu religiozity ve vězeňském prostředí byla již věnována pozornost v zahraničních i tuzemských výzkumech. Otevřené věznice však představují poměrně nový a odlišný formát, a to konkrétně v České republice, kde od roku 2017 funguje prozatím pouze jedno toto zařízení. Cílem tohoto výzkumu tak bylo přiblížit podobu religiozity odsouzených v tak specifickém prostředí, kterým je Otevřená věznice. Důležité je zde však poznamenat, že výzkum byl realizován v poměrně sekulárním prostředí České republiky. Věřím, že výsledky ve státech se silnější náboženskou tradicí by byly velice odlišné. Pro hlubší porozumění religiozitě odsouzených by také bylo vhodné zkoumat tuto problematiku na větším vzorku po delší časové období. I přesto věřím, že tento výzkum dokázal vysvětlit, jakým způsobem přechod do Otevřené věznice ovlivňuje podobu religiozity odsouzených.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADVOKÁTNÍ DENÍK. 2024. *Otevřená věznice v Jiřicích funguje pátý rok, recidiva vězňů je zatím 11procentní.* [online] Advokátní deník [cit. 18.03.2024]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/04/25/otevrena-veznice-v-jiricich-funguje-paty-rok-recidiva-veznu-je-11procentni/>

BECCI, I. 2015. „Institutional Resistance to Religious Diversity in Prisons: Comparative Reflections Based on Studies in Eastern Germany, Italy and Switzerland.“ *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 28 (1): 5–19.

BECCI, I. 2018. „Religious Superdiversity and Gray Zones in Public Total Institutions.“ *Journal of Religion in Europe*, 11 (2-3): 123-137.

BECCI, I., DUBLER, J. 2017. „Religion and Religions in Prisons: Observations from the United States and Europe.“ *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56 (2): 241–247.

BELÁŇOVÁ, A. 2018. „Být kaplanem v Česku: Zdroje nejistoty a nacházení Opory.“ *Český lid*. 105 (1): 25-43.

BELÁŇOVÁ, A. 2023. „Duchovní služba perspektivou vězeňských kaplanů.“ Pp. 141-159 in DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.

BELÁŇOVÁ, A., TREJBALOVÁ, T. 2020. „Prvních deset let jsem si s personálem netykal. Pozice kaplana v české věznici.“ *Sociológia*. 52 (1): 5-23.

BENTHAM, J. 2017. *Panopticon or The Inspection House*. Newton Steward: AnodosBooks.

BUBOLZ, M. M., SONTAG, M. S. 2009. „Human Ecology Theory.“ Pp. 419-450 in BOSS, P., DOHERTY, W. J., LAROSSA, R., SCHUMM, W. R., STEINMETZ, S. K. (eds). *Sourcebook of Family Theories and Methods*. Boston: Springer.

CASANOVA, J. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago: Univeristy of Chicago Press.

CLEAR, T, HARDYMAN, P., STOUT, B., LUCKEN, K., DAMMER, H. 2000. „The Value of Religion in Prison An Inmate Perspective.“ *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16 (1): 53-74.

CLEAR, T. R., SUMTER, M. T. 2002. „Prisoners, Prison, and Religion.“ *Journal of Offender Rehabilitation*, 35 (3-4): 125–156.

CLEAR, T., MYHRE, M. 1995. „A study of religion in prison.“ *IARCA Journal of Community Corrections*, 6 (6): 20-25.

CLEAR, T., STOUT, B., DAMMER, H., KELLY, L., HARDYMAN, P., SHAPIRO, C. 1992. *Prisoners, Prisons, and Religion: Final Report*. Newark, NJ: School of Criminal Justice, Rutgers University.

CLEMMER, D. 1940. *The Prison Community*. Boston: Christopher.

ČSÚ. 2023a. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Obyvatelstvo podle náboženské víry a velikostních skupin obcí a krajů*. [online] Český statistický úřad [cit. 20.12.2023]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvoc=&katalog=30719&pvo=ZVCR014&z=T>

ČSÚ. 2023b. *Sčítání lidu, domů a bytů 2021 - Obyvatelstvo podle náboženské víry a krajů*. [online] Český statistický úřad [cit. 20.12.2023]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=4294&katalog=33525&pvo=SLD210092-KR&pvo=SLD210092-KR>

DAMMER, H. R. 2002. „The Reasons for Religious Involvement in the Correctional Environment.“ *Journal of Offender Rehabilitation*, 35 (3-4): 35–58.

DAVIE, G. 1990. „Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain?“ *Social Compass*, 37 (4): 455-469.

DAVIE, G. 1994. *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*. Oxford: Wiley-Blackwell.

DAVIE, G. 1997. „Believing without belonging: A Framework for religious transmission“. *Recherches sociologiques*, 28 (3): 17-37.

DEUCHAR, R. 2020. „I Get More in Contact with My Soul: Gang Disengagement, Desistance and the Role of Spirituality.“ Pp. 80 in DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). 2023. *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.

DIRGA, L. 2013. „Trnitá cesta výzkumníka za poznáním: kvalitativní výzkum ve vězeňském prostředí“ Pp. 23-30 in M. Pavlásek (eds.). *Když výzkum, tak kvalitativní – serpentiniami bádání v terénu*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Etnologický ústav AV ČR

DIRGA, L. 2016. „Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu.“ *Česká kriminologie*, 2 (1): 1-12.

DIRGA, L. 2017. „Body as a Project: The Relationship Czech Prisoners Have to Their Bodies.“ *Sociológia*, 49 (6): 636-656.

DIRGA, L. 2020. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

DIRGA, L. 2021. „Sociologie za mřížemi? Penitenciární sociologie v České republice.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 57 (4): 411-432.

DIRGA, L. PROKOPOVÁ, H. 2022. „Open Prison Works: Sharing Experiences from the Czech Republic.“ *Advancing Corrections Journal*, 14 (2): 127-140.

DIRGA, L., HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. 2014. „Nejasné vztahy moci – vězení očima českých dozorců.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 50 (1): 83-106.

DIRGA, L., LOCHMANNOVÁ, A., JUŘÍČEK, P. 2015. „The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons.“ *Sociológia*, 47 (6): 559-578.

- DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). 2023. *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.
- DLEŠTÍKOVÁ, T. 2022. „Jóga ve výkonu trestu odnětí svobody.“ *Česká kriminologie* 2022, 7 (1): 1-13.
- DRAKEFORD, L. 2019. „Mental Health and the Role of Religious Context among Inmates in State and Federal Prisons: Results from a Multilevel Analysis.“ *Society and Mental Health*, 9 (1): 51-73.
- FIALOVÁ, K., NEŠPOR, Z. R. 2018. „Nevěřící, apatheisté nebo skrytí věřící? Charakteristika osob, které se v rámci sčítání lidu nepřihlásily k žádné denominaci.“ *Religio: Revue pro religionistiku*, 26 (2): 205–230.
- FORET, M. 2017. *Religiozita* [online]. Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav AV ČR [cit. 12. 02. 2024]. Dostupné na: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Religiozita>
- FOUCAULT, M. 2000. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: Nakladatelství Dauphin.
- FOX, L. 1955. *Open Institutions*. First United Nations Congress on the prevention of crime and treatment of offenders. Geneva.
- FURST, G. 2011. *Animal programs in prison: a comprehensive assessment*. Boulder: FirstForumPress.
- GOFFMAN, E. 1961. *Asylums*. New York: Doubleday.
- HALLETT, M., JOHNSON, B. 2014. „The Resurgence of Religion in America’s Prisons.“ *Religions*, 5 (3): 663–683.
- HAMPLOVÁ, D. 2013: *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí. (Religion in Czech Society on the Threshold of the Third Millennium)*. Praha: Karolinum.
- HERVIEU-LÉGER, D. 2000: *Religion as a Chain of Memory*. Cambridge: PolityPress

HIRSCHI, T., STARK, R. 1969. „Hellfire and delinquency.“ *Social Problems*, 17 (2): 202-213.

HLADÍK, O. 2023. „Historie vězeňské duchovenské služby do roku 1989.“ Pp. 19-34 in DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.

HORA, L. 2020. *Náboženství* [online]. Sociologická encyklopedie. Sociologický ústav AV ČR [cit. 12. 02. 2024]. Dostupné na: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Náboženství%C3%AD>

HOWARD, J. 1777. *The State of the Prisons in England and Wales: with Preliminary Observations, and an Account of Some Foreign Prisons*. Warrington: William Eyres.

CHAMRATRITHIRONG, A., MILLER, B. A., BYRNES, H. F., RHUCHAROENPORNPANICH, O., CUPP, P. K., ROSATI, M. J., TODD, M. 2013. „Intergenerational transmission of religious beliefs and practices and the reduction of adolescent delinquency in urban Thailand.“ *Journal of Adolescence*, 36 (1): 79-89.

IRWIN, J., CRESSEY, R. D. 1962. „Thieves, Convicts and the Inmate Culture.“ *Social Problems*, 10 (2): 142-155.

JOHNSON B. R. 1984. *Hellfire and Corrections: A Quantitative Study of Florida Prison Inmates*. Unpublished Doctoral Dissertation, Florida State University.

JOVANIĆ, G., PETROVIĆ, V., MACANOVIĆ, N. 2020. „Freedom deprivation in prisons of Serbia“. *Journal of Investig Psychol Offender Profiling*, 17 (2): 173–190.

JUSTICE. 2024. *Otevřené věznice*. [online] Portál justice [cit. 08.02.2024]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

KALLIO, H., PIETILÄ, A. M., JOHNSON, M., KANGASNIEMI, M. 2016. „Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide.“ *Journal of Advanced Nursing*, 72 (12): 2954–2965.

KÝR, A. 2013. „Působení duchovních a řeholníků v historii českého vězeňství.“ *Historická penologie*, 11(1): 1-11.

LEŠČINSKÁ, A. 2022. *Podoba hierarchie v populaci odsouzených v Otevřených věznicích*. Plzeň, Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Filozofická fakulta, Katedra sociologie.

LOCHMANNOVÁ, A. 2016. „Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic.“ *Acta FF ZČU*, 8 (1): 25-42.

LOCHMANNOVÁ, A. 2020. *Tělo za katrem*. Praha: ACADEMIA.

LOPEZ-REY, M. 1957. „First U. N. Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, The.“ *Journal of Criminal Law and Criminology*, 47 (5): 526-538.

LUCKMANN, T. 1967. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan.

LUŽNÝ, D. 2012. „The study of religious diversity in the Czech lands—diversity in academic studies of religions.“ *Humaff*, 22 (4): 558–568.

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. 2024a. *O nás*. [online] Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://mvs.cz/o-nas/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. 2024b. *Building bridges*. [online] Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. 2024c. *Den s dítětem*. [online] Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://mvs.cz/den-s-ditetem/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. 2024d. *Vězňova cesta*. [online] Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://mvs.cz/veznova-cesta/>

MEZINÁRODNÍ VĚZEŇSKÉ SPOLEČENSTVÍ. 2024e. *Odsouzení uctili oběti trestných činů*. [online] Mezinárodní vězeňské společenství [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://mvs.cz/odsouzeni-uctili-obeti-trestnych-cinu/>

NEDBÁLKOVÁ, K. 2006. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství.

NEDVĚDICKÝ, K. 2023. „Právní ukotvení duchovní služby.“ Pp. 37-63 in DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.

O'CONNOR, T., RYAN, P., YANG, F., WRIGHT, K., PARIKH, C. 1996. *Religion and Prisons: Do Volunteer Religious Programs Reduce Recidivism?* Paper presented at the American Sociological Association Convention. New York.

O'CONNOR, T. P., PERREYCLEAR, M. 2002. „Prison Religion in Action and Its Influence on Offender Rehabilitation.“ *Journal of Offender Rehabilitation*, 35 (3-4): 11–33.

ORMEROD, E. 2008. „Companion Animals and Offender Rehabilitation – Experiences from a Prison Therapeutic Community in Scotland.“ *Therapeutic communities*, 29 (3): 285–296.

PALS, D. L. 2015. *Osm teorií náboženství*. Praha: ExOriente.

PROKOPOVÁ, H. 2021. *Nové přístupy v penitenciární péči – model Otevřené věznice Jiřice*. Praha, Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra andragogiky a managementu vzdělávání.

RONEL, N., BEN YAIR, Y. 2018. „Spiritual Criminology: The Case of Jewish Criminology.“ *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62 (7): 2081-2102.

ŘEZÁČ, F. J. 1852. *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. Praha: Tisk Bedřicha Rohlíčka, nákladem spisovatelovým.

SALAS-WRIGHT, C. P., OLATE, R., VAUGHN, M. G. 2013. „The protective effects of religious coping and spirituality on delinquency results among high-risk and gang-involved Salvadoran youth.“ *Criminal Justice and Behavior*, 40 (9): 988-1008.

Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR, ročník 2013, nařízení č. 67, kterým se vyhláší Dohoda o duchovní službě

SEGAL, R. A. 1999. „Weber and Geertz on the Meaning of Religion.“ *Religion*, 29 (1): 61–71.

SILTON, N. R., FLANNELLY, K. J., GLEEK, K., ELLISON, C. G. 2014. „Beliefs About God and Mental Health Among American Adults.” *Journal of Religion and Health*, 53 (5):1285–96.

SYKES, G. M. 1958. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.

ŠKOLA PRO VÝCVIK VODICÍCH PSŮ, S.R.O. A SPOLEK VODICÍ PES, Z.S. 2024. *Tlapka v dlani Výchova budoucích vodících psů vězni ve výkonu trestu*. [online] Škola pro výcvik vodících psů, s.r.o. [cit. 14.04.2024]. Dostupné z: <https://www.vycvikvodcichpsu.cz/2019/08/tlapka-v-dlani-vychova-budoucich-vodicich-psu-vezni-ve-vykonu-trestu/>

ŠMAUSOVÁ, G. 1992. „Znovuzačlenění, nebo trvalá marginalizace vězňů? O funkcích trestního práva.“ *Československá kriminalistika*, 25 (3): 225–235.

ŠMAUSOVÁ, G. 1994. „Symbolické funkce trestního práva.“ Pp. 6–22 in Kratochvíl, V. (eds.). *Trestněprávní reforma v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.

TEMAN, E., MORGAN, M. 2021. „Becoming Sincere: Why Do Jewish Inmates in Israeli Prisons Embrace Religion?“ *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 65 (5): 523–542.

TOMÁŠEK, J., FARIDOVÁ, P., KOSTELNÍKOVÁ, Z., PŘESLIČKOVÁ, H., ROZUM, J., ZHŘÍVALOVÁ, P. 2017. *Zaměstnání jako faktor desistence*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

TOPALLI, V., BREZINA, T., BERNHARDT, M. 2013. „With God on my side: The paradoxical relationship between religious belief and criminality among hardcore street offenders.“ *Theoretical Criminology*, 17 (1): 49-69.

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

VÁNĚ, J. 2014. „Sociologie náboženství: Soudobé trendy.“ Pp. 359-382 in ŠUBRT, J. a kol. *Soudobá sociologie VI. Oblasti a specializace*. Praha: Karolinum.

VÁNĚ, J., DIRGA, L. 2016. „The Religiosity Behind Bars: Forms of Inmate's Religiosity in the Czech Prison System“ *Sociológia*, 48 (6): 641-663.

VÁNĚ, J., DIRGA, L. 2020. „The prison chaplain as a part of penitentiary care? Transformation of the Czech prison system after the fall of communism.“ *Archiwum Kryminologii*, 42 (1): 253-269.

VESELÁ, M. 2024. *V Česku vznikne otevřená věznice pro ženy. Vězeňská služba ji postaví kousek od Prahy* [online]. iRozhlas [cit. 21. 04. 2024]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/otevrena-veznice-vezeni-vezen-velke-prilepy-jirice_2302041615_gut

VĚZEŇSKÁ DUCHOVENSKÁ PÉČE. 2024. *Kaplani*. [online] Vězeňská duchovenská péče [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/kaplani/>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. 2024a. *Duchovní služba*. [online] Vězeňská služba ČR [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/duchovni-sluzba-1>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. 2024b. *Výkon vězeňství – Věznice Jiřice*. [online] Vězeňská služba ČR [cit. 15.03.2024]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-jirice/sekce/vykon-vezenstvi>

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. 2024c. *Změna vnější diferenciacce v roce 2017*. [online] Vězeňská služba ČR [cit. 10.04.2024]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/obecny-postup>

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

YOUNG, M. C., GARTNER, J., O'CONNOR, T., LARSON, D., WRIGHT, K. N. 1995. „Long-Term Recidivism Among Federal Inmates Trained As Volunteer Prison Ministers.“ *Journal of Offender Rehabilitation*, 22 (1-2): 97–118.

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 179/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

ZHŘÍVALOVÁ, P., RASZKOVÁ, T. 2023. „Ve vězení si přátele nehledejte, Boha klidně ano.“ Pp. 67-83 in DIRGA, L., VÁNĚ, J.(eds.). *Náboženství za mřížemi: Stále(é) i nestálé*. Brno: Lukáš a syn.

RESUMÉ

Prisons isolate individuals from the outside world, with very limited access to goods and services. Convicts thus experience different types of deprivation during their incarceration. In order to alleviate these deprivations, inmates learn new behavioural patterns and use various techniques to at least partially meet their needs. Religiosity may represent an alternative way to achieve the saturation of needs and partially alleviate the deprivations experienced. The aim of this thesis is to explain how the transition to Open Prison and its specific environment affects the form of religiosity in the population of convicts compared to closed prisons.

Based on semi-structured interviews with inmates, staff, and the prison chaplain at the Open Prison, I found that the prison environment, the treatment of inmates, and the program that inmates are required to complete significantly affect the form of religiosity. A very low number of religious inmates serve their sentences at the Open Prison. There are no convicts in the Open Prison who use religiosity as a pragmatic tool to gain social and material benefits. The reason for this is that convicts have little time to use for leisure activities, which includes spiritual service. At the same time, the deprivations that convicts experience in closed prisons are alleviated here, thus sufficiently saturating their needs, which leads to a decline in interest in religiosity. The move to the Open Prison takes faith outside the prison premises as inmates can meet their religious needs within the prison. Activity on the part of the service provider proves to be important here, with convicts actively using the services offered by religious organisations that actively enter the prison premises. On the other hand, the interest in the services offered by the chaplain is low, as the chaplain is not present in the prison and the prison employees do not encourage the convicts to use these services. Thus, there are only sincere believers who believed before moving to the Open Prison. However, even they do not use services offered by the chaplain to a large extent. In a closed prison, religiosity was more of a collective affair. With the transition to the Open Prison, religiosity becomes an individual and private affair that is experienced more internally by the convicts. It could be said that the Open prison replaces religiosity in its conception, since it fulfils the same functions as religiosity does in the closed prison.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Topic guide k rozhovorům s odsouzenými

TOPIC GUIDE

Základní informace

- Jaký je Váš věk?
- Jak dlouho jste v Otevřené věznici?
- Jste ve výkonu trestu poprvé nebo opakovaně?
- V jaké jiné věznici jste ještě byl?

Prostředí

- Liší se Otevřená věznice od těch klasických? Pokud ano, v čem?
- Popsal byste mi prosím časový rozvrh Vašeho dne? Jak se liší od ČRD v klasických věznicích?
- Jaké programy Otevřená věznice nabízí? Jak tyto programy hodnotíte? Vnímáte je jako přínosné?
- Jaký vliv měl přechod a následný pobyt v OV na Vás? Na vaše psychické zdraví a pohodu, na Vaše chování? Z jakého důvodu?
- Jak byste popsal vztah mezi vězni a zaměstnanci Otevřené věznice? Jsou jiné než v klasických věznicích? Proč tomu tak je?

Religiozita

- Patříte oficiálně k nějaké církvi?
 - Jste pokřtěn? Kdy jste se nechal pokřtít?
 - Pokud ne: A cítíte příslušnost k nějaké církvi, i když k ní oficiálně nepatříte? Věříte v něco? Může to být i magie, nadpřirozeno apod.
- Mohl byste mi prosím ve zkratce popsat, v co věříte?
- Kdy jste se začal věnovat náboženství?
 - Pokud až ve vězení, tak z jakého důvodu jste začal věřit?

- Účastnil jste se někdy ve vězení nějakých aktivit, které souviseli s náboženstvím? Přibližně jak dlouho jste byl ve vězení, když jste začal věřit/účastnit se náboženských aktivit? A kolik času Vám zbývalo do konce, když jste začal věřit?
- Co pro Vás víra znamenala v klasické věznici? Co pro Vás znamená nyní v OV? Pokud se to proměnilo, tak z jakého důvodu?
- Co Vám víra přinášela v klasické věznici? Co Vám přináší zde v OV? Pokud se to proměnilo, tak z jakého důvodu?
- Jak víra ovlivňovala Váš života v klasické věznici a jak tady v OV? Pokud je to jinak, tak z jakého důvodu?

Náboženská praxe

- Jaké náboženské aktivity či programy byly v klasické věznici? Jakých jste se účastnil? Jaké byly Vaše motivace?
- Jaké náboženské programy/aktivity OV nabízí? Účastníte se nějakých? Proč se jich účastníte? Jak často? Co si z nich odnášíte?
 - Pokud se to proměnilo: Z jakého důvodu?
- Popsal byste mi prosím, jak to chodí na bohoslužbách? Co pro Vás znamená a jak ji hodnotíte? Změnil se význam bohoslužeb pro Vás po přechodu do OV? Z jakého důvodu si myslíte, že to tak je?
- Věnoval jste se náboženství/ víře a ve svém volném čase a soukromí v klasické věznici? Jak? Věnujete se jí v soukromí i tady? Proměnilo se to nějakým způsobem? Proč myslíte, že tomu tak je?
- Jak často jste se v klasické věznici věnoval náboženství? Jak v soukromí, tak nějaké kolektivní akce či setkání s kaplanem. A jak často se tomu věnujete zde v OV? Pokud se to proměnilo, tak z jakého důvodu?
- Jaká konkrétní náboženská učení nebo praktiky pro vás byly nejdůležitější v klasické věznici? Z jakého důvodu? Jaké praktiky jsou pro Vás byly nejdůležitější v OV? Proč? Proč se to proměnilo?
- Máte zde v OV nějaké náboženské předměty či duchovní talisman? Měl jste je i v klasické věznici? Z jakého důvodu? Co pro Vás znamenají?

- Je v OV někdo, kdo zde začal být více nábožensky angažovaný? Z jakého důvodu si myslíte, že to tak je?
- Chybí Vám zde v OV něco, co se týče náboženského života? Nahrazuje Vám to zde něco?

Vliv víry

- Myslíte si, že má víra vliv na vaše duševní zdraví/ psychiku? Myslíte si, že je ten vliv stejný v OV? Pokud ne, tak proč?
- Jakých jiných programů se účastníte? Chodíte na terapie? Nahrazuje to třeba náboženství?
- Jaký vztah máte ke kaplanovi, jak ho vnímáte? Proměnilo se to po přechodu do OV?
 - Co je Vaším cílem při individuálních setkáních s kaplanem?
- Myslíte si, že je zde nějaký zaměstnanec, který nahrazuje roli kaplana? Proč?
- Ovlivňovala Vaše víra nějakým způsobem Vaše vztahy se spoluvězni a se zaměstnanci v klasické věznici? A v OV? Jakým způsobem?
 - Pokud je to jiné, tak z jakého důvodu si myslíte, že to je?
- Mohl byste mi říct něco o víře vašich spoluvězňů jak v klasické, tak OV? Jakým způsobem víru praktikovali/praktikují? Jaké jsou jejich motivace? Z jaké důvodu si myslíte, že tomu tak je?
- Jak bylo v klasické věznici vnímané, když někdo věří? Jak je to vnímané v OV? Jak to vnímají spoluvězni a jak to vnímají zaměstnanci? Proč si myslíte, že je to vnímané právě takhle?
 - Pokud je v tom rozdíl: Z jakého důvodu si myslíte, že to je?
- Vznikají ohledně víry mezi vězni konflikty? Je zde nějaká náboženská nesnášenlivost mezi vězni s odlišnou vírou? Jaké to bylo v klasické věznici?
 - Pokud jinak: Z jakého důvodu si myslíte, že tomu tak je?
- Sdílel jste nějakým způsobem svou víru se spoluvězni v klasické a sdílíte ji s nimi tady? Pokud je to jiné, tak z jakého důvodu?
- Dokážete si představit život ve věznici, ve které by bylo zakázané jakékoliv praktikování víry?

- Jaké jsou hlavní výzvy nebo obtíže spojené s praktikováním vaší víry v klasické věznici? Jaké jsou v OV?

Závěr

- Napadá Vás ještě něco k tomuto tématu, co během rozhovoru nezaznělo?

Příloha č. 2: Topic guide k rozhovorům se zaměstnanci

TOPIC GUIDE

Základní informace

- Jaká je Vaše pracovní pozice?
- Jak dlouho pracujete v Otevřené věznici?
- Pracoval/a jste i v jiných věznicích?
 - Pokud ano, tak v jaké věznici jste ještě pracoval/a? Jakou jste tam měl/a pozici?

Prostředí

- Mohl/a byste mi říct nějaké základní body v čem se Otevřená věznice liší od klasických?
- Jaké programy Otevřená věznice nabízí? Jak tyto programy hodnotíte? Vnímáte je jako přínosné?
- Jaké náboženské či spirituální programy/aktivity věznice nabízí?
 - Co si o nich myslíte?
 - Jaká je na nich účast?
 - Víte přibližně kolik odsouzených z OV se účastní náboženských aktivit či nějakým způsobem praktikuje víru? Patří všichni z nich oficiálně k nějaké církvi?

Religiozita

- Vnímáte nějakou proměnu v náboženských přesvědčeních a praxi odsouzených po jejich přesunu z klasické věznice do Otevřené věznice? Proč si myslíte, že tomu tak je?
- Jaký je Váš dojem o vztahu mezi odsouzenými a jejich náboženskými přesvědčeními v klasické věznici ve srovnání s Otevřenou věznicí? Pokud jsou odlišné, tak z jakého důvodu?
- Jakým způsobem si myslíte, že prostředí klasické věznice ovlivňuje víru odsouzených? A jakým způsobem ji ovlivňuje prostředí OV?
- Jsou zde, nebo byli zde, odsouzení, kteří začali věřit až v OV? Víte, z jakého důvodu?
- Všimáte si u odsouzených nějakých náboženských či spirituálních praktik, názorů? Projevují zde v OV svou víru? Sdílí ji nějakým způsobem s ostatními?
- Jsou zde odsouzení, kteří byli v klasické věznici nábožensky aktivní a zde v OV už tolik víru nepraktikují? Nebo naopak, začali být více angažovaní? Z jakého důvodu myslíte, že tomu tak je?
- Jak vnímáte víru odsouzených zde v OV? Jaký význam přikládáte náboženským aktivitám a programům? Z jakého důvodu?
- Jaký byl váš přístup k podpoře odsouzených, kteří projevili zájem o náboženskou transformaci, a jakými nástroji jste jim pomáhali?
- Jaké je vaše vnímání náboženství ve věznicích obecně? Hraje podle Vás náboženství významnou roli při rehabilitaci a resocializaci odsouzených? Z jakého důvodu?
- Jak se řeší bohoslužby, modlitby a kaplanství pro věřící, kteří nejsou křesťané (náležitá péče o nekřesťanské vězně)?
- Jaké si myslíte, že plní víra funkce v klasické věznici? Může takové funkce plnit i zde? Případně proč ne?
- Jaké jsou podle Vás motivace odsouzených při účasti se náboženských aktivit? Jak v klasické věznici, tak zde v OV? Proč si myslíte, že tomu tak je?

- Myslíte si, že má víra vliv na duševní zdraví/psychiku odsouzených? Myslíte si, že je ten vliv stejný v OV? Pokud ne, tak proč?
- Jaký má podle Vás vliv víra/účastnění se náboženských aktivit na chování odsouzených v klasické věznici a v OV? Je to v tom nějaký rozdíl? Proč tomu tak je?
- Jak je v klasické věznici vnímané, když někdo věří a účastní se náboženských aktivit? Jak je to vnímané v OV? Jak to vnímají spoluvězni a jak to vnímají zaměstnanci? Pokud je to odlišné, tak z jakého důvodu?
- Vznikají ohledně víry mezi vězni konflikty? Je zde nějaká náboženská nesnášenlivost mezi vězni s odlišnou vírou? Jak v klasické věznici, tak v OV?
- Jak vnímáte a hodnotíte roli kaplana v penitenciární péči? Co podle Vás tato pozice obnáší? Myslíte si, že je zde nějaký zaměstnanec, který nahrazuje roli kaplana? Z jakého důvodu?
- Spolupracujete nějakým způsobem s kaplanem ohledně rehabilitace a resocializace jednotlivých odsouzených?
- Hraje terapie nějakou roli v procesu změny náboženských přesvědčení odsouzených? Stává se, že se terapie stane prostředkem pro rozvoj duchovního života odsouzeného?

Závěr

- Napadá Vás ještě něco k tomuto tématu, co během rozhovoru nezaznělo?

Příloha č. 3: Topic guide k rozhovoru s kaplanem

TOPIC GUIDE

Základní informace

- Jak dlouho již zastáváte roli vězeňského kaplana?
- Pracujete jako kaplan pouze v OV a v klasické části věznice, nebo i v jiných věznicích?
- K jaké církvi patříte?

Náplň práce

- Co je náplní Vaší práce jako vězeňského kaplana? Jakou váhu přikládáte jednotlivým úkolům/povinnostem? Z jakého důvodu?
- V jakém rozsahu se podílíte na poradenství odsouzených?
- Jak vypadá typické poradenské sezení s odsouzeným? Co je Vaším hlavním cílem?
- Jak probíhají bohoslužby? Co u nich vnímáte jako největší přínos pro odsouzené a z jakého důvodu?
- Vnímáte své poradenství jako rehabilitační, nebo především jako náboženské a duchovní? Jaký důraz kladete na náboženství a/nebo spiritualitu při poradenských sezeních?
- Čeho chcete svou prací dosáhnout?
- Jak se řeší bohoslužby, modlitby a kaplanství pro věřící, kteří nejsou křesťané (náležitá péče o nekřesťanské vězně)?
- Jaké vztahy máte s ostatními zaměstnanci věznice? Jsou tyto vztahy stejné i se zaměstnanci z OV nebo se nějakým způsobem liší? Proč myslíte, že tomu tak je?
- Máte pocit, že se Vaše práce kryje např. s náplní práce psychologů a terapeutů?
- Hraje i terapie nějakou roli v procesu změny náboženských přesvědčení odsouzených?

- Hraje podle Vás náboženství významnou roli při rehabilitaci a resocializaci odsouzených? Z jakého důvodu?

Religiozita odsouzených

- Vnímáte nějakou proměnu v náboženských přesvědčeních a praxi odsouzených po jejich přesunu z klasické věznice do OV? Proč si myslíte, že tomu tak je?
- Můžete se podělit o nějakou Vaši zkušenost, zda jste měl nějakého vězně, který s Vámi spolupracoval v klasické věznici a poté přešel do OV? Jste spolu stále v kontaktu? Změnil se nějak ten kontakt? A změnil se ten vězeň? Proč myslíte, že tomu tak je?
- Jaký je Váš dojem o vztahu mezi odsouzenými a jejich náboženskými přesvědčeními v klasické věznici ve srovnání s Otevřenou věznicí?
- Jakým způsobem si myslíte, že prostředí klasické věznice ovlivňuje víru odsouzených? A jakým způsobem ji ovlivňuje prostředí OV?
- Stává se, že odsouzení, kteří Vás navštěvovali, po přechodu do OV přestali? Či naopak, začali Vás navštěvovat více? Z jakého důvodu myslíte, že tomu tak?
- Stalo se, že nějaký odsouzený začal věřit až v OV? Z jakého důvodu? Co vyvolalo jeho víru?
- Jaké si myslíte, že plní víra funkce v klasické věznici? Může takové funkce plnit i v OV? Pokud ne, tak z jakého důvodu?
- Jakým způsobem vnímáte svou roli v podpoře náboženských potřeb odsouzených v obou typech věznic? Pokud je to odlišné, tak z jakého důvodu? A jaké výzvy jste měl v tomto ohledu v obou typech věznic?
- Pracujete s odsouzenými z OV jiným způsobem? Probíhá s odsouzenými z OV individuální setkání jinak? Z jakého důvodu?
- Chovají se na bohoslužbách jinak než odsouzení z klasické věznice? Jak? Z jakého důvodu?
- Jaké jsou podle Vás motivace odsouzených při účastnění se náboženských aktivit? Jak v klasické věznici, tak zde v OV? Proč si myslíte, že tomu tak je?
- Přístupují k Vám odsouzení z OV jiným způsobem než odsouzení z klasické věznice? Mají k Vám jiný vztah? Jaký? Pokud ano, tak z jakého důvodu?

- Jaký má podle Vás vliv víra na chování odsouzených ve věznici? Liší se tento vliv v OV?
- Myslíte si, že má víra vliv na duševní zdraví/psychiku odsouzených? Proměnil se nějak tento vliv po přechodu do OV?
- Jak je v klasické věznici vnímané, když někdo věří a účastní se náboženských aktivit? Jak je to vnímané v OV? Jak to vnímají spoluvězni a jak to vnímají zaměstnanci? Pokud je to odlišné, tak z jakého důvodu?
- Vznikají ohledně víry mezi vězni konflikty? Je zde nějaká náboženská nesnášenlivost mezi vězni s odlišnou vírou? Jak v klasické věznici, tak v OV?

Závěr

- Napadá Vás ještě něco k tomuto tématu, co během rozhovoru nezaznělo?